

Overzicht van ingediende moties en amendementen Verkiezingscongres ChristenUnie 30 september 2023

Versie met wijzigingen naar aanleiding van de online sessies met indieners weergegeven in groen.

Inhoud

Ingediende moties (bespreken)	7
Motie 1: Perspectief op migratie.....	8
Motie 2: Ondersteuning parlement.com	8
Ingediende moties (overnemen).....	10
Motie 3: Samen de partij.....	11
Motie 4: Wacht niet met afbouwen fossiele subsidies	12
Motie 5: Caribisch Nederland in visuele uitingen	13
Motie 6: Voor verantwoorde samenwerking	14
Motie 7: Opstellen kader ivm online expliciete beelden	16
Ingediende amendementen bij het verkiezingsprogramma 'Nieuwe verbondenheid'	18
Hoofdstuk 1 – Zorgen voor elkaar maakt samen sterk (bespreken).....	19
Amendement 1: Kind voorop, hoeft geen biologisch ouderschap	20
Amendement 2: INGETROKKEN	20
Amendement 3: INGETROKKEN	20
Amendement 5: INGETROKKEN	20
Amendement 6: Waken voor angstcultuur	20
Amendement 9: Regie overheid op doorgeslagen internationalisering	21
Amendement 16: Vaccinatie moet altijd vrije keuze zijn.....	22
Hoofdstuk 1 – Zorgen voor elkaar maakt samen sterk (overnemen)	24
Amendement 4: Eis het weekend terug (3)	25
Amendement 7: Passend primair onderwijs ook voor hoogbegaafden	26
Amendement 8: Garantie op stageplaatsen	27
Amendement 10: Erken het maatschappelijk rendement van alle kerken, ongeacht achtergrond.	28
Amendement 11: Interlandelijke adoptiestop	29
Amendement 12: Sportwet.....	30
Amendement 13: Genderzorg voor jongeren: lessen uit het buitenland	31
Amendement 14: Afschaffen bestaande abortuswetgeving	32
Amendement 15: Verlagen van de wekengrens	33
Amendement 17: Mensen die mee willen doen.....	34
Amendement 18: Oog voor de vrouw.....	36
Amendement 19: Betere kwaliteit palliatieve zorg.....	37
Amendement 20: Speciaal voortgezet onderwijs ook voor HAVO en VWO	38
Amendement 21: Investeren in gouden handen	39
Amendement 22: Behoud varende erfgoed	40

Hoofdstuk 2 – Een eerlijke basis voor iedereen (bespreken).....	41
Amendement 23: INGETROKKEN	42
Amendement 24: Verbod op leegstand van kerkgebouwen bij vraag naar ruimte voor kerken	42
Amendement 25: INGETROKKEN	42
Amendement 28: Zet de beslagvrije voet op 100% van het sociaal minimum.....	42
Hoofdstuk 2 – Een eerlijke basis voor iedereen (overnemen).....	44
Amendement 26: Makkelijke, betaalbare en duurzame bouw.....	45
Amendement 27: Geef kerken de ruimte	46
Amendement 29: Ruimte voor bezinning in elke (nieuwbouw) wijk.....	47
Kader I – Naar een eenvoudig belastingstelsel waarin we rechtvaardig delen, bijdragen en sturen (overnemen).....	48
Amendement 30: Belast inkomen uit vermogen tegen hogere tarieven	49
Hoofdstuk 3 – Nieuw rentmeesterschap (bespreken)	50
Amendement 31: Klimaatpersconferenties door de minister-president.....	51
Amendement 32: Geen nieuwe gasboringen op de Noordzee.....	51
Amendement 33: Impact Economy.....	52
Amendement 34: Uitvoering amendement Vestering.....	53
Amendement 36: Extra geld voor hoogwaardig openbaar vervoer	53
Amendement 37: Aanpassen intro schonere luchtvaart	54
Amendement 38: 300.000 vliegbewegingen is niet reëel en staft niet op wetenschappelijk onderzoek.....	55
Amendement 39: Ontwikkelingen in de industrie voorzien in 2025-2035 verdienen steun van de overheid.....	56
Amendement 40: Zin over nodeloze overstappen geschrapt.....	57
Amendement 41: Progressief maken van vliegbelasting en inkomsten investeren in OV	57
Amendement 42: Maak Lelystad airport het centrum voor duurzame luchtvaart.....	58
Amendement 43: Verplaatsen tekst in program naar bovenaan luchtvaartparagraaf.....	59
Amendement 53: Geen diepzeemijnbouw	60
Amendement 56: Kernenergie, incl. 2 nieuwe toekomstige centrales, dient een integraal (tijdelijk) onderdeel van het Nederlandse energiesysteem te zijn.....	61
Hoofdstuk 3 – Nieuw rentmeesterschap (overnemen)	63
Amendement 35: Verduidelijken besteding extra geld openbaar vervoer – aandacht voor de regio	64
Amendement 44: Voorzorgsbeginsel bij offshore-energie	65
Amendement 45: Verduurzamingssubsidies breed toegankelijk	66
Amendement 46: Greenwashing aanpakken	67

Amendement 47: Afdwingbare maatwerkafspraken met industrie	68
Amendement 48: Sluiten Kookgasfabriek 2 van TATA	69
Amendement 49: Gezondheid centraal bij vergunningen industrie.....	70
Amendement 50: Plantaardig als standaard in publieke sector	71
Amendement 51: Financiering voor bosuitbreiding wordt geregeld.....	73
Amendement 52: Goed zorgen voor archeologisch erfgoed	74
Amendement 54: Verkeershandhaving in 30 km zones met flitspalen	75
Amendement 55: Benoemen tijden voor sluiting van luchtruim en aandacht voor uitzonderingen	75
Amendement 57: Klimaatbelastende reclame beperken	76
Amendement 58: Stop fossiel plastic pleasen	78
Amendement 59: Opslag CO2-emissies	79
Amendement 60: Markthandelaren beschermen	80
Amendement 61: Overheid bereikbaar voor ondernemers	81
Amendement 62: Betere financiering MKB	81
Amendement 63: Rechtvaardigheid niet zonder proportionaliteit bij witwaswet	82
Amendement 64: Coöperaties in het glastuinbouwgebied stimuleren	83
Amendement 65: Aanpak misstanden slachthuizen.....	84
Amendement 66: De Rijksoverheid dient zelf het goede voorbeeld te geven	84
Amendement 67: Niet alleen de achteruitgang van biodiversiteit, maar vooral herstellen	85
Amendement 68: Voldoende budget voor het huidige natuurbeheer	86
Amendement 69: Een visie voor de herinrichting van Nederland	86
Amendement 70: Prettig leven in groene nieuwbouwwijken	87
Amendement 71: Meer ruimte voor aanleg van multifunctionele bossen.....	88
Amendement 72: Geen maximale maar optimale biodiversiteit.....	88
Amendement 73: Verwijder de zin: Het project Holwerd aan Zee wordt gesteund	89
Amendement 74: Kiezen waar gewoond wordt	90
Amendement 75: Een gebiedsregisseur met mandaat.....	90
Amendement 76: Perspectief voor jongeren in de regio	91
Amendement 77: Niet alleen kortere reistijden maar ook hogere frequenties (binnen Nederland)	91
Amendement 78: Niet alleen kortere reistijden maar ook hogere frequenties (over de grens).....	92
Amendement 79: Geen ruimte voor nog meer auto's in steden is geen auto's pesten	93
Amendement 80: Internationale spoortickets beter vindbaar en goedkoper.....	94
Amendement 81: toevoegen zinsnede boeken van treintickets wat eenvoudiger moet worden voor Europese reizen.....	95
Hoofdstuk 4 – Revolutie van dienstbaarheid (bespreken)	96

Amendement 82: Correctief bindend referendum	97
Amendement 83: INGETROKKEN	97
Amendement 84: Canadees Model.....	97
Amendement 85: Invoering tweestatusstelsel	99
Amendement 87: Europees Arbeidsmigratiepact.....	100
Amendement 88: INGETROKKEN	100
Hoofdstuk 4 – Revolutie van dienstbaarheid (overnemen).....	101
Amendement 86: Overcapaciteit Opschaalprotocol niet als Woonbestemming	102
Amendement 89: Grensprocedures niet voor minderjarigen.....	102
Amendement 90: Pas complexe regels aan	103
Amendement 91: minder markt in de overheid	104
Amendement 92: Onze talen in de Grondwet	105
Amendement 93: Straffen is aan de rechter, niet aan de wetgever.....	106
Amendement 94: Bescherming vrouwen tegen online geweld en intimidatie	106
Amendement 95: Capaciteit IND seksueel geweld tegen vrouwen.....	107
Amendement 96: Discretionaire Bevoegdheid behouden.....	108
Amendement 97: Noodopvang niet uit Ontwikkelingssamenwerkingsgeld betalen	108
Amendement 98: Straffen is aan de rechter, niet aan de wetgever II.....	109
Amendement 99: Een einde aan de gokreclame	110
Amendement 100: Aanvulling verbod consumentenvuurwerk.....	110
Amendement 101: Meer inspraak voor de BES-eilanden	111
Amendement 102: Natuurbehoud Caribisch deel van het koninkrijk.....	112
Kader II – Elke regio telt (overnemen).....	113
Amendement 103: Overbrug de kloof tussen stad en regio	114
Hoofdstuk 5 – Gerechtigheid in een gebroken wereld (bespreken).....	115
Amendement 105: Meer budget NIOD	116
Hoofdstuk 5 – Gerechtigheid in een gebroken wereld (overnemen)	117
Amendement 104: Oekraïne bij de NAVO	118
Amendement 106: Wettelijk vastleggen NAVO-norm	118
Amendement 107: Christenvervolging	119
Amendement 108: Godsdienstvrijheid in India en christenvervolging.....	120
Amendement 109: Financieringstekort wereldwijde noodhulp	121
Amendement 110: Verbonden met Bosnië en Herzegovina	122
Amendement 111: Christenvervolging niet alleen in Noord-Korea.....	123
Amendement 112: Inzet op vrede	124

Amendement 113: Eenzijdige labeling Israëlische producten	125
Amendement 114: Niet-erkende staten	125
Amendement 115: Recht doen aan Papoea's in Nederland	126
Amendement 116: Global Health.....	127
Amendement 117: Maximaal 50% financiële middelen ontwikkelingsorganisaties vanuit Nederlandse overheid	128
Amendement 118: Internationale klimaatrechtvaardigheid	129
Amendement 119: Investeer in internationale preventie van de klimaatcrisis.....	130
Amendement 120: Cash betalen blijft mogelijk.....	130

Ingediende moties (bespreken)

Ingediende moties, voorzien van preadviezen van het Landelijk Bestuur

Motie 1: Perspectief op migratie

Ingediend door een collectief van 13 leden en Perspectief, hoofdindieners Antonie Fountain

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. gelezen:
- de teksten van het concept verkiezingsprogramma
- B. constaterende dat:
- woorden kunnen opbouwen en afbreken, en dat woordkeuze er toe doet
  - dat het fijn is dat onze partij na twee termijnen in de coalitie de ruimte heeft en voelt om een 'eigen geluid' neer te zetten
- C. overwegende dat:
- er ook positieve kanten aan migratie zijn
  - de term 'grip' regelmatig wordt gebezigd over het onderwerp op migratie
  - "grip" een op angst gebaseerde leenterm is van (extreem) rechtse partijen
  - de focus op "grip" een toekomstgerichte visie op migratie in de weg staat¹
  - positievere en hoopvollere benamingen mogelijk zijn
- D. spreekt uit dat:
- de ChristenUnie het voortaan over "perspectief op migratie" heeft

en gaat over tot de orde van de dag.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

De term grip komt rechtstreeks uit het verkiezingsprogramma waar de Tweede Kamerfractie haar mandaat aan ontleent. Daarin stond: 'We willen een rechtvaardiger migratiebeleid, met meer grip. Waarin we ruimhartig kwetsbare vluchtelingen opvangen en een einde maken aan inhumane omstandigheden zoals op Lesbos. Strenger omgaan met arbeidsmigratie en het onrecht dat daarmee samenhangt. En betere integratie door kleinschalige lokale opvang, in plaats van grote asielzoekerscentra.' Ook in het conceptverkiezingsprogramma wordt in deze termen gesproken. De Tweede Kamerfractie heeft laten zien voluit te staan voor deze waarden. De suggestie dat met de term 'grip' taal wordt gebezigd van (extreem) rechtse partijen is dan ook onjuist. Zo laat ook het door de indieners aangehaalde Adviesrapport zien, waarin door de Adviesraad Migratie volop wordt gesproken over 'grip op migratie'.

Het Landelijk Bestuur ontraadt deze motie.

Motie 2: Ondersteuning parlement.com

Ingediend door Perspectief, hoofdindieners Karel Huijgen

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. gelezen:

---

¹ Adviesrapport 'Realisme rond richtgetallen - kansen en risico's van streefcijfers en quota in het migratiebeleid'. Adviesraad Migratie dec 2022

- <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/07/31/einde-dreigt-voor-parlementcom-funest-voor-de-democratie-a4170936>;
- B. constaterende dat:
  - Parlement.com in de nabije toekomst waarschijnlijk te weinig financiële middelen heeft om voort te bestaan;
  - Parlement.com een subsidieaanvraag heeft gedaan maar deze subsidie nog niet heeft gekregen;
- C. overwegende dat:
  - initiatieven als parlement.com een belangrijke bijdrage leveren aan het functioneren van de democratie;
- D. spreekt uit dat:
  - Het wenselijk is als de Tweede Kamerfractie zich inzet voor (subsidie voor) initiatieven als parlement.com en de betrokken bewindspersonen oproept hetzelfde te doen;

en gaat over tot de orde van de dag.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Onafhankelijke journalistiek en informatievoorziening spelen een cruciale rol in onze democratische rechtsstaat. De Tweede Kamerfractie blijft zich inzetten voor de versterking van pluriforme en onafhankelijke journalistiek, zoals ze ook in het verleden heeft gedaan.

De Tweede Kamerfractie gaat echter niet over het toekennen van individuele subsidies. Dat is ook ongewenst, juist als het gaat om een onafhankelijke journalistieke website.

Het staat deze stichting vrij om een aanvraag te doen bij de verschillende fondsen of subsidieregelingen die beschikbaar zijn voor de journalistiek.

Het Landelijk Bestuur ontraadt deze motie.

Ingediende moties (overnemen)

Ingediende moties, voorzien van preadviezen van het Landelijk Bestuur

Motie 3: Samen de partij

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Peter Kranenburg

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. gelezen:
- Reglement partijcongres artikelen 12 en 13 ²;
- B. constaterende dat:
- Ledenbetrokkenheid bij de partij en haar congressen ongekend waardevol is;
- C. overwegende dat:
- Voorstellen, moties en amendementen op geïmproviseerde wijze worden verspreid onder de leden om de benodigde steun van 10 leden te verzamelen;
  - Samenwerking tussen leden in het opmaken van moties en amendementen niet wordt gefaciliteerd door de partij;
  - De digitale voorwaarden en mogelijkheden binnen de huidige website reeds aanwezig zijn;
- D. spreekt uit dat:
- Samenwerking in totstandkoming van voorstellen, moties en amendementen gefaciliteerd moet worden door de partij;
- EN verzoekt het Landelijk Bestuur:
- De website zodanig in te richten dat concept-voorstellen, -moties en -amendementen al zichtbaar zijn voor alle leden, ruim voordat de indieningstermijn verstreken is.

en gaat over tot de orde van de dag.

Toelichting

Moties en amendementen worden nu verspreid via appgroepen en andere digitale wegen. Er is hiermee geen zicht op overlap en eventuele overbodigheid voordat de stukken ingediend zijn. Gebruik maken van elkaars expertise en het bevorderen van samenwerking van leden onderling is digitaal eenvoudig te realiseren. Dit verhoogt betrokkenheid bij de partij en geeft invulling aan partijdemocratie.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Als we een beetje ruimte krijgen in de uitvoering is dit een goed idee. We zullen daarbij ook aandacht hebben voor de kosten. Deze moeten niet uit de hand lopen.

Het Landelijk Bestuur adviseert deze motie over te nemen.

---

2 ONDERSTEUNING VOORSTELLEN, MOTIES EN AMENDEMENTEN Artikel 12. Voorstellen, moties en amendementen die zijn ingediend door een lokale afdeling, de jongerenorganisatie of door een collectief van individuele leden worden slechts in behandeling genomen als deze voorafgaand aan de vergadering voldoende zijn ondersteund. Dit is het geval als in totaal tien op het partijcongres vertegenwoordigde dan wel aanwezige leden de indiener steunen. HET BEKENDMAKEN VAN INGEDIENDE VOORSTELLEN, MOTIES EN AMENDEMENTEN Artikel 13. Het Landelijk Bestuur draagt zorg voor bekendmaking van de ingediende voorstellen, moties en amendementen conform de in de uitnodiging vermelde wijze.

Motie 4: Wacht niet met afbouwen fossiele subsidies

Ingediend door een collectief van 21 leden, hoofdindiener Boaz van Luijk

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. gelezen:
- De enorme som van alle financiële regelingen waarmee de overheid het gebruik van olie, kolen en gas goedkoper maakt, ook wel fossiele subsidies genoemd. Het laatste rapport spreekt van minimaal €37,5 miljard. Volgens de berekeningen van de overheid zelf is dat zelfs tussen de €39,7 en €46,4 miljard.
<https://www.somo.nl/nl/wp-content/uploads/sites/2/2023/08/Rechtvaardig-afbouwen-fossiele-subsidies.pdf> en <https://www.nrc.nl/nieuws/2023/09/15/fossiele-subsidies-bedragen-jaarlijks-397-tot-464-miljard-euro-a4174592>
  - De alarmerende gevolgen van het gebruik van fossiele energie
https://report.ipcc.ch/ar6syr/pdf/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf
- B. constaterende dat:
- Fossiele subsidies prikkels geven die direct tot milieuschade leiden.
  - De fossiele subsidies per jaar (!) groter zijn dan het totale bedrag van het klimaatakkoord en de doelstellingen van de overheid op dit gebied tegenwerkt.
  - Nederland zich al in 2009 (G20) heeft gecommitteerd aan het afschaffen van alle fossiele subsidies in 2020 en dit nogmaals herhaalde in 2013 (EU).
<http://www.g20.utoronto.ca/2009/2009communique0925.html#energy>
  - Er in de laatste tijd alleen maar meer fossiele subsidies bij zijn gekomen.
  - Nederland het akkoord van Parijs heeft ondertekend en daarmee streeft de opwarming van de aarde tot onder de 1,5 graad te beperken.
  - Dit zonder het direct afschaffen van de fossiele subsidies niet gaat lukken.
- C. overwegende dat:
- De afschaffing van fossiele subsidies weer wordt vertraagd door het vooruitschuiven tot er een nieuwe regering is gevormd
- D. spreekt uit dat:
- Zich in te spannen om alle fossiele subsidies door middel van een helder tijdsplan per direct af te bouwen en niet te wachten op de vorming van een nieuwe regering.

en gaat over tot de orde van de dag.

Toelichting

Opnieuw dienen we deze motie in. Sinds de vorige ledenvergadering is de situatie rap verslechterd. Ten eerste zijn de werkelijke bedragen van de fossiele subsidies nog hoger dan gedacht. Dit houdt in dat ook de kwalijke directe en indirecte(!) effecten van deze subsidies groter zijn dan bedacht. Ten tweede hebben we de gevolgen van de klimaatramp ook in Europa mogen proeven.

Onterecht wordt hier soms tegengeworpen dat voorkomen moet worden dat het klimaatbeleid bedrijven verjaagt naar landen waar milieu- en klimaatstandaarden lager zijn. Dit argument wordt al meer dan 20 jaar gebruikt om effectief klimaatbeleid tegen te houden. Toch bewijzen onderzoeken keer op keer dat klimaatbeleid bedrijven nauwelijks schaadt, laat staan doet besluiten te verhuizen. Vaak leiden ze juist tot de broodnodige innovatie die bedrijven toekomstbestendig maakt. Het weglekeffect waar steeds mee bedreigd wordt, is een spook om ons bang te maken.

Mocht dit niet overtuigen: in hoeverre is dit sowieso problematisch? Ten eerste: Toen Nederland kwistig was met zijn gasvoorraad was Nederland een prima plek voor bedrijven die hier afhankelijk van waren, maar met het dichtdraaien van de gaskraan is daar een einde aan gekomen. Ten tweede:

in hoeverre wil Nederland bedrijvigheid behouden die geen plek heeft in een klimaatneutraal 2050? (Zie ook VP blz 62-63)

Ook wordt onterecht gesteld dat sommige fossiele subsidies nodig zijn omdat ze sociaal of rechtvaardig zijn.

Ten eerste: Gekeken naar het grote plaatje van de klimaatramp die zich nu aan Gods aarde voltrekt kan het subsidiëren van haar vernietiging en allen die zich op haar bevinden in geen geval sociaal of rechtvaardig zijn.

Ten tweede: Het afschaffen van de fossiele subsidies is een eerste stap naar het op een eerlijke manier beprijzen van goederen. Sociaal en rechtvaardig zou het zijn om de milieulast door bijvoorbeeld een belasting mee te rekenen in de prijs.

Ten derde: In gevallen waar mensen door hoge energiekosten in de problemen zouden komen, moet niet het verbruik gesubsidieerd worden. Dit is geen energieprobleem, maar een armoedeprobleem.

Als tegenwerping wordt ook beweerd dat het op korte termijn afschaffen van alle fossiele subsidies verstrekkende, onrechtvaardige gevolgen zou kunnen hebben. Maar het omgekeerde is hier juist het geval: Het in standhouden van fossiele subsidies leidt tot gevolgen die nog verstrekkender en onrechtvaardiger zijn. Ook staan die mogelijke gevolgen in geen verhouding tot de onmetelijke schade die de fossiele subsidies nu al berokkenen.

Om het in perspectief te plaatsen: alle klimaatrapporten laten zien dat we de maximale opwarming van 1,5 graad op deze manier niet gaan halen. Het dringende advies is om direct te stoppen met het **verbranden** van fossiele brandstoffen. Het afschaffen van fossiele subsidies is zo bezien nog maar een heel klein stapje de goede richting in.

(<https://www.theguardian.com/environment/2023/aug/28/dramatic-climate-action-needed-curtail-extreme-weather>)

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur en de Tweede Kamerfractie erkennen de noodzaak tot de afbouw van fossiele subsidies en meer vaart achter de transitie van fossiele naar schone energie, en zal dan ook werk blijven maken van een effectief en rechtvaardig afbouwpad van fossiele subsidies, waarbij we de eerder aangenomen congresmotie (Motie Stop Emissie-Imperialisme, 3 juni 2023) als leidraad blijven nemen. Recent nog, bij de APB 2023 zijn dan ook twee moties die de regering oproepen tot afbouw en het wettelijk verankeren van een afbouwpad gesteund door de ChristenUnie (36410-22 en 36410-24).

Het Landelijk Bestuur adviseert deze motie over te nemen.

Motie 5: Caribisch Nederland in visuele uitingen

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. gelezen:
- en gezien hebbende de visuele uitingen van de ChristenUnie

- B. constaterende dat:
- de ChristenUnie herhaaldelijk de kaart van Nederland gebruikt voor visuele uitingen, zoals recent ook weer bij de presentatie van de kandidatenlijst online;
  - Caribisch Nederland hier steevast op ontbreekt
- C. overwegende dat:
- Caribisch Nederland evenzeer onderdeel is van onze veelkleurige samenleving
- D. verzoekt het Landelijk Bestuur:
- in de uitingen waarbij Europees Nederland gebruikt wordt voortaan ook Caribisch Nederland onderdeel van het kaartgebruik te laten zijn.

en gaat over tot de orde van de dag.

Toelichting:

De ChristenUnie laat zich met stijgend enthousiasme steeds meer zien op het vlak van beleid dat Caribisch Nederland aangaat. Tekstuele uitingen, zoals in het verkiezingsprogramma, laten steeds vaker zien dat Caribisch Nederland ons na aan het hart ligt. Deze motie vraagt om een onderstreping van die ingezette koers door ook in visuele uitingen bij kaartgebruik voortaan de kaart van Caribisch Nederland te tonen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Ook de Cariben horen bij ons land. In die zin vinden we deze motie sympathiek. Tegelijk vragen we ook wat ruimte bij de ontwikkeling van onze media-uitingen. We zullen daarbij proberen een betere balans te zoeken.

Het Landelijk Bestuur adviseert deze motie over te nemen.

Motie 6: Voor verantwoorde samenwerking

'Resolute afwijzing van samenwerking met partijen met anti-rechtsstatelijk gedachtengoed'

Ingediend door Perspectief, hoofdindieners Evelijn Zandberg

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. constaterende dat:
- de ChristenUnie zich inzet en uitspreekt voor democratie, rechtsorde en menselijke waardigheid;
  - de ChristenUnie deze waarden ziet als fundamenten van onze samenleving en ze wil blijven verdedigen en uitdragen;
  - de ChristenUnie gericht is op samenwerking met partijen die zich inzetten voor democratie, rechtsorde en de menselijke waardigheid;
- B. overwegende dat:
- er in Nederland partijen zijn die de kern van een goed functionerende democratische rechtsorde ondermijnen en polarisatie aanwakkeren. Dit doen zij door zich in woord en daad te keren tegen het democratische bestel, deze te ondermijnen, de rechtsorde in Nederland te verwerpen, en/of democratische medezeggenschap uit de eigen partij te weren;

- deze partijen doelen nastreven die haaks staan op democratie, rechtsorde en de menselijke waardigheid, en standpunten uitdragen die botsen met de standpunten van de ChristenUnie over bijvoorbeeld de godsdienstvrijheid, de omgang met vluchtelingen en de zorg voor de schepping;
- het daarmee voor de ChristenUnie niet wenselijk en niet verstandig is om langdurig en intensief met partijen samen te werken die standpunten uitdragen en doelen nastreven die haaks staan op democratie, rechtsorde en menselijke waardigheid.

C. spreekt uit dat:

- de ChristenUnie zich wil blijven inzetten voor de fundamentele waarden van democratie, rechtsorde en de menselijke waardigheid;
- de ChristenUnie niet wil bijdragen aan het normaliseren en legitimeren van partijen die consistent in hun grondslag, standpunten en handelen deze waarden geweld aandoen;
- de ChristenUnie coalitievorming met deze partijen, waarvan de uitgangspunten zo haaks staan op de genoemde fundamentele waarden van onze partij, niet wenselijk en niet verstandig vindt.

D. roept het partijbestuur op om:

- Een protocol op te stellen en daarin ten minste op te nemen:
  - o wat als een onoverbrugbare lokale, regionale, provinciale en landelijke samenwerking moet worden beschouwd;
  - o dat het partij-, Unie- of lokale afdelingsbestuur in gesprek moet gaan met de lokale, regionale, provinciale of landelijke fractie die over wil gaan tot een dergelijke onoverbrugbare samenwerking;
  - o dat de lokale, regionale, provinciale of landelijke fractie in gesprek moet gaan met de lokale, regionale, provinciale of alle leden over deze op handen zijnde onoverbrugbare samenwerking;
  - o welke consequenties verbonden worden aan het niet opvolgen van het protocol.
- Dit protocol per stemming voor te leggen aan de leden voor 1 januari 2025.

en gaat over tot de orde van de dag.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Hoewel samenwerking met andere partijen een verantwoordelijkheid is van onze volksvertegenwoordigers, lijkt het ons goed om gezamenlijk te komen tot een zorgvuldige en evenwichtige uitwerking van deze motie.

We besteden hierbij extra aandacht aan de rechtsstatelijke positie van onze fracties en de wijze waarop we als partij richting kunnen geven aan samenwerking.

De vorm van een protocol kan schuren met de verantwoordelijkheid die lokaal of provinciaal ligt, dus daar zoeken we wel een vorm die in overeenstemming is met die verantwoordelijkheidsverdeling. Als we de motie zo mogen lezen: overnemen.

Het Landelijk Bestuur adviseert deze motie over te nemen.

Motie 7: Opstellen kader ivm online expliciete beelden

Ingediend door Perspectief, hoofdindieners Jim Felix

Het Partijcongres, in vergadering bijeen te Zwolle op 30 september 2023, 49^e partijcongres,

- A. constaterende dat:
- Uit onderzoek is gebleken dat seksueel misbruik en geweld vooraf wordt gegaan aan pornografieverslaving.
  - Er geen gereguleerde leeftijdsgrens wordt aangehouden voor het betreden van websites met expliciet materiaal en controlemechanismen vaak afwezig zijn.
  - Uit onderzoek is gebleken dat de hersenen van jongeren daadwerkelijk veranderen door het kijken naar pornografie de hersenen en de verbindingen hierbinnen aanpast, waardoor seksuele gewoontes aanpassen.
  - De liberale postmoderne gedachte, een mate van subjectiviteit heeft geïntroduceerd in de seksuele moraal waardoor het mensen vrijstaat om met toestemming, mensonwaardige praktijken van sociaaleconomisch zwakkere partijen te vragen op seksueel gebied. Consent (wederzijdse toestemming), wat vaak als legitimatie geldt, kan beïnvloed worden door middel van overtuigingskracht en financiële middelen.
- B. overwegende dat:
- De vaak jonge vrouwen van wie de expliciete beelden op platformen terecht komen of zelf publiceren via platformen als onlyfans, later in hun leven kunnen lijden onder de wijdverspreide beelden die onder hun naam gevonden kunnen worden.
  - Door het heersende taboe om over pornografie en expliciete beelden te praten, afpersing in de hand kan worden gespeeld.
  - Door de verplaatsing van magazines en videobanden naar gratis, online platformen sociale barrières worden omzeilt, waardoor het gemakkelijker is om zonder toezicht expliciet materiaal te bekijken.
  - Twee over het algemeen kwetsbare groepen tegen elkaar worden uitgespeeld door een industrie die winst maakt ten koste van deze groepen zelf. Dit zijn de jonge vrouwen en mannen die tegen betaling eeuwigdurende expliciete beelden van zichzelf laten verspreiden en de gebruikers en hun omgeving die negatieve sociale gevolgen en schaamte ondervinden.
- C. verzoekt het Landelijk Bestuur:
- Zich in te zetten om barrières op te bouwen die het lastiger maken om toegang te krijgen tot expliciet materiaal op het internet. Voorgestelde voorbeelden zijn een verplicht account, een leeftijdscheck en een betaalmuur (Kijk daarbij naar o.a. de maatregelen om online gokken in te dammen en te reguleren) met behulp van een zero-knowledge proof systeem zodat de identiteit van de gebruiker onbekend blijft.
  - Te kijken welke opties beschikbaar zijn om de overheid kaders op te laten stellen over wat voor expliciet materiaal als moreel aanvaardbaar wordt geacht, aangezien pornografie naast het risico op misbruik ook maatschappij brede consequenties heeft buiten de verstrekkers om.
  - Te kijken op wat voor manieren wetgeving gemaakt kan worden om verstrekkers van pornografie en zoekmachines verplicht te stellen om actief beelden op te sporen en te verwijderen als blijkt dat de instemming onder onredelijke druk heeft plaatsgevonden. Ook als de persoon in kwestie niet de rechten tot de beelden bezit.

en gaat over tot de orde van de dag.

Toelichting:

Dat Consent (wederzijdse toestemming) de bepalende factor in seksuele omgang is, maar met het loslaten van het christelijke morele kader juist de mensen met de sterkste maatschappelijke en sociale

positie door middel van overtuigingskracht en financiële middelen meer macht hebben gekregen in deze omgangsvorm.

Consent dus geen goed middel is om deze omgang te regelen en extra wetgeving nodig is. Daarnaast is het speelveld veranderd met de opkomst van wijdverspreide en laagdrempelige internetpornografie, waardoor de gevolgen uit de privésfeer zijn gehaald.

en gaat over tot de orde van de dag.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur doet dit niet. We spelen dit door aan de Tweede Kamerfractie.

De ChristenUnie zet zich al langer landelijk in voor het tegengaan van seksueel misbruik. Ook is in diverse moties van Don Ceder en Mirjam Bikker aandacht gevraagd voor de samenloop tussen ongezonde seksuele ontwikkeling van minderjarigen, en blootstelling aan pornografische content. In het verkiezingsprogramma is eveneens aandacht voor het beschermen van minderjarigen tegen pornografische content.

De verzoeken van de motie leest het Landelijk Bestuur als een oproep aan de Tweede Kamerfractie en de Eurofractie om door te blijven gaan met het agenderen van dit onderwerp en mogelijkheden aan te grijpen om maatregelen aan te scherpen, waarbij de voorgestelde lijnen als uitgangspunt kunnen dienen.

Het Landelijk Bestuur adviseert de motie over te nemen.

Ingediende amendementen bij het verkiezingsprogramma 'Nieuwe verbondenheid'

Ingediende amendementen op het verkiezingsprogramma, voorzien van preadviezen van het Landelijk Bestuur

Hoofdstuk 1 – Zorgen voor elkaar maakt samen sterk (bespreken)

Amendementen met het preadvies 'ontraden'

Amendement 1: Kind voorop, heeft geen biologisch ouderschap

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Monique Heger

Vindplaats: pagina 13, regelnr(s) 25

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Biologisch ouderschap staat daarbij als regel centraal

Toelichting:

'Voor de ChristenUnie staat het kind voorop' is de kop van deze paragraaf. Kinderen opvoeden en jongeren begeleiden naar volwassenheid vraagt veel aandacht, liefde en zorg. (pag. 12) Dat gebeurt vooral in families. Veiligheid, stabiliteit en steun moeten daarbij centraal staan. Hoe deze gezinnen er uit zien kan zeer divers zijn.

De zin 'Biologisch ouderschap staat daarbij als regel centraal' voegt, vanuit het belang van een veilige plek voor het kind, hier niets aan toe.

Daarom stellen wij voor deze zin weg te laten.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement. De zin die met dit amendement geschrapt zou worden formuleert kernachtig een principieel standpunt wat één van de vertrekpunten van de ChristenUnie is bij vragen over ouderschap en afstamming. Biologisch ouderschap als uitgangspunt is geen waardeoordeel over andere gezinssamenstellingen. Kinderen kunnen liefdevol opgroeien in verschillende gezinssamenstellingen. Dat betoogt deze zinsnede ook niet te ontkennen. Echter ziet het Landelijk Bestuur het centrale gegeven dat kinderen geboren worden uit een vader en een moeder en dat is het uitgangspunt. Daarom hecht het Landelijk Bestuur aan het handhaven van de bestaande tekst.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 2: INGETROKKEN

Amendement 3: INGETROKKEN

Amendement 5: INGETROKKEN

Amendement 6: Waken voor angstcultuur

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Nathánaël Post

Vindplaats: pagina 22, regelnr(s) 13

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

We moeten waken...onjuist wordt geacht.

Toelichting:

Het beeld dat wordt geschetst aangaande het bevragen van de genderidentiteit als norm en het als eerste aangenomen geslacht gereduceerd tot een foute keuze van de ouders, is een onjuiste voorstelling van de motivatie en beleving van mensen die door een transitietraject gaan. Deze verwoording en houding van vrees kan voor jongeren met genderdysforie problemen veroorzaken, door het extreme beeld dat wordt gecreëerd en de taboecultuur die het mogelijk in de hand werkt. Natuurlijk is zorgvuldigheid geboden, maar beginnen bij een houding van angst is niet behulpzaam voor de bespreekbaarheid van het onderwerp en adequate zorg voor de persoon met genderdysforie. Wij zijn er niet bang voor dat mensen nadenken over hun genderidentiteit, en willen oprechte twijfels niet ontmoedigen of bagatelliseren. Onze focus ligt bij goede zorg voor mensen die een hulpvraag hebben, waarin zeker ook de geboren sekse een nadrukkelijke rol speelt in de overweging.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement. De tekst in het verkiezingsprogramma schetst de spanning tussen individuele nood die we zien en een culturele ontwikkeling die ons zorgen baart. Het schrappen van de passage zou ervoor zorgen dat aan de – terecht – zorgen dat het feit dat de eigen sekse als iets secundairs wordt gezien, onvoldoende recht wordt gedaan.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 9: Regie overheid op doorgeslagen internationalisering

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Nathanaël Korfker

Vindplaats: pagina 35, regelnr(s) 43-44

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Universiteiten beslissen wel... opleidingen Engelstalig is.

Toelichting:

Onder art. 7.2 van de 'Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek' is opgenomen dat Nederlands het uitgangspunt is met onder lid c een uitzonderingsclausule.

De universiteiten hebben in het afgelopen decennium deze uitzonderingsclausule misbruikt door steeds meer opleidingen in het Engels aan te bieden met verwijzing naar bestuurlijke rages zoals de 'international classroom'. De kwaliteit van deze opleidingen is sterk achteruitgegaan. (1) (2) (3)

De overheid dient meer regie te pakken om de doorgeslagen internationalisering te temperen. Engelstalig onderwijs heeft haar plek in een concept als de 'University College', maar zou sterk verminderd moeten worden binnen het reguliere universitaire onderwijs.

(1) <https://www.folia.nl/wetenschap/114688/de-kwaliteit-van-het-onderwijs-verslechtert-door-het-engels>

(2) <https://www.scienceguide.nl/2020/07/engelstalig-onderwijs-slecht-voor-studieresultaten/>

(3) <https://www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl/tijdschrift/winter-2020/stop-het-verval-van-het-nederlands>

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement. Het Landelijk Bestuur is van mening dat het verkiezingsprogramma voldoende tot uitdrukking brengt wat ook de indieners beogen: het terugdringen van Engels als voertaal in het hoger onderwijs, en het Nederlands als voertaal waar dat passend is. De laatste zin, waarvan wordt voorgesteld deze te schrappen, drukt uit dat universiteiten en hogescholen hier zelf een verantwoordelijkheid hebben.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 16: Vaccinatie moet altijd vrije keuze zijn

Ingediend door een collectief van 17 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 27, regelnr(s) 35-40

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Vaccinaties beschermen ons (...) organiseren wordt uitgevoerd.

Tekstvoorstel:

Vaccinaties beschermen ons, onze kinderen en indirect mensen om ons heen tegen heftige, soms dodelijke ziekten. Informeren, stimuleren en het serieus nemen van de zorgen (van ouders) zijn de kernwoorden bij vaccinatiebeleid. De ChristenUnie is tegen elke vorm van vaccinatiedwang of drang, ook bij de vaccinatie tegen het coronavirus. Er komen geen privileges voor mensen die gevaccineerd zijn. Het recht op toegang tot sociale en economische activiteiten en tot het verkeer is voor iedereen gelijk. De vaccinatiegraad van het Rijksvaccinatieprogramma daalt helaas. Goede informatie en voorlichting is van belang, maar ook een goede organisatie. Het advies om vaccinatieprogramma's voor volwassenen publiek te organiseren wordt uitgevoerd.

Toelichting:

Vaccinatie moet altijd een vrije keuze zijn. Bij het vorige verkiezingsprogramma heeft het partijcongres daarom een amendement aangenomen dat benadrukt dat er niet alleen geen sprake mag zijn van vaccinatiedwang maar ook niet van vaccinatiedrang. Het belang van dit amendement op het partijcongres van 30 januari 2021 is sindsdien alleen maar toegenomen. Later in 2021 werd het coronatoegangsbewijs ingevoerd en werd dit op steeds meer plekken verplicht. De mogelijkheid van testen in plaats vaccineren bleef maar dit leidde wel tot vaccinatiedrang omdat het praktisch gezien vrijwel onmogelijk was om overal voor te testen.

Het coronatoegangsbewijs heeft tot talrijke schadelijke bijeffecten geleid zoals polarisatie, dalend vertrouwen in de overheid van niet-gevaccineerden en dalende deelname aan het Rijksvaccinatieprogramma. Toch wilde de overheid nog een stap verder gaan. Er is serieus gesproken over de invoering van beleid waarbij toegang alleen nog mogelijk zou blijven met een vaccinatie. De ChristenUnie heeft hier een grens getrokken. Voor onze partij staan de grondwettelijke vrijheden voorop.

Deze ervaringen maken dat de ChristenUnie in toekomstige situaties voor volle vaccinatievrijheid moet gaan: vrij van dwang, maar zeker ook van drang. Met dit amendement wordt daarom opnieuw het belang van keuzevrijheid ten aanzien van vaccinaties benadrukt. Hiermee wordt beleid waarbij alleen toegang is met een vaccinatie expliciet uitgesloten.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement. Het Landelijk Bestuur onderschrijft dat er geen sprake kan zijn van vaccinatiedwang of ongepaste vaccinatiedrang. De toevoeging over het coronavirus en zogenaamde privileges voor gevaccineerden in het economisch verkeer ziet het Landelijk Bestuur niet als waardevolle toevoeging aan het verkiezingsprogramma. Deze discussie is niet aan de orde, daarmee is de toevoeging overbodig. Bovendien heeft de Tweede Kamerfractie, ten tijde dat deze discussie wel speelde, zich duidelijk uitgesproken tegen 1G-beleid. Het Landelijk Bestuur vertrouwt de Tweede Kamerfractie toe dat, mocht de situatie zich in de toekomst ooit weer voordoen, zij deze lijn zal handhaven.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Hoofdstuk 1 – Zorgen voor elkaar maakt samen sterk (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 4: Eis het weekend terug (3)

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Jerke Setz

Vindplaats: pagina 13, regelnr(s) 16-20

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Zondag als rust .... viering en bezinning.

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

viering en bezinning.

Tekstvoorstel:

De ChristenUnie wil het weekend als moment van rust en gemeenschappelijke vrije tijd beter beschermen tegen de flexibilisering van de arbeidsmarkt.

Toelichting:

Het doel van dit amendement is het waarborgen van rustmomenten in onze hectische 24-uurs samenleving. Is er nog genoeg garantie voor die gezamenlijke rustmomenten? Bij cao-besprekingen worden toeslagen voor onregelmatige uren en zondagen steeds vaker ter discussie gesteld. Deze rustmomenten worden niet langer als onaantastbaar gezien en kunnen plots als wisselgeld worden ingezet. Hier moet verandering in komen. Het is belangrijk dat we streven naar een betere bescherming van het weekend voor werknemers.

Op de lange termijn kan het waarborgen van voldoende rust bijdragen aan een duurzamere arbeidsmarkt, waarin werknemers productiever zijn en minder snel uitvallen wegens gezondheidsklachten. Collectieve rustmomenten, zoals het weekend, zijn bovendien momenten waarop families en gemeenschappen samenkomen in buurthuizen, verenigingen of vrijwilligersprojecten. Het beschermen van deze momenten kan dus ook bijdragen aan sociale cohesie en gemeenschapsvorming.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Alhoewel de overheid geen partij bij cao-onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers, kan zij wel regels stellen aangaande arbeidsvoorwaarden. In overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indieners is een volgende tekst overeengekomen. Voorgesteld wordt om deze tekst toe te voegen in paragraaf 2.2 Goed werk op pagina 45, regel 23. Het tekstvoorstel komt dan als volgt te luiden:

Behoud van onregelmatigheidstoeslag. De zondag is geen reguliere werkdag. De ChristenUnie pleit voor het wettelijk vastleggen van het vergoeden van onregelmatigheidstoeslag voor werk op zondag.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 7: Passend primair onderwijs ook voor hoogbegaafden

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 33, regelnr(s) 21-24

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

zoveel mogelijk kinderen in het regulier onderwijs.

Tekstvoorstel:

Ondersteuning dubbel-bijzondere leerlingen. In het primair onderwijs komt budget voor passend onderwijs aan (hoog)begaafden met een extra ondersteuningsbehoefte vanwege bijvoorbeeld een dubbele indicatie (zoals autisme of ADHD) om schooluitval in deze groep te voorkomen. Er wordt geïnvesteerd in meer wetenschappelijke kennis over onderwijs voor deze doelgroep.

Toelichting:

Basisscholen kunnen niet altijd de ondersteuning bieden die een deel van de kinderen met hoogbegaafdheid nodig heeft. Voor deze doelgroep bestaat echter geen speciaal onderwijs. Om schooluitval of onderpresteren te voorkomen nemen in steeds meer regio's schoolbesturen hun verantwoordelijkheid voor een passend aanbod voor deze doelgroep. Zij bieden binnen het reguliere onderwijssysteem een vorm van "speciaal onderwijs" aan met doelgroepklassen waarin deze kinderen een breder aanbod krijgen en extra ondersteuning die nodig is. Dit gaat dus verder dan zogenaamde plusklassen die de meeste scholen hebben en vooral bedoeld zijn voor kinderen zonder extra ondersteuningsbehoefte.

Structurele financiering voor dit "speciaal onderwijs" voor hoogbegaafde kinderen ontbreekt echter. In regio's waar ouders geen gebruik kunnen maken van een dergelijk aanbod zijn zij afhankelijk van het commerciële aanbod van particuliere scholen waarvoor hoge bedragen worden gevraagd. Deze scholen zijn bovendien vaak niet toegerust op kinderen met een dubbele indicatie (hoogbegaafdheid in combinatie met bijvoorbeeld ADHD of autisme). Juist die dubbele indicatie is vaak de reden dat deze kinderen het niet redden in het reguliere basisonderwijs.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

De ChristenUnie is voorstander van de vrijheid van onderwijs. De inrichtingsvrijheid houdt in dat scholen zelf beslissen hoe zij onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen vormgeven. Dit moet de overheid dus overlaten aan de scholen, die dit via hun lumpsumfinanciering kunnen oppakken.

Na overleg tussen de indiener en het Landelijk Bestuur is gekomen tot een volgend tekstvoorstel:

Ondersteuning dubbel-bijzondere leerlingen. In het primair onderwijs komt een landsdekkend passend onderwijsaanbod voor (hoog)begaafden met een extra ondersteuningsbehoefte vanwege bijvoorbeeld een dubbele indicatie (zoals autisme of ADHD) om schooluitval in deze groep te voorkomen en terug te dringen. Er wordt geïnvesteerd in meer wetenschappelijke kennis over onderwijs voor deze doelgroep.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 8: Garantie op stageplaatsen

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Nathánaël Post

Vindplaats: pagina 34, regelnr(s) 16

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Elke jongere in...we actief tegen

Tekstvoorstel:

Elke jongere in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs moet verzekerd zijn van een kwalitatief goede stageplaats. Recentelijk is er een stagepact gesloten. We blijven inzetten op het verhogen van het aantal stageplaatsen, waarbij ook de overheid en scholen stageplaatsen aanbieden. Stagediscriminatie gaan we actief tegen

Toelichting:

Voor vele eerstejaarsstudenten is stageplekken vinden erg lastig. Scholen hebben ook een grote rol nodig bij het vinden van een stageplek. Scholen kunnen speciale stagecoördinatoren aanstellen die studenten begeleiden bij het zoeken naar geschikte stageplekken. Scholen moeten ook kunnen streven naar flexibele stage opties, zoals de mogelijkheid om stages in deeltijd te volgen of stages op afstand te doen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur adviseert dit amendement gewijzigd over te nemen. Het oorspronkelijke amendement impliceert dat ook scholen stageplekken moeten bieden. Dat is niet gebruikelijk en wenselijk. Na overleg tussen de indiener en het Landelijk Bestuur is gekomen tot een volgend tekstvoorstel:

Geef garantie op stageplaatsen. Elke jongere in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs moet verzekerd zijn van een kwalitatief goede stageplaats. Recentelijk is er een stagepact gesloten. We blijven inzetten op het verhogen van het aantal stageplaatsen, waarbij ook de overheid stageplaatsen aanbiedt. Studenten die moeite hebben met het vinden van een stageplek, worden door de school begeleid bij het vinden van een plek. Stagediscriminatie gaan we actief tegen.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 10: Erken het maatschappelijk rendement van alle kerken, ongeacht achtergrond

Ingediend door een collectief van 13 leden, hoofdindiener Gaetan Mbwete

Vindplaats: pagina 11, regelnr(s) 10

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? [toevoegen](#)

Tekstvoorstel:

Het maatschappelijk rendement van de kerk bespaart de samenleving enorm veel middelen en leed. Alle kerken dienen als partner gezien te worden en dienen in contact te staan met de minister van Eredienst. Ongeachte de grootte van het kerkgenootschap, afkomst en het ledenaantal. De Christenunie vindt dat alle kerken, incl. migrantenkerken in contact moeten staan met de Minister van Eredienst, al dan niet middels een koepelorganisatie.

Toelichting:

Uit onderzoek van het Verwey Jonker instituut blijkt dat de kerken in Rotterdam de gemeenschap € 130.000.000 per jaar besparen. De kerk is meer dan een zondagsdienst maar is een serieuze partner die naast liefde ook tijd en geld investeert in gemeenschappen waar ze onderdeel van zijn.

In de vorige eeuw was er een zelfstandig ministerie van Eredienst. Vandaag de dag houdt de minister van Justitie en Veiligheid zich hiermee bezig. De minister is belast met algemene aangelegenheden op het terrein van religie en levensbeschouwing, waaronder het onderhouden van contacten met kerkgenootschappen en genootschappen op levensbeschouwelijke grondslag. Het interkerkelijk contact in overheidszaken, afgekort het CIO, vertegenwoordigt een grote groep Christelijke Organisaties. Het CIO staat weer in contact met de minister van Eredienst. Helaas kunnen migrantenkerken geen lid worden van het CIO waardoor ze niet in contact kunnen staan met de minister van Eredienst, zelfs niet via een koepelorganisatie. Daarom dient de minister van eredienst met ALLE kerken in contact te staan.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur erkent de positie van kerken als partner van de overheid bij verschillende maatschappelijke vraagstukken. Dit staat verwoord in het punt 'Kerken als bondgenoot bij sociale vraagstukken'. Daarmee is dit amendement grotendeels overbodig. Het Landelijk Bestuur stelt voor het punt over het contact van kerkgenootschappen met de Minister van Eredienst toe te voegen aan dit punt.

Daarmee komt deze tekst als volgt te luiden:

Kerken als bondgenoot bij sociale vraagstukken. Kerken en andere geloofsgemeenschappen worden erkend en gewaardeerd als volwaardige partners van de overheid. Met name diaconieën vervullen een cruciale rol en helpen mensen in situaties van eenzaamheid en armoede. Zij zijn laagdrempelig aanwezig, en doen belangrijk werk op plekken waar de overheid niet genoeg kan doen. Alle kerken staan in contact met de Minister van Eredienst, al dan niet via een koepelorganisatie.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 11: Interlandelijke adoptiestop

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 13, regelnr(s) 30

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

nvt

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

"donaties per donor."

Tekstvoorstel:

In lijn met het rapport van de Commissie Joustra komt er een discussienota over interlandelijke adoptiestop. Het kabinet erkent het leed dat veel adoptiekinderen in ons land voelen.

Toelichting:

Er valt veel, zo niet zeer veel te zeggen over het rapport van de Commissie Joustra. In een verhit publiek debat werd een aantal maanden geleden geconstateerd dat demissionair minister Weerwind zijn eigen plan voor interlandelijke adoptie niet richting de Tweede Kamer bracht onder druk van een coalitiegenoot. Dit publieke debat is nog niet afgelopen, maar vraagt wel om handelen. Dat begint met erkenning. Daarnaast geldt dat er te veel misstanden zijn geconstateerd bij interlandelijke adoptie en te weinig garanties kunnen gegeven worden bij de herkomst van de adoptiekinderen aan diezelfde adoptiekinderen, idem ouders. Dit amendement stelt geen directe interlandelijke adoptiestop voor, maar een discussienota die in de kern draait om de vraag of we het kind centraal willen stellen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

De commissie Joustra heeft pijnlijk laten zien dat er ook veel mis kan gaan bij interlandelijke adoptie. Het Landelijk Bestuur deelt de grote zorgen van de indiener over interlandelijke adoptie en herkent de vraag of een adoptiestop niet aan de orde moet zijn. Via welke wijze het rapport van de Commissie Joustra verdere opvolging krijgt, de indieners stellen een discussienota voor, wil het Landelijk Bestuur niet vastleggen in het verkiezingsprogramma. Het Landelijk Bestuur vindt het belangrijker dat er een vervolg komt. Het Landelijk Bestuur zou de indieners op dit punt adviseren een meer heldere oproep op te nemen en doet daar een suggestie voor. Het Landelijk Bestuur onderschrijft de noodzaak voor erkenning maar vindt ook dat deze moet uitgaan naar biologische ouders wanneer zij ongewild hun kind hebben moeten afstaan.

Het Landelijk Bestuur stelt voor om de tekst gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Er komt een herbezinning op de keuze om na het rapport van de Commissie Joustra interlandelijke adoptie voor bepaalde landen weer toe te staan. Het kabinet erkent het leed dat veel adoptiekinderen in ons land voelen alsook het leed van biologische ouders wanneer het afstaan van hun kind ter adoptie ongewild was.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 12: Sportwet

Ingediend door een collectief van 13 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 19, regelnr(s) 14-15

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

aan kan meedoen

Tekstvoorstel:

Sport in de wet.

Volksgezondheid is een grondwettelijke taak. Om die reden doet Nederland haar sportieve plicht door met een Sportwet te komen. Sport en bewegen worden daarmee een publieke voorziening. Met deze wet wordt het makkelijker om rollen tussen verschillende overheidslagen en het verenigingsleven te onderscheiden, wordt aansprakelijkheid vastgelegd en leggen we de zorgplicht vast om sporten en bewegen te kunnen garanderen.

Toelichting:

Natuurlijk is er al tijden Sportbeleid. Een wet verandert daar niks aan. Wat de afgelopen tijd wel zichtbaar werd, is dat een thema waar veel medelanders zich wekelijks of vaker mee bezighouden, vroeg om meer en meer overheidsaandacht. We zien het op allerlei plekken terug: het WK Voetbal in Qatar, de integriteit van coaches in de turnsport en onze eigen ideeën om sporten en bewegen aantrekkelijker te maken (p19 van het concept-verkiezingsprogramma). Toch blijft het in het dagdagelijkse nog vaak onduidelijk welke overheidslaag waarvan is. Denk aan financiering, ruimtelijke ordening en de volksgezondheid. Een wettelijke verankering schept daar duidelijkheid in. Bovendien – alleen al een argument op zichzelf – ligt de Volksgezondheid als Grondwettelijke taak vast. Daar past anno nu een Sportwet prima bij. De ChristenUnie stemde hier dit jaar nog over in een motie in de Tweede Kamer. De uitslag was in lijn met dit amendement.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur onderschrijft het belang van sport en bewegen en de relatie met volksgezondheid. In Nederland zijn talloze sportverenigingen waar veel mensen bij betrokken zijn. Sport is daarmee primair een taak voor de samenleving en secundair een publieke voorziening. De overheid kan dit waar nodig stimuleren en faciliteren. Er is reeds een motie aangenomen, met steun van de ChristenUnie, dat er een Sportwet moet komen. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Sport in de wet. Gelet op het maatschappelijk belang van sport en de publieke effecten van sport, komt er een sportwet. In deze wet zullen de rollen tussen de verschillende overheidslagen en het verenigingsleven onderscheiden worden. Met deze wet wordt voor de overheid de plicht vastgelegd om sporten en bewegen te kunnen faciliteren.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 13: Genderzorg voor jongeren: lessen uit het buitenland

Ingediend door een collectief van 18 leden, hoofdindiener Wouter de Reus

Vindplaats: pagina 22, regelnr(s) 18-20

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

De recente koerswijzigingen ..... hulp geboden wordt.

Tekstvoorstel:

De recente koerswijzigingen en herziene richtlijnen in andere Europese landen verdienen navolging in Nederland. Juist voor de nieuwe sterk groeiende doelgroep is het belangrijk dat psychologische hulp als eerstelijns interventie standaard aangeboden wordt en dat uiterste terughoudendheid wordt betracht bij het voorschrijven van puberteitsremmers. De schaduwzijden van (te) laagdrempelige medische interventies voor personen - in het bijzonder jongeren - die te maken krijgen met genderproblematiek noodzaken tot een medisch-ethisch debat binnen de beroepsgroep en samenleving.

Toelichting:

Het maatschappelijke debat over genderincongruentie en daaruit voortkomende administratieve (zoals: wijziging van het geslacht in de geboorteakte) en medische (zoals: puberteitsremmers, transitie) spelen wereldwijd. In diverse landen (o.a. in het Verenigd Koninkrijk) zijn de negatieve gevolgen van te ruime en laagdrempelige interventies bij dergelijke problematiek aan het licht gekomen. Deze ontwikkelingen vragen om een fundamenteel medisch-ethisch debat voordat de drempels voor dergelijke interventies nog verder worden verlaagd. Als ChristenUnie zouden we ons ervoor moeten inzetten dat betrokkenen in voorkomende gevallen eerst adequate psychologische zorg krijgen voordat verdergaande ingrepen worden overwogen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, mits inhoudelijk gewijzigd. Het Landelijk Bestuur is het oneens met de toevoeging over het voorschrijven van puberteitsremmers. Het medisch oordeel over het wel of niet voorschrijven van medicatie is aan de beroepsgroep, niet aan de politiek. Het Landelijk Bestuur ziet wel de noodzaak tot debat binnen de beroepsgroep, ook over de schaduwzijden van (te) laagdrempelige medische interventies in de transgenderzorg. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

De recente koerswijzigingen en herziene richtlijnen in andere Europese landen verdienen navolging in Nederland. Juist voor de nieuwe sterk groeiende doelgroep is het belangrijk dat psychologische hulp als eerstelijns interventie standaard aangeboden wordt. De schaduwzijden van (te) laagdrempelige medische interventies (zoals puberteitsremmers) voor personen - in het bijzonder jongeren - die te maken krijgen met genderproblematiek noodzaken tot een medisch-ethisch debat binnen de beroepsgroep en samenleving.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 14: Afschaffen bestaande abortuswetgeving

Ingediend door een collectief van 17 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 24, regelnr(s) 21-23

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

De ChristenUnie was (...) onbedoeld zwangere vrouwen.

Tekstvoorstel:

De ChristenUnie was tegen de versoepelingen van de abortuswetgeving in de afgelopen jaren, en vindt dit een zorgelijke trend die niet verder mag gaan. We zetten primair in op het afschaffen van de bestaande abortuswetgeving. Tot die tijd werken we aan concrete maatregelen waarmee het aantal abortussen in Nederland significant daalt. Hiervoor kijken we zowel naar wijziging van wetgeving en beleid als naar maatregelen in de praktijk, zoals een sterke verbetering van de begeleiding en onafhankelijke counseling van onbedoeld zwangere vrouwen.

- Afschaffen bestaande abortuswetgeving.

De Nederlandse abortuspraktijk is te laagdrempelig, onder meer doordat het wettelijke criterium 'noodsituatie' in de praktijk buitengewoon ruim wordt ingevuld. De wettelijke regeling schiet aantoonbaar tekort in de bescherming van het ongeboren leven. Daarom zetten we in op het afschaffen van deze wetgeving.

Toelichting:

Het opkomen voor het ongeboren leven is een van de meest elementaire speerpunten van onze partij, dat daarom terecht is verankerd in onze beginselverklaring. We leven in een realiteit waarin een zowel politieke als maatschappelijke meerderheid de bestaande Nederlandse abortuswetgeving steunt. In dat besef noemt het verkiezingsprogramma een aantal waardevolle maatregelen die eraan kunnen bijdragen dat het enorme aantal van jaarlijks 30.000 abortussen in ons land daalt.

Indieners zijn van mening dat onze partij het echter niet bij die maatregelen moet laten. Juist ook in een verkiezingsprogramma moet duidelijk tot uitdrukking worden gebracht dat we als partij primair inzetten op het afschaffen van de bestaande abortuswetgeving. In de huidige realiteit zetten we uiteraard in op flankerende maatregelen die het aantal abortussen verminderen. Maar ons hoofddoel mogen we niet uit het oog verliezen: werken aan een samenleving waarin geen abortus plaatsvindt.

Als ChristenUnie kenschetsen we onszelf regelmatig als 'hoopvolle realisten'. Juist bij een onderwerp als de bescherming van het ongeboren leven is de spanning tussen 'hoopvol' en 'realistisch' voelbaar. Met het voorliggende amendement beogen indieners deze balans meer in evenwicht te brengen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indieners is een volgende tekst tot stand gekomen:

Toevoeging aan de inleiding:

De ChristenUnie is tegen de versoepelingen van de abortuswetgeving in de afgelopen jaren, en vindt dit een zorgelijke trend die niet verder mag gaan. Deze versoepelingen maken dat de bescherming van het ongeboren leven steeds minder gewicht heeft en dat in de noodsituatie van de vrouw, waarin zij een intens en overweldigend dilemma afweegt, er te weinig mogelijkheden in beeld komen voor een alternatief voor abortus. Wij willen dat de beschermwaardigheid van het ongeboren leven centraal

staat. Dit betekent in deze tijd dat de abortuspraktijk zoals die nu is, niet op deze wijze kan worden voortgezet. Daarom werken we aan concrete maatregelen waarmee het aantal abortussen in Nederland significant daalt. Hiervoor kijken we zowel naar wijziging van wetgeving en beleid als naar maatregelen in de praktijk, zoals een sterke verbetering van preventie en de begeleiding en onafhankelijke counseling van ongewenst zwangere vrouwen.

Toevoeging van een bullit:

- *Beschermwaardigheid van het leven weer centraal. De Nederlandse abortuspraktijk is te laagdrempelig, onder meer doordat het wettelijke criterium 'noodsituatie' in de praktijk ruim wordt ingevuld. De bestaande praktijk schiet daardoor tekort in de bescherming van het ongeboren leven. We willen dat het ongeboren leven centraal staat in de Nederlandse abortuswetgeving.*

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 15: Verlagen van de wekengrens

Ingediend door een collectief van 20 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 25, regelnr(s) 13-18

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Wekengrens terugdringen. In (...) voor een lagere wekengrens.

Tekstvoorstel:

Wekengrens terugdringen. In de huidige wetgeving is abortus niet toegestaan als er medisch-technologisch gezien sprake is van een levensvatbaar kind. Recente voorstellen om de wekengrens vast te leggen op 24 weken laten deze koppeling los en leggen de grens te hoog. Wij wijzen die voorstellen af. Ook omdat zo'n grens de ontorechte suggestie wekt dat elke abortus daarvoor wel gerechtvaardigd is. Door medische en wetenschappelijke ontwikkelingen zijn ongeboren kinderen al vóór de 24 weken levensvatbaar. Bij de totstandkoming van de Wet afbreking zwangerschap is er rekening mee gehouden dat dergelijke ontwikkelingen kunnen leiden tot verschuiving van de wekengrens. We komen daarom met concrete voorstellen om de maximale termijn waarop een abortus kan plaatsvinden te verlagen.

Toelichting:

Als gevolg van medisch-technologische ontwikkelingen zijn ongeboren kinderen eerder levensvatbaar dan bij de invoering van de Wet afbreking zwangerschap werd verondersteld. Bij de invoering van die wet is uitdrukkelijk opgemerkt dat dergelijke ontwikkelingen in de toekomst aanleiding kunnen zijn om de wekengrens te verlagen. Het huidige conceptverkiezingsprogramma gaat op dit onderwerp in, maar is terughoudend wat betreft de concrete acties die van de ChristenUnie op dit punt te verwachten zijn ("als er toch (...) pleiten wij voor"). Met dit amendement wordt beoogd om als ChristenUnie in de komende kabinetsperiode te komen met concrete voorstellen om deze termijn te verlagen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur adviseert dit amendement in gewijzigde vorm over te nemen. De toevoeging over de koppeling met de totstandkoming van de Wet afbreking zwangerschap is een relevante toevoeging voor het programma. De zinsnede die was geschrapt (namelijk, dat als er een wettelijke grens komt de ChristenUnie pleit voor een lagere grens), blijft relevant en adviseert het Landelijk Bestuur opnieuw toe te voegen aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. In overleg met de indieners is tot de volgende tekst gekomen:

Wekengrens terugdringen. In de huidige wetgeving is abortus niet toegestaan als er medisch-technologisch gezien sprake is van een levensvatbaar kind. Recente voorstellen om de wekengrens vast te leggen op 24 weken laten deze koppeling los en leggen de grens te hoog. Wij wijzen die voorstellen af. Door medische en wetenschappelijke ontwikkelingen zijn ongebornen kinderen al vóór de 24 weken levensvatbaar. Bij de totstandkoming van de Wet afbreking zwangerschap is er rekening gehouden dat dergelijke ontwikkelingen kunnen leiden tot verschuiving van de wekengrens. We zetten ons er voor in dat levensvatbaarheid uitgangspunt is bij de bepaling van de wekengrens. Als er een wettelijke maximumgrens komt, pleiten wij voor een lagere wekengrens.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 17: Mensen die mee willen doen

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Evelijn Zandberg

Vindplaats: pagina 19, regelnr(s) 2,3,10,11

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

"Ons land heeft [...] nog niet klaar" & "Implementatie VN-verdrag [...] wie het gaat"

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

"beperking te implementeren" & "Implementatie VN-verdrag"

Tekstvoorstel:

Ons land heeft veel stappen gezet om het VN-verdrag over de rechten van mensen met een beperking te implementeren, anderzijds hebben we nog een lange weg te gaan om hun volwaardige participatie te borgen en te verbeteren.

-Implementatie VN-Verdrag. We maken werk van de volledige implementatie van het VN-verdrag handicap, samen met de mensen om wie dit gaat. Om dit ook op de lange termijn te bestendigen, ratificeren we, zo snel mogelijk, het facultatieve protocol van het VN-verdrag handicap

Toelichting:

Het toekomstscenario is duidelijk, het aantal beperking(en) in ons leven neemt toe door verminderde gezondheid. Dit betreft op dit moment 1/3 van alle Nederlanders die dus een beperking hebben. In de toekomst is het de verwachting dat dit alleen nog maar meer mensen aan zal gaan.

Nu gaat het over het algemeen niet goed met deze mensen met een beperking in Nederland, omdat ze verstrikt raken tussen de tandwielen van het systeem. Regelingen bedoeld om te emanciperen, lijken zo te zijn veranderd in sorteermachines. Zo drijft de doelgroep onder motto's als 'Samen naar school' en 'Participatiesamenleving' al decennia steeds verder af van de samenleving. Deze verplichtingen naar de doelgroep kwamen zonder rechten, waardoor participatie een plicht werd en mensen met een beperking onder het mom van participatie, steeds vaker niet meer konden meedoen.

Hun positie gaat zo al decennia in snel tempo achteruit, waardoor zij steeds verder van de samenleving af komen te staan en zo nog zieker en eenzamer worden.

De paragraaf toont een zeer beperkt beeld in haar omvang en inhoud en mist hierdoor het grotere plaatje. Meedoen gaat namelijk veel verder dan fysieke obstakels. Het strijdtoneel vindt plaats in ons hoofd en uit zich slechts in de fysieke wereld.

Duurzaam meedoen gaat niet zonder de versteviging van de rechtspositie van de doelgroep en daardoor de ratificatie van het facultatieve protocol (dus het aannemen van het individueel klachtenrecht). Echte inclusie zonder een definitief karakter, is daarom slechts wishfull thinking. Het maakt zo mensen afhankelijk van de goodwill op dat moment door die ene persoon. Dit willekeurige karakter maakt mensen in een kwetsbare positie nog kwetsbaarder en afhankelijker, waardoor hun emancipatie, namelijk het duurzaam gelijkwaardig participeren, duurzaam uit zicht blijft.

Om in ziekte en in gezondheid ruimte te maken voor elkaar, achten de indieners het als noodzakelijk om de klachtenprocedure (facultatieve protocol) te ratificeren. De huidige aanpak via een adviesprocedure vanuit de commissie voor de rechten van de mens volstaat niet. Dit is namelijk slechts een adviescommissie en geeft mensenrechten een vrijblijvend karakter.

Om daadwerkelijk een wilsbesluit te maken om een inclusieve samenleving te worden, zal dit onoverkomelijk gepaard moeten gaan met rechten. Hierdoor worden mensen met een beperking in staat gesteld zich te verweren en worden ze zo effectiever beschermd tegen de harde hand van de overheid.

Bijna elk land in de Europese Unie had rond 2009 de klachtenprocedure van het VN-verdrag handicap aangenomen. Nederland onderschreef daarentegen pas in 2016 dit verdrag. Dit gebeurde na 7 jaren aan druk vanuit de doelgroep. Maar het verdrag kwam zonder rechten: Nederland nam de klachtenprocedure (facultatieve protocol) niet aan, waardoor de rechten slechts als een soort beleidsvisie gelden, maar waar de doelgroep zich nooit op kan beroepen of kan gebruiken om zich te verweren. Dit vergroot de al fors verspreide wantrouwen tegen de overheid, waardoor veel mensen met een beperking afgehaakt zijn. Ze zien ook bij dit verdrag zo de overheid het ene beloven, maar in de praktijk het tegenovergestelde doen.

Om het proces van implementatie te voltooien en de doelgroep, die al jaren vraagt om ratificatie, nu en in de toekomst tegemoet te komen, roepen indieners op om het facultatieve protocol van het VN-verdrag handicap zo snel mogelijk te ratificeren. Om op deze wijze de gezondheidsdemocratie te verminderen en zo echt werk te maken voor een samenleving waarin iedereen volwaardig mee kan doen

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet het amendement als goede toevoeging. Wel stelt zij voor het amendement tekstueel te wijzigen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Inleiding:

Ons land heeft veel stappen gezet om het VN-verdrag over de rechten van mensen met een beperking te implementeren, maar we hebben nog een lange weg te gaan om voor volwaardige participatie te zorgen.

Bullit:

Implementatie VN-Verdrag. We maken werk van de volledige implementatie van het VN-verdrag handicap, samen met de mensen om wie dit gaat. We ratificeren zo snel mogelijk het facultatieve protocol van het VN-verdrag handicap

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 18: Oog voor de vrouw

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Evelijn Zandberg

Vindplaats: pagina 21, regelnr(s) 14

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Is voor patientencontact

Tekstvoorstel:

Op pagina 21 een kopje toe te voegen 'Zorg voor vrouwen (van kleur) bij de huisarts'

Er is aandacht nodig voor medische behandelingen gericht op vrouwen, geënt op de werking van het vrouwelijk lichaam. Het mag niet voorkomen dat symptomen bij vrouwen niet herkend worden. Nederland zet in op verbetering van de gezondheidszorg, in het bijzonder voor vrouwen en kinderen.

Toelichting:

Op 12 september was ons Kamerlid Drost bij Op1 over menstruatie pijn. Een onderwerp dat meer aandacht verdient omdat er een diepgeworteld ongemak is als een vrouw bloed verliest vanwege haar natuurlijke cyclus. De meeste vrouwen (84%) ervaren klachten van hun menstruatie, 77% ervaart hier veel last van. Dat ongesteld worden pijn behoort te doen, is een mythe. En toch is het voor veel vrouwen realiteit dat ze niet eens rechtop kunnen zitten van de pijn tijdens hun ongesteldheid. En later, in de overgang, kampt een op de vijf met zulke heftige klachten, dat het hun leven ontwricht. En tot slot loopt bijna de helft van de vrouwen (40%) schade op aan haar bekkenbodemp tijdens de bevalling, waardoor er direct of pas later klachten ontstaan.

Uit onderzoek blijkt tussen de 70 en 90% van de zorgontvangers met medisch onverklaarde klachten vrouw is. Vrouwen willen niet voor elk ongemak naar de dokter en twifelen of ze wel zorg nodig hebben of klachten worden niet herkend. Hierdoor blijven serieuze aandoeningen onder de radar. Er is dus een forse ongelijkheid in de medische wetenschap tussen het mannelijk en het vrouwelijk

lichaam. Het is pas een recente ontwikkeling dat medicijnen ook op vrouwen getest worden. Voorheen werd het mannelijk lichaam als representatief geacht voor het vrouwenlichaam. Terwijl een vrouwenlichaam alleen al hormonaal zo fundamenteel anders in elkaar steekt.

We weten dus nog maar weinig van het vrouwenlichaam. Het is van belang dat er meer bekend wordt over het vrouwenlichaam in de medische wetenschap. Bij medische opleidingen moeten studenten al worden geconfronteerd met differentiatie in symptomen en verschillen in lichamen. Er moet een verandering komen in het denken over het vrouwelijk lichaam.

Vrouwen vertonen andere symptomen en klachten bij ziektes als mannen, klachten die vaak op stress worden weggeschreven. Ook hebben vrouwen meer risico op ziektes als borst- en baarmoederkanker. Op tijd ingrijpen is hierbij nodig, wat nu nog te vaak niet gebeurt waardoor ziekte onnodig ver vordert. Daarom roepen de indieners hierbij op om komende jaren een Nationale Strategie Vrouwengezondheid op te stellen, met als doel langdurige systeemverandering in de gezondheidszorg.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het amendement bevat een waardevolle toevoeging aan het programma. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Zorg voor vrouwen. Er is meer aandacht nodig voor medische behandelingen gericht op vrouwen, geënt op de werking van het vrouwelijk lichaam. Het mag niet voorkomen dat symptomen bij vrouwen niet herkend worden.

**Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.
Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.**

Amendement 19: Betere kwaliteit palliatieve zorg

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Nathánaël Post

Vindplaats: pagina 26, regelnr(s) 17

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Transparantie over de...bij zelfdoding) verbeterd

Tekstvoorstel:

Transparantie over de casuïstiek. Alle casuïstiek die door RTE's wordt behandeld, wordt (binnen de mogelijkheden van de privacyregels) gepubliceerd, met aandacht voor de ethische, medische en juridische overwegingen, zodat de gemaakte afwegingen transparant zijn. De mogelijkheden voor een klinische registratie bij zorg rondom euthanasie en hulp bij zelfdoding worden verbeterd.

Toelichting:

In de eerdere formulering is het verschil tussen normale levenseindezorg (bijvoorbeeld palliatieve sedatie) en euthanasie en hulp bij zelfdoding niet duidelijk. Normale medische handelingen vallen niet onder het strafrecht en er zijn op dit moment veel mogelijkheden om hier een klinische registratie bij te houden. Bij euthanasie ligt dat wat lastiger en daarom is het beter om dat uit te lichten. Ook om zo

de misverstanden rondom euthanasie en andere palliatieve zorg (met name palliatieve sedatie) niet te versterken.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur adviseert dit amendement over te nemen, alhoewel zij de inhoudelijke toelichting inhoudelijk niet helemaal vindt kloppen. Het Landelijk Bestuur ondersteunt de verduidelijking van het verschil tussen normale levenseindezorg en euthanasie. Voor palliatieve zorg blijft een opdracht liggen om deze zorg te verbeteren.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 20: Speciaal voortgezet onderwijs ook voor HAVO en VWO

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 33, regelnr(s) 1-6

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Draag zorg voor toereikend (...) naar het regulier onderwijs

Tekstvoorstel:

Draag zorg voor toereikend speciaal onderwijs. Kinderen met een ernstige meervoudige beperking vinden een goede plek voor zowel onderwijs als zorg, zonder bureaucratie en geschuif met budgetten. Het speciaal onderwijs is daarvoor een waardevol en toegankelijk onderdeel van ons onderwijsstelsel. De overheid maakt er werk van dat voor deze kinderen voldoende scholen voor speciaal (primair en voortgezet) onderwijs zijn. In elke regio komt volwaardig speciaal voortgezet onderwijs op HAVO en VWO niveau beschikbaar. Er wordt steeds gelet op de mogelijkheid van soepele terugkeer en doorstroming naar het regulier onderwijs.

Toelichting:

Kinderen met autisme of met angstproblematiek die goed kunnen leren stranden vaak in het reguliere voortgezet onderwijs. Met de extra begeleiding die het speciaal voortgezet onderwijs biedt kunnen zij wel het HAVO- of VWO-diploma halen. Zij worden daar klaargestoomd voor het reguliere hoger onderwijs. Weinig scholen voor speciaal onderwijs bieden echter VWO aan en ook HAVO wordt niet in alle regio's aangeboden. In sommige regio's is er hierdoor geen passend aanbod voor deze kinderen. Daarom moet de komende jaren het aanbod worden uitgebreid.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk bestuur ziet het amendement als waardevolle aanvulling op het programma. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Draag zorg voor toereikend speciaal onderwijs. Het speciaal onderwijs is een waardevol en toegankelijk onderdeel van ons onderwijsstelsel voor kinderen met een zwaardere ondersteuningsbehoefte. Onderwijs en zorg gaan hier samen, zonder bureaucratie en geschuif met budgetten. De overheid maakt er werk van dat voor deze kinderen voldoende scholen voor speciaal

(primair en voortgezet) onderwijs zijn. In elke regio komt volwaardig speciaal voortgezet onderwijs op HAVO en VWO-niveau beschikbaar. Er wordt steeds gelet op de mogelijkheid van soepele terugkeer en doorstroming naar het regulier onderwijs.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 21: Investeren in gouden handen

Ingediend door ChristenUnie Bunschoten, hoofdindiener Pieter de Vos

Vindplaats: pagina 34, regelnr(s) 7

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

en voormalige arbeidsmigranten.

Tekstvoorstel:

- Investeren in technisch vakmanschap en ambachtsonderwijs. Het aantal meester-gezelplaatsen wordt uitgebreid. Kostbare arbeidsmarktrelevante vmbo- en mbo-opleidingen krijgen voldoende bekostiging. We zorgen dat in heel Nederland techniekonderwijs beschikbaar is en blijft.

Toelichting:

Vele sectoren lopen er dagelijks tegenaan dat er te weinig technici zijn. Dat begint bij voldoende mensen opleiden die we nodig hebben: de gouden handen. Dat vraagt om een goed aanbod van technisch onderwijs in heel Nederland met voldoende financiering. Gezien de grote omslag die we moeten maken met bijvoorbeeld verduurzaming is het goed als de ChristenUnie zich hier voluit achter schaaft. Dit punt is een versterkt punt uit het vorige verkiezingsprogramma.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet dit amendement als waardevolle aanvulling. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Investeren in technisch vakmanschap en ambachtsonderwijs. We zorgen dat in heel Nederland techniekonderwijs beschikbaar is en blijft. Het aantal meester-gezelplaatsen wordt uitgebreid. Kostbare arbeidsmarktrelevante vmbo- en mbo-opleidingen krijgen voldoende bekostiging.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 22: Behoud varend erfgoed

Ingediend door de ChristenUnie Bunschoten, hoofdindiener Pieter de Vos

Vindplaats: pagina 36, regelnr(s) 44

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

van naoorlogse monumenten.

Tekstvoorstel:

- Behoud varend erfgoed. Varend erfgoed zoals 'de bruine vloot' is een belangrijk onderdeel van onze cultuurhistorie. De overheid spant zich in voor het behoud van deze varende monumenten.

Toelichting:

De bescherming van het varend erfgoed is onvoldoende gewaarborgd terwijl dit een belangrijk onderdeel is van onze cultuurhistorie. Het karakter en de uitstraling van vele plaatsen langs de voormalig Zuiderzee en kustplaatsen worden verrijkt door dit erfgoed. Dit erfgoed moet gekoesterd worden en verdient een verbeterde benadering gericht op behoud en duurzame instandhouding. De overheid kan hierin een rol spelen door erkenning te verlenen in de vorm van subsidies en ondersteuning.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet dit als waardevolle aanvulling.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Hoofdstuk 2 – Een eerlijke basis voor iedereen (bespreken)

Amendementen met het preadvies 'ontraden'

Amendementen met het preadvies 'oordeel congres'

Amendement 23: INGETROKKEN

Amendement 24: Verbod op leegstand van kerkgebouwen bij vraag naar ruimte voor kerken

Ingediend door een collectief van 13 leden, hoofdindiener Gaetan Mbwete

Vindplaats: pagina 48, regelnr(s) 24

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Tekstvoorstel:

Bij vraag naar ruimte voor kerkgenootschappen, geldt er een verbod op leegstand van kerkgebouwen.

Toelichting:

Volgens het SCP zijn er 1,3 miljoen christelijke migranten in Nederland. Uit onderzoek van het Khaski instituut verwachten migrantenkerken de komende 5 jaar groei. De verwachting is dat 25 procent van de migrantenkerken zal moeten verhuizen binnen nu en 2 jaar.

Het is daarom niet te rijmen dat er leegstaande kerkgebouwen zijn, terwijl er kerkgenootschappen zijn die al weken, maanden of zelfs jaren op zoek zijn naar geschikte ruimte. Met het verbod op leegstand van kerkgebouwen in de steden waar de vraag naar ruimte voor kerken hoog is, krijgen kerkgenootschappen instrumenten aangereikt om een stap dichterbij een gebedsruimte te komen.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ziet de noodzaak tot adequaat gebruik van bestaande (leegstaande) kerkgebouwen, zeker voor kerken die op zoek zijn naar huisvesting. Echter is het voorkomen van leegstand van kerkgebouwen geen taak van de overheid. Bovendien legt een verbod op leegstand een claim op privaat eigendom.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 25: INGETROKKEN

Amendement 28: Zet de beslagvrije voet op 100% van het sociaal minimum

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Hanske Mulder-van Maanen

Vindplaats: pagina 43, regelnr(s) 22

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

vaker worden ingezet.

Tekstvoorstel:

Zet de beslagvrije voet op 100% van het sociaal minimum. We willen dat het sociaal minimum de absolute ondergrens is en niemand van een bedrag onder het sociaal minimum moet rondkomen. Mensen met schulden helpen we met een eerlijke schuldenregeling met perspectief op een schuldenvrije toekomst waarbij het sociaal minimum in alle situaties gewaarborgd is.

Toelichting:

In Nederland wordt er nu beslag gelegd op je inkomsten tot 95% van het sociaal minimum, ongeacht of je je inkomen verdient via een uitkering of via betaald werk.

Als ChristenUnie willen we dat in Nederland niemand onder het sociaal minimum moet leven. We willen dat mensen, en kinderen in het bijzonder, opgroeien in een kansrijke situatie en niet gebukt gaan onder armoede. Mensen met schulden helpen we met een eerlijke schuldenregeling en toekomstperspectief. Leven van het sociaal minimum is in Nederland al erg krap. De enkele tientjes die mensen in de maand extra missen door beslag te leggen tot 95% van de inkomsten hebben een grote impact als je van weinig moet rondkomen. Armoede zorgt voor een toename van stress, een slechtere gezondheid, minder toekomstperspectief en kan bijdragen aan onveilige situaties thuis. Door de beslagvrije voet op 100% van het sociaal minimum te zetten houden mensen voldoende middelen over om in de basiskosten van het levensonderhoud te kunnen voorzien en is het sociaal minimum ook echt het minimum in Nederland.

Preadvies Landelijk Bestuur: oordeel congres

Het Landelijk Bestuur kan zich voorstellen dat dit standpunt wordt opgenomen in het verkiezingsprogramma. Voor mensen in een schuldsaneringstraject of mensen met beslag op hun inkomen is het nu zo dat zij moeten rondkomen van 95% van het sociaal minimum. Daarmee is het sociaal minimum niet de absolute ondergrens. Echter zou het invoeren van deze maatregel betekenen dat bij mensen met een uitkering op de hoogte van het sociaal minimum (zoals de bijstand) er geen mogelijkheid bestaat om effectief beslag te leggen en/of resultaat te halen uit een saneringstraject. Het amendement kiest daarmee voor de positie van de schuldenaar. Het Landelijk Bestuur geeft geen expliciet advies over dit amendement en laat het oordeel over aan de leden van de partij.

Het Landelijk Bestuur laat dit amendement over aan het oordeel van het congres.

Hoofdstuk 2 – Een eerlijke basis voor iedereen (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 26: Makkelijke, betaalbare en duurzame bouw

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Antrude Oudman

Vindplaats: pagina 48, regelnr(s) 4

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Innovatief en duurzaam bouwen ... stenen, staal en beton.

Tekstvoorstel:

Innovatief en duurzaam bouwen. We moeten naar makkelijke, betaalbare en duurzame bouw. Hierin moet de overheid het goede voorbeeld geven. Modulair en prefab bouw moet gestimuleerd worden. De huidige ontwikkelingen laten zien dat flexbouw goed en mooi kan. Bovendien is uitbreiden, afbreken en recyclen makkelijk bij modulaire constructies. Modulair en prefab bouw is mogelijk bij flats en kantoren, maar ook bij (vrijstaande) gezinswoningen omdat het gezinnen de ruimte geeft tot 'extra' kamers wanneer het gezin groeit of krimpt. Het is bovendien goed te combineren met houtbouw en biobased materialen. Deze innovatieve woningbouw biedt kansen voor het grootschalig toepassen van natuurlijke bouwmaterialen zoals hout en vezelgewassen in plaats van steen, staal en beton.

Toelichting:

De huidige concepttekst mist houvast en blijft weinig concreet. Ook bevat de tekst een vage en taalkundig onjuiste opsomming: 'met kwaliteit, flexibel en duurzaam'. Wat is 'veel meer dan nu'? Het verkiezingsprogramma moet aanmoedigen, maar die aanmoediging moet concreter en mag meer tot de verbeelding spreken. Dat is niet moeilijk. Organisaties als Startblock (prefab) en SeARCH samen met De Grote Vroomshoop (modulaire houtbouw) zijn bijvoorbeeld actief in de bouw van onder meer woningen, scholen en hotels. Door te concretiseren voor welke groepen typen bouw relevant zijn - overheden, gezinnen - wordt het oorspronkelijke punt versterkt en verder uitgewerkt. Dat de overheid het goede voorbeeld moet geven staat buiten kijf. Zo heeft de Franse overheid als doel om 50% van de overheidsgebouwen uit biobased materialen te laten bestaan.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet het amendement als waardevolle aanscherping van het verkiezingsprogramma. Tegelijkertijd heeft het Landelijk Bestuur wel enkele suggesties voor aanpassing van het tekstvoorstel. Hout- en biobased materialen kunnen bijvoorbeeld breder worden toegepast dan alleen in flexwoningen, wat het tekstvoorstel uit het amendement niet suggereert. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Innovatief en duurzaam bouwen. Nieuwbouwhuizen zijn veel te duur geworden. Dat kan en moet anders, door veel meer dan nu in te zetten op makkelijke, betaalbare en duurzame bouw. Modulair en prefab bouw moet gestimuleerd worden. De huidige ontwikkelingen laten zien dat flexbouw goed en mooi kan. Het is bovendien goed te combineren met houtbouw en biobased materialen. Innovatieve woningbouw biedt kansen voor het grootschalig toepassen van natuurlijke bouwmaterialen zoals hout en vezelgewassen in plaats van steen, staal en beton.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 27: Geef kerken de ruimte

Ingediend door een collectief van 14 leden, hoofdindiener Gaetan Mbwete

Vindplaats: pagina 49, regelnr(s) 25

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Tekstvoorstel:

- Ruimte bieden aan kerk, geloof en verbondenheid

Kerken en religieuze gemeenschappen zijn belangrijke verbanden in onze samenleving. Het komt nog te vaak voor dat er geen of te weinig plek is voor deze gemeenschappen. Het Rijk ondersteunt gemeenten daarom blijvend bij het ontwikkelen of vernieuwen van hun kerkervisie. Hierin komt niet alleen het behoud van bestaand erfgoed aan bod, maar ook hoe nieuwe of bestaande kerkelijke en religieuze gemeenschappen een plek vinden in (dezelfde) wijk, dorp of stad. In omgevingsplannen en bij de herontwikkeling van wijken wordt ruimte geboden aan religieuze gebouwen zoals kerken. Iedere gemeente krijgt een aanspreekpunt voor religieus vastgoed en helpt gemeenschappen een plek te vinden.

Toelichting:

Kerken en religieuze gemeenschappen zijn belangrijke verbanden in onze samenleving. Zij spelen een cruciale rol bij het leggen van verbindingen. Daar komen mensen bij elkaar gedreven door hun geloof, daar is ontmoeting en verbinding, daar reiken mensen uit naar naasten.

Op veel plaatsen ervaren kerken problemen om hun gemeenschap vorm te geven, wegens een gebrek aan fysieke ruimte. Dit vraagt inspanning van de overheid op ieder niveau. Te beginnen bij de gemeenten, die het dichtst bij de kerkelijke gemeenschappen staan, met ondersteuning van de Rijksoverheid die gemeenten aanmoedigt, mogelijkheden biedt en zo een norm stelt.

Het amendement sluit in zijn bedoeling aan bij de motie 'Geef kerken de ruimte' die het ChristenUnie congres overnam tijdens het congres van 3 juni 2023.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur beoordeelt het amendement als waardevolle toevoeging aan het verkiezingsprogramma en adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. Het is aan gemeenten om zelf te bepalen of zij een aanspreekpunt voor religieus vastgoed creëren. De Rijksoverheid zou dit niet moeten willen voorschrijven. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Kerken en religieuze gemeenschappen zijn belangrijke verbanden in onze samenleving. Het komt nog te vaak voor dat er geen of te weinig plek is voor deze gemeenschappen. Het Rijk ondersteunt gemeenten daarom blijvend bij het ontwikkelen of vernieuwen van hun kerkervisie. Hierin komt niet alleen het behoud van bestaand erfgoed aan bod, maar ook hoe nieuwe of bestaande kerkelijke en religieuze gemeenschappen een plek vinden in (dezelfde) wijk, dorp of stad. In omgevingsplannen en bij de herontwikkeling van wijken wordt ruimte geboden aan religieuze gebouwen zoals kerken.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 29: Ruimte voor bezinning in elke (nieuwbouw) wijk

Ingediend door een collectief van 14 leden, hoofdindiener Gaetan Mbwete

Vindplaats: pagina 49, regelnr(s) 18

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Tekstvoorstel:

Kerk- en verenigingsgebouwen worden standaard meegenomen in de referentienorm maatschappelijke voorzieningen.

Toelichting:

De referentienorm maatschappelijke voorziening waarborgt dat er genoeg voorzieningen zijn in een wijk, buurt. Denk aan een supermarkt, school of huisartsenpraktijk. Helaas staan ruimten voor bezinning of kerken niet vermeld in deze norm.

Met het verplicht opnemen van kerken in de referentienorm maatschappelijke voorzieningen, wordt bij elk nieuwbouwproject automatisch rekening gehouden met kerkgenootschappen, vooral op plekken waar bijvoorbeeld migrantenkerken opzoek zijn naar ruimte.

Op veel plaatsen ervaren kerken problemen om hun gemeenschap vorm te geven, wegens een gebrek aan fysieke ruimte.

Het amendement sluit in zijn bedoeling aan bij de motie 'geef kerken de ruimte' die het ChristenUnie congres overnam tijdens het congres van 3 juni 2023.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

In het verkiezingsprogramma is reeds een punt opgenomen dat bij nieuwbouwwijken voldoende ruimte moet zijn voor ontmoeting, zoals in hofjes, buurthuizen, kerk- en verenigingsgebouwen. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. Voorgesteld wordt om aan deze maatregel een zin over de referentienorm maatschappelijke voorzieningen toe te voegen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Nieuwbouwwijken moeten uitnodigen tot ontmoeting. In grootschalige nieuwbouwwijken moet voldoende ruimte zijn voor ontmoeting, zoals in hofjes, buurthuizen, kerk- en verenigingsgebouwen. Kerk- en verenigingsgebouwen worden standaard meegenomen in de referentienorm maatschappelijke voorzieningen. Ook wordt voldoende ruimte gereserveerd voor breed maatschappelijk vastgoed, zoals praktijken voor huisartsen, verloskundigen of fysiotherapie, maatschappelijke opvang en -hulpverlening.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Kader I – Naar een eenvoudig belastingstelsel waarin we rechtvaardig delen, bijdragen en sturen (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 30: Belast inkomen uit vermogen tegen hogere tarieven

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Mark Treurniet

Vindplaats: pagina 52, regelnr(s) 42-43

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Verder introduceren we ... de miljoen euro.

Tekstvoorstel:

We willen uiteindelijk toe naar een belastingstelsel dat inkomen uit arbeid en de daadwerkelijke inkomsten uit vermogen zoveel als mogelijk op dezelfde manier belast. Zo lang we er niet goed in slagen het inkomen uit alle vermogenscomponenten evenwichtig te belasten, heffen we aanvullend een vermogensbelasting van 1% over vermogens groter dan 1 miljoen euro.

Toelichting:

Vanuit het principe dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen is het logisch dat de belasting op arbeid omlaag gaat en de belasting op vermogenswinsten omhoog. Maar vervolgens is de vraag hoe de belasting op vermogenswinsten het meest eerlijk en effectief kan worden geheven. Dit amendement stelt dat dit beter kan gebeuren d.m.v. hogere tarieven op inkomen uit vermogen dan d.m.v. een directe vermogensbelasting.

Waarom geen directe vermogensbelasting? Iedereen heeft een verantwoordelijkheid om bij te dragen aan bloei van de samenleving. Vermogen kan enerzijds worden geïnvesteerd in bijvoorbeeld natuurlandschap, duurzaam boeren, sociale werkplaatsen, microkredieten of cultureel erfgoed met een hoog sociaal of ecologisch rendement, maar een laag financieel rendement (stel: 0% per jaar). Anderzijds kan vermogen worden geïnvesteerd met een hoog financieel rendement (stel: 7% per jaar). Met een vermogensbelasting 1% zou de eerste categorie elk jaar opnieuw interen, terwijl het rendement uit de tweede categorie met een reële rendementsheffing tegen het huidige tarief én een vermogensbelasting van 1% alsnog lager belast worden dan inkomen uit arbeid. Dit is oneerlijk en onwenselijk.

Waarom hogere tarieven? Inkomsten uit vermogen kunnen worden gezien als uitgestelde inkomsten uit arbeid. Terwijl werknemers vaak vermogen opbouwen via een pensioenfonds, doen ondernemers dat vaak in eigen beheer. Het zou niet eerlijk zijn als de ene groep veel zwaarder belast wordt dan de andere. Door de belastingdruk op inkomen uit vermogen gelijk te trekken met de belastingdruk op arbeid en pensioen, wordt inkomen uit vermogen progressief en tegen hogere tarieven belast, in lijn met het principe dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.

De directe vermogensbelasting is in de tekst wel als tijdelijk alternatief behouden gebleven, omdat het evenwichtig belasten van inkomen uit verschillende vermogenscategoriën mogelijk niet lukt binnen de periode 2023-2028 en omdat ook op de ChristenUnie de verantwoordelijkheid drukt om te koersen op een degelijke begroting.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur beoordeelt dit amendement als waardevolle aanscherping van het verkiezingsprogramma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Hoofdstuk 3 – Nieuw rentmeesterschap (bespreken)

Amendementen met het preadvies 'ontraden'

Amendementen met het preadvies 'oordeel congres'

Amendement 31: Klimaatpersconferenties door de minister-president

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Alwin Kuup

Vindplaats: pagina 60, regelnr(s) 39

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

primair proces vrijkomen.

Tekstvoorstel:

De minister-president geeft klimaatpersconferenties. Elk kwartaal geeft de minister-president een klimaatpersconferentie samen met een wetenschapper, bijvoorbeeld een lid van de Wetenschappelijke Klimaatraad. Tijdens deze persconferentie licht de minister-president de voortgang van het klimaatbeleid toe en plaatst de wetenschapper dit naast de klimaatwetenschap.

Toelichting:

Klimaatpersconferenties zullen bijdragen aan het besef van de ernst van de klimaatcrisis. Er is nu nog ruimte om te denken dat het niet zo ernstig is. Deze ruimte zit echt adequate vertaling van de adviezen van de klimaatwetenschap in de weg. Een publiek gesprek tussen klimaatwetenschappers en minister-president over wat er écht op spel staat is een eerste stap om deze ruimte te verkleinen.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur wenst dat het toekomstig kabinet een dergelijk besluit gaat nemen. Maar dit is aan een toekomstig kabinet.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 32: Geen nieuwe gasboringen op de Noordzee

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Alwin Kuup

Vindplaats: pagina 60, regelnr(s) 4-11

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Houd ruimte voor ... winning direct stopgezet.

Tekstvoorstel:

Geen nieuwe boorvergunningen voor gaswinning op de Noordzee. Wereldwijd kunnen er geen nieuwe bronnen voor fossiele brandstoffen worden aangeboord als we de klimaatdoelen willen halen. Dat moeten we in Nederland dus ook niet doen. Dit gas zou weliswaar schoner zijn dan schaliegas van elders, maar het houdt ook onze fossiele verslaving in stand.

Toelichting:

Voor de korte termijn klinkt goed om eigen gas in de Noordzee te winnen, maar op de lange termijn zal het klimaat verliezen. We houden dan onze fossiele verslaving in stand. De weerstand zal te groot zijn als we de kraan willen dichtdraaien als we het gas zelf niet meer gebruiken.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur onderschrijft het doel dat er zo snel mogelijk minder gas gebruikt moet worden. In het verkiezingsprogramma staan zeer veel maatregelen waarmee de ChristenUnie handen en voeten geeft aan dit uitgangspunt. In alle scenario's hebben we in de komende decennia echter nog gas nodig, omdat er simpelweg onvoldoende materialen en mensen zijn om de energietransitie sneller te laten verlopen. Het is dus niet de vraag of we gas gebruiken, maar welk gas. In dat geval denken we dat het beter is om eigen gas te winnen wat minder milieubelastend is en waarvan een groot deel van de opbrengsten naar de Nederlandse Staat gaat. Dit geld kan weer geïnvesteerd worden in de energietransitie.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 33: Impact Economy

Ingediend door de ChristenUnie Den Haag, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 66, regelnr(s) 27

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? [toevoegen](#)

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

die hieraan bijdragen.

Tekstvoorstel:

De bezuiniging op het TechLeap-fonds draaien we terug, maar bestemmen we uitsluitend voor start- en scale-ups die met hun technologie bijdragen aan de Impact Economy.

Toelichting:

Het huidige tekstvoorstel onderstreept impliciet al het belang van de Impact Economy. Hiermee geven we aan dat technologie bij dient te dragen aan een betere wereld. Elke startup die zich daarvoor inzet, is van harte welkom. Een bezuiniging op het startupfonds van TechLeap was een pijnlijk signaal. De continuïteit werd weliswaar gegarandeerd, maar de slagkracht vele malen minder. Juist nu zijn investeringen in de goede economie nodig.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement. De tekst van het amendement is te gedetailleerd (en voor een gemiddelde (ingevoerde) lezer onduidelijk) en past niet bij het abstractieniveau van het verkiezingsprogramma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het voorliggend amendement in te trekken. Indien dit niet gebeurt wordt het amendement ontraden.

Amendement 34: Uitvoering amendement Vestering

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Alwin Kuup

Vindplaats: pagina 73, regelnr(s) 10

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

van natuurlijk gedrag.

Tekstvoorstel:

Dit betekent dat het aangenomen amendement Vestering op de wet Dieren gewoon wordt uitgevoerd.

Toelichting:

De wet is al aangepast zodat het welzijn van dieren centraal staat. Nu moet het nog worden uitgevoerd wanneer dit per januari 2024 ingaat. Momenteel werkt de regering aan alternatief die minder vergaand zal zijn dan het genoemde amendement. Dit is niet in het belang van de dieren.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement. Voor veehouders is niet duidelijk hoe zij aan deze open bepaling moeten voldoen. Bezwaar tegen dit amendement is daarom dat het met de ruime formulering in de praktijk onwerkbaar is en dierhouderij onmogelijk kan maken. Het doel achter het amendement is wél duidelijk. Daarom ligt er nu een wetswijziging voor bij de Kamer waarin hetzelfde doel op een betere manier juridisch wordt verankerd. Daarnaast loopt er een proces om te komen tot een Convenant Dierwaardige veehouderij, wat mede invulling zal geven aan betere wetgeving en verbetering van dierwelzijn in de praktijk.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 36: Extra geld voor hoogwaardig openbaar vervoer

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 84, regelnr(s) 6-9

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

"Extra geld naar...bijvoorbeeld de buurtbus."

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

bus en trein

Tekstvoorstel:

Extra geld naar hoogwaardig openbaar vervoer (HOV).

Goed bus-, tram- en metrovervoer is van onschatbare waarde om voorzieningen bereikbaar te houden in de stad, maar juist ook in de regio. Daarbij maken we hoogwaardig openbaar vervoer de norm voor ons OV. Provincies en metropoolregio's krijgen extra geld om bestaande bus-, tram- en metrolijnen in stand te houden én waar dat nodig is juist meer ervan te laten rijden. Als een gewone lijnbus niet mogelijk is dan streven we naar goede alternatieven, zoals bijvoorbeeld de buurtbus.

Toelichting:

De steden slibben dicht en ons platteland is nog vaak onbereikbaar. Daarbij verkeren de meeste concessiehouders voor openbaar vervoer vaker dan eens in financieel zwaar weer. De ChristenUnie wil stad en regio bereikbaar houden, een robuust openbaar vervoerssysteem en een (hoogwaardig en) realistisch alternatief voor de auto. Maar dat alternatief blijft met trage lijnen, lage frequenties en te weinig comfort te aantrekkelijk. Daarom kiezen we met dit amendement ervoor om al het openbaar vervoer op weg en lightrail financieel te spekken.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

De ChristenUnie is voor een hoogwaardig openbaar vervoer. In het amendement wordt echter over metro en tram gesproken. Investerings in de infrastructuur voor deze vervoersmiddelen duren lang, zijn erg duur en vaak onzeker. Daarom is bewust gekozen voor de bus. Dit kan op zeer korte termijn worden gerealiseerd, tegen relatief lage kosten.

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement.

Amendement 37: Aanpassen intro schonere luchtvaart

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 87, regelnr(s) 32-38

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Groei van de luchtvaart..... alleen vliegen als het echt moet.

Tekstvoorstel:

Groei van de luchtvaart is geen vanzelfsprekendheid. De overheid moet actief sturen op de omvang van deze meest milieubelastende vorm van transport. De CO₂-emissies en de hinder van de luchtvaart moeten naar beneden. De coronacrisis heeft laten zien dat minder vliegen kan. De overheid stuurt op bewustwording bij mensen om te kiezen voor duurzamere alternatieven.

Toelichting:

De oude zin is betuttelend en prijst de trein de hemel in als alternatief terwijl die spoorvoorzieningen er niet eens liggen. De aanleg hiervan in de toekomst is niet eerder dan in 2050 gereed en zo mogelijk zelfs later zoals ervaring met Betuwelijn en HSL ons geleerd hebben. Aanleg van nieuwe spoorlijnen gaat ook enorm veel stikstofuitstoot opleveren en is nog niet eens doorgerekend, laat staan financieel. Daarnaast zorgt aanleg van nieuw spoor voor grootschalige verstoring van het landschappelijk beeld. Het past de ChristenUnie enige bescheidenheid in wensdenken. Daarnaast is er

niet eens op eenvoudige wijze een ticket te boeken internationaal en zal dat in Europees verband eerst geregeld moeten worden. Ja, er moet meer met de trein afgelegd worden maar meer de realiteit onder ogen zien is wel wenselijk.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

In het amendement is geschrappt "Een mid-week dicht bij huis is echt veel minder milieubelastend dan een korte stedentrip met het vliegtuig. De tijd van ongebreidelde groei is definitief voorbij. Het uitgangspunt wordt: zo mogelijk niet reizen, waar dat kan anders reizen (trein) en alleen vliegen als het echt moet". Dit is wel de lijn waar we als landelijk bestuur voor staan. Enkel sturen op bewustwording zoals het amendement stelt is een afzwakking van de lijn die wij voorstaan.

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement.

Amendement 38: 300.000 vliegbewegingen is niet reëel en staft niet op wetenschappelijk onderzoek

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 87, regelnr(s) 40-45

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Stel een grens in....vliegbewegingen op Schiphol

Tekstvoorstel:

Stel een grens in van 400.000 vliegbewegingen op Schiphol. De toegevoegde waarde van internationale knooppunten als Schiphol en Rotterdam is en blijft groot, maar de negatieve impact op de omgeving is enorm en neemt eerder toe dan af. Het aantal vliegbewegingen wordt gemaximeerd op 400.000 vluchten. Op Europees niveau wordt ook gewerkt aan het verminderen van het aantal slots en meer nationale soevereiniteit in het toewijzen daarvan. Alle luchthavens krijgen een plafond voor maximale CO2-uitstoot.

Toelichting:

De oude zin spreekt over 300.000 vliegbewegingen. Dat valt nauwelijks serieus te nemen. Er is geen empirisch onderzoek verricht naar het effect hiervan en het getal lijkt daarmee spreekwoordelijk uit de lucht gegrepen. De huidige demissionair minister heeft al moeite om een daling van 540.000 vliegbewegingen naar 450.000 vliegbewegingen voor elkaar te krijgen dus 400.000 in het VKP is ambitieus genoeg. Immers blijkt uit de bijlage bij de kamerbrief over de krimp naar 440.000 dat dit getal op basis van een zo goed mogelijk te maken gok tot stand is gekomen. Zie ook details hierover benoemd in <https://www.upinthesky.nl/2022/07/24/een-falende-overheid-benno-baksteen/>

Het aantal slots op luchthavens om ons heen stijgt juist, dus zorg eerst voor een sluitende Europese aanpak voordat ruiten ingegooid worden. Het gesprek met experts op dit gebied lijkt niet te hebben plaatsgevonden.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur erkent dat er een wereldwijde stijging is van het vliegverkeer en dat een daling van het aantal vluchten niet in lijn is met de autonome landelijke en internationale ontwikkeling. Hier

trekken we echter een principiële lijn op basis van klimaat. Een hoger aantal vluchten dan 300.000 op Schiphol is absoluut niet in lijn met het halen van de klimaatdoelen. Het aantal vluchten van 300.000 voor Schiphol is gebaseerd op de normen voor CO2-uitstoot. De snelheid waarmee innovaties uitgerold kunnen worden kan deze benodigde daling niet voorkomen.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 39: Ontwikkelingen in de industrie voorzien in 2025-2035 verdienen steun van de overheid

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 1-4

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Stop met korte vluchten.....Schiphol, moeten inleveren

Tekstvoorstel:

Stop met korte vluchten. We willen dat er een einde komt aan ultrakorte vluchten. In Europa zetten we ons in voor mogelijkheden dit te verbieden. We willen in elk geval dat luchtvaartmaatschappijen nu al slots voor deze korte afstandsvluchten, als onderdeel van de krimpogave van Schiphol, moeten inleveren. De huidige vluchten moeten uitgevoerd worden met de huidige treinverbinding als alternatief en capaciteit hiervoor op het spoor dient verdubbeld te worden en 24/7 uitgevoerd te worden. Als alternatief moet de overheid aanjagen dat deze vluchten uitgevoerd gaan worden middels duurzame luchtvaart zoals elektrisch vliegen of op waterstof dan wel een hybride vorm daarvan.

Toelichting:

De oude tekst was beperkend en gaat niet in op toekomstige ontwikkelingen voorzien voor de periode 2025-2035. Juist de stimulerende rol van de overheid hierin is enorm belangrijk. Nederland kan het epicentrum van duurzame luchtvaart worden.

Daarnaast wordt de aannname tussen de regels door te lezen gedaan dat je zonder korte vluchten kan. Juist door zo hard te snijden in het aantal luchtvaartbewegingen creëer je meer korte vluchten bijvoorbeeld naar Brussel, Parijs en Duitsland om dezelfde toestellen vertrekkend daar weer door Nederlands luchtruim te laten vliegen op bv de Noord atlantische verkeersroute. Dit is alleen maar slechter voor het milieu en verplaatst problematiek op papier. Het gesprek met experts intern lijkt hier niet te hebben plaatsgevonden.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur is het eens met de strekking van het amendement, maar heeft ook als uitgangspunt om dubbelingen in het verkiezingsprogramma te voorkomen. Internationale spoorwegen hebben we in het programma al ruim aandacht voor. Ook innovatie in de luchtvaart staat al in het programma incl. E-fuels. In dat kader ontraden we dit amendement.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 40: Zin over nodeloze overstappen geschrapt

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 1-5

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Met een hogere geluidsbelasting.....Nederland zet zich

Tekstvoorstel:

Voer een CO2-beprijzing, kerosineaccijns, vliegbelasting en lawaai-belasting in. Ook voor vliegtickets moet de werkelijke prijs worden betaald. Negatieve externe effecten zoals overlast en milieuschade moeten in de prijs van vliegtickets worden verdisconteerd. In Europees en internationaal verband maken we meer ambitieuze afspraken over een CO2-prijs voor de luchtvaart, invoering van een kerosineaccijns en btw op vliegtickets. De vliegbelasting wordt enerzijds meer gebaseerd op de daadwerkelijke CO2-belasting, anderzijds komt er een opslag voor vluchten tot 1000 km om duurzamer vervoer per trein te stimuleren. Er wordt meer gedifferentieerd in luchthavengelden voor vliegtuigen met een hogere geluidsbelasting. Nederland zet zich daarom met Europese partners in voor regelingen die directe vluchten (met dan lagere frequentie) attractiever maakt dan overstapvluchten.

Toelichting:

Zin over overstappen geschrapt. Het program lijkt wel geschreven zonder dat er een luchtvaartspecialist naar gekeken heeft. Gek dat je af wil van nodeloos overstappen maar de hubfunctie van Schiphol zo drastisch aanpakt met verkleining naar 300.000 vliegbewegingen. Dat creëert juist omreizen en overstappen voor de Nederlander met transfers in Groot Britannie, België, Duitsland en Frankrijk met groei vd stikstofuitstoot tot gevolg.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

In dit programma wordt de keuze gemaakt voor een drastische reductie van het aantal vluchten op Schiphol. Nodeloos overstappen op Schiphol past daar niet bij. Daarnaast bevat dit amendement een afzwakking van de opslag voor kortere vluchten. Het programma kiest voor de grens van 1.250 kilometer, het amendement voor 1.000 kilometer.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 41: Progressief maken van vliegbelasting en inkomsten investeren in OV

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Karel Huijgen

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 1-11

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Er wordt meer..... maakt dan overstapvluchten.

Tekstvoorstel:

Daarnaast wordt de nieuwe belasting ook progressief, zodat vooral mensen die vaak vliegen meer betalen. Er wordt meer gedifferentieerd in luchthavengelden voor vliegtuigen met een hogere geluidsbelasting. En we willen af van de nodeloze overstappen. Mede daarom gaat de nieuwe vliegbelasting ook gelden voor overstappers, wat nu niet het geval is. Ook zet Nederland zich met Europese partners in voor regelingen die directe vluchten (met dan lagere frequentie) aantrekkelijker maken dan overstapvluchten. De inkomsten van de nieuwe vliegbelasting worden geïnvesteerd in het openbaar vervoer, zowel om dit goedkoper te maken als om de kwaliteit van bestaande (regionale) verbindingen te verbeteren en nieuwe verbindingen aan te leggen. Daarnaast worden de inkomsten ook gebruikt om internationale treintickets goedkoper te maken, zodat de trein een beter alternatief wordt voor het vliegtuig. Stichtingen en ngo's die dat nodig hebben kunnen een uitzondering krijgen op de nieuwe vliegbelasting.

Toelichting:

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

In het programma zit al een progressieve belasting in de zin dat meer kilometers vliegen tot een hogere belasting leidt. Een progressieve belasting in de zin van vaker vlieger meer belasten lijkt niet uitvoerbaar door de belastingdienst. En als het al uitvoerbaar is dan vragen we ons af of het op deze manier volgen van personen door de overheid wel wenselijk is. Het een op een koppelen van inkomsten uit belastingen aan investeringen maakt uitvoering ook nodeloos complex. Daarom ontraden we dit amendement.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 42: Maak Lelystad airport het centrum voor duurzame luchtvaart

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 27-35

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Een streep door.....tenminste 10000 woningen

Tekstvoorstel:

Een streep door Lelystad Airport. Er gaat definitief een streep door de opening van het nieuwe Lelystad Airport als vakantieluchthaven. Het openen van een extra luchthaven voor vakantievluchten past niet bij beleid dat gericht is op minder en duurzamer vliegen. Eerdere publieke en private investeringen worden gecompenseerd. Lelystad Airport wordt het Nederlandse antwoord op ontwikkeling van duurzame luchtvaart en krijgt daarmee een andere invulling en stevige impuls die voor de regio wel nodig is. Er komt een gericht programma met het oog op de sociaaleconomische positie van Flevoland en de gemeente Lelystad. Er komt een ruimhartige compensatie die tenminste dezelfde economische waarde en hetzelfde arbeidsmarktpotentieel vertegenwoordigt. Deze is bijvoorbeeld gericht op betere toegankelijkheid van de zorg, innovatieve landbouw, spooraftakking Lelylijn naar de haven van Lelystad voor goederenvervoer naar Duitsland, de aanleg van een nieuw spoorwegemplacement en de bouw van tenminste 15.000 woningen.

Toelichting:

De oude zin stond al in het vorige program. Van compensatie is tot nu toe niets gebleken noch het aanjagen van ontwikkelingen middels een regiodeal voor zuidelijk Flevoland. Duurzame ontwikkelingen binnen de internationale luchtvaart staan niet stil maar met een Nederlandse clustering van de activiteiten kan er innovatiekracht ontstaan. Nederlandse initiatieven zoals die van <https://maeve.aero/home> (lancering e-toestel 2029) of <https://zeroavia.com/> die in 2025 start met vliegen van commerciële vluchten vanaf Rotterdam The Hague airport verdienen volledige ondersteuning. Lelystad airport beschikbaar stellen als ruimte om hier te testen en te ontwikkelen kan aanjagend werken en Nederland als koploper in Europa van duurzame luchtvaart positioneren. Daarnaast levert het mogelijkheden op voor het verbeteren van de sociaaleconomische positie van Flevoland.

Het aantal woningen wordt omhooggebracht van 10.000 naar 15.000 gezien de deal met het rijk daarover en de ontwikkeling van Lelystad Zuid.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement. De ChristenUnie is tegen het openen van Lelystad Airport. In het verkiezingsprogramma staat een helder voor compensatie voor het niet openen van Lelystad Airport. Daarmee is dit amendement overbodig. Dit amendement suggereert bovendien dat Lelystad Airport omgevormd kan worden tot centrum voor duurzame luchtvaart. Dit brengt vliegbewegingen met zich mee. Dit is ongewenst.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 43: Verplaatsen tekst in program naar bovenaan luchtvaartparagraaf

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 40-46

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Naar keuze van bestuur maar advies is opnemen direct na intro schonere luchtvaart

Tekstvoorstel:

Schonere luchtvaart

Groei van de luchtvaart is geen vanzelfsprekendheid. De overheid moet actief sturen op de omvang van deze meest milieubelastende vorm van transport. De CO₂-emissies en de hinder van de luchtvaart moeten naar beneden. De coronacrisis heeft laten zien dat minder vliegen kan. De overheid stuurt op bewustwording bij mensen om te kiezen voor duurzamere alternatieven.

Innovatie in de luchtvaart.

Technologische ontwikkelingen in de luchtvaart, zoals elektrisch taxiën, elektrisch vliegen, vliegen op waterstof en zuiniger vliegen worden gestimuleerd. Een jaarlijks stijgende bijmengverplichting van bio-kerosine en synthetisch kerosine (e-fuel) van minimaal 14% in 2030 en 100% in 2050 is noodzakelijk om de klimaatdoelen te behalen. Waar dit door Europese regelgeving wordt belemmerd

moeten andere wegen gevonden worden om dit doel te bereiken. De milieu- en overlastbesparingen van toekomstige ontwikkelingen mogen niet nu al ingeboekt worden om groei van het vliegverkeer mogelijk te maken.

Toelichting:

Dit artikel zou bovenaan moeten staan om koers te geven aan de ambitie van de ChristenUnie op verduurzaming luchtvaart. De tekst is inhoudelijk aangepast door de woorden "dergelijk onzekere" te schrappen en wordt "omhoog geplaatst" om de ambitie gestand te doen.

Nu wordt het weggemoffeld onderaan in de tekst. Ook binnen de luchtvaartsector is er het urgente besef dat er wat moet gebeuren. Geef dat vooral een kans door dat als overheid te stimuleren en aan te jagen.

De woorden dergelijk onzekere zijn denigrerend voor alle mensen binnen de sector die zich inzetten voor verduurzaming van de luchtvaart. Dat is onnodig en de ChristenUnie qua taalgebruik niet waardig.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het uitgangspunt van het verkiezingsprogramma is minder vliegen. Daarom is het logisch dat het punt over het verminderen van vliegbewegingen op Schiphol prominent in de paragraaf naar voren komt. Uiteraard moet de luchtvaart ook verduurzamen, net als alle andere sectoren in Nederland.

Het Landelijk Bestuur ontraadt dit amendement.

Amendement 53: Geen diepzeemijnbouw

Ingediend door Perspectief, hoofdindieners Alwin Kuip

Vindplaats: pagina 78, regel(s) 3

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

heide door schapen).

Tekstvoorstel:

Geen steun voor diepzeemijnbouw. De regering handhaaft haar inzet bij de Internationale Zeebodemautoriteit om voorlopig geen diepzeemijnbouw toe te staan. Nederland zal zelf geen exploratiecontracten sluiten. Daarnaast worden bedrijven niet ondersteund voor diepzeemijnbouw met bijvoorbeeld een exportkredietverzekering.

Toelichting:

Diepzeemijnbouw heet de interesse gewekt van overheden en bedrijven omdat er veel mineralen te winnen zijn. Tegelijkertijd is er nog weinig bekend over deze ecosystemen. Ze lijken kwetsbaar te zijn omdat organismen daar langzaam groeien. Diepzeemijnbouw lijkt een aantrekkelijk alternatief voor vervuilende mijnbouw op land. Toenemend aanbod door diepzeemijnbouw zal echter leiden tot een grotere vraag in plaats van vervanging van mijnen op land.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur is terughoudend met betrekking tot diepzee-mijnbouw. Het is echter wel zo dat voor de circulaire economie/energietransitie veel nieuwe metalen en mineralen nodig zijn die soms enkel op de diepzeebodem te vinden zijn. Deze grondstoffen zijn in sommige gevallen nodig om het gebruik van fossiele brandstoffen terug te dringen. Daarnaast zijn Nederlandse bedrijven zeer goed uitgerust om hier een rol in spelen. Het Landelijk Bestuur vindt dat op dit onderwerp een politieke afweging in gemaakt moet kunnen worden waarbij de risico's afgewogen worden tegen de baten.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 56: Kernenergie, incl. 2 nieuwe toekomstige centrales, dient een integraal (tijdelijk) onderdeel van het Nederlandse energiesysteem te zijn

Ingediend door een collectief van 16 leden, hoofdindiener Wilhelm Kolkman

Vindplaats: pagina 59, regelnr(s) 43-45

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Gelet.....kerncentrales niet uit

Tekstvoorstel:

Gelet op de nadelen van kernenergie (met name de afvalproblematiek) hebben duurzamere vormen van energie onze voorkeur. Gezien de urgentie van het uitfaseren van gas en kolencentrale, zal kernenergie, inclusief 2 nieuwe toekomstige centrales, een integraal (tijdelijk) onderdeel van het Nederlandse energiesysteem dienen te zijn. Dit mede gezien de noodzaak tot een robuust, betaalbaar, betrouwbaar en duurzaam energiesysteem en de recente sterk veranderde globale geopolitieke situatie. Hierbij voorzien we zeer veilige afvalopslag mogelijk binnen de EU zoals recent gerealiseerd in Onkalo Finland.

Toelichting:

De bestaande en toekomstige nieuwe kernenergiecentrales, dienen, net als in het vorige CU verkiezingsprogramma, een integraal onderdeel van het toekomstige energiesysteem voor Nederland te zijn:

- 1) Gezien de urgentie van de energie transitie, en ter vervanging van bestaande fossiele energiecentrales. Waarbij kernenergie ook een rol in het opwekken van duurzame warmte kan spelen.
- 2) Gezien de noodzaak tot zo veel mogelijk diversificatie in energiebronnen en dus robuustheid, flexibiliteit en betrouwbaarheid van het energiesysteem (de les van UKR-RUS crisis).
- 3) Het voorkomen van bijna volledig afhankelijk te worden van wind- en zon-supply chains, en het verminderen van risico's van beschikbaarheid, kosten en milieu impact van bijbehorende vereiste materialen (bijv. rare earth materials).
- 4) Gezien de noodzaak voldoende opties en handelingsperspectief te behouden mbt tot geopolitiek, mensenrechten, etc, door afhankelijkheid tov China en andere dominante wind/zon spelers te verminderen.

5) Aangezien wind op zee een kwetsbaar en lastig te beveiligen energievorm is gebleken tov mogelijk toekomstig 'vijandig optreden' van mogendheden met andere interesses, tov terrorisme, etc. (The High Value of The North Sea - HCSS)

6) Gezien de huidige plannen mbt de dominante rol voor wind op zee nu nog vooral een politieke ambitie zijn, waarvan het waarschijnlijk is dat die niet volledig uitvoerbaar zullen blijken, gezien zeer waarschijnlijke toekomstige milieu, veiligheids, uitvoerings restricties, etc.

7) Aangezien kernenergie de kleinste footprint per eenheid opgewekte energie heeft, en dus de minste impact zal maken op al de zeer beperkt beschikbare ruimte in Nederland voor energie, wonen, natuur, industrie, landbouw, etc.

8) Small Modulaire Reactoren (SMR's) en/of kleinschalige Molten Salt reactoren verdienen hierbij speciale aandacht, omdat zij de huidige kolen/gas centrales zouden kunnen vervangen op dezelfde locatie. Door dan gebruik te maken van bestaande infrastructuur, vergunningen, etc kan een versneld vergunning- en bouw-traject en daarmee ook een versnelling van de electrificatie van de industrie bereikt worden.

9) Aangezien er nu al hard gewerkt wordt aan de berging en verwerking van het huidige kernafval en het daarom zeer waarschijnlijk is dat een acceptable oplossing daarvoor binnen Nederland en/of EU gevonden zal worden (<https://www.bbc.com/future/article/20230613-onkalo-has-finland-found-the-answer-to-spent-nuclear-fuel-waste-by-burying-it>)

Preadvies Landelijk Bestuur: oordeel congres

Het Landelijk Bestuur ziet zowel de voor- en nadelen van kernenergie, als de urgentie van het uitfaseren van kolen en gas. De afweging van de verkiezingsprogramma commissie is dat het vervangen van de huidige centrale van Borssele door één nieuwe kerncentrale, die ongeveer 5-10% van het standaard elektriciteitsgebruik van Nederland kan afdekken, een goed midden vindt tussen deze twee uitgangspunten. Het amendement weegt de gemaakte afspraak uit het laatste coalitieakkoord en het belang van kernenergie in de energiemix zwaarder. Het oordeel laten we aan de leden van de partij. Het Landelijk Bestuur geeft geen expliciet advies over dit amendement en laat het oordeel over aan de leden van de partij.

Het Landelijk Bestuur laat dit amendement over aan het oordeel van het congres.

Hoofdstuk 3 – Nieuw rentmeesterschap (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 35: Verduidelijken besteding extra geld openbaar vervoer – aandacht voor de regio

Ingediend door een collectief van 15 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 83-84, regelnr(s) 42-43/6-23

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

We investeren 500 miljoen (...) automatisch rijden ingevoerd.

Tekstvoorstel:

Let op: wijziging gaat over passages blz. 83 regel 42-43 (schrappen zin over investeringsbedragen) en blz. 84 regel 6-9 en regel 20-23 (wijzigen, investeringsbedragen komen daarin dan terug, tussenliggende regels wijzigen niet)

Blz. 84 vanaf regel 6

Extra geld naar buslijnen. We stellen 500 miljoen euro per jaar extra beschikbaar voor versterking van het aanbod van busvervoer. Goed busvervoer is van onschatbare waarde om voorzieningen bereikbaar te houden, juist ook op het platteland. Provincies krijgen het extra geld om bestaande buslijnen in stand te houden én waar dat nodig is juist meer bussen te laten rijden. Er komt naar het succesvolle voorbeeld van Groningen een landelijk netwerk van frequente snelle busverbindingen op belangrijke corridors rond alle middelgrote steden die ook bedrijventerreinen ontsluiten. Als een gewone lijnbus niet mogelijk is dan streven we naar goede alternatieven, zoals bijvoorbeeld de buurtbus.

(...)

Blz. 84 vanaf regel 20

Investeren in spoor en lightrail. We gaan door met de geplande miljardeninvesteringen in lightrail en invoering van het nieuwe spoorbeveiligingssysteem ERTMS. We investeren daarnaast 500 miljoen euro per jaar extra in het spoor. Dit gaat allereerst naar snel in te voeren maatregelen zoals extra, langere en bredere perrons, nieuwe keerspoelen (waaronder in Harderwijk) en verbeteren van de fundering van het spoor. Voor 2040 wordt daarnaast 500 km spoor verdubbeld zodat intercity's en sprinters elkaar niet meer in de weg zitten. Ofwel van 1 naar 2 sporen, waaronder de Sallandlijn Zwolle-Wierden, IJssellijn Deventer-Olst en brug Ravenstein, Leiden-Woerden en Leeuwarden-Feanwâlden, ofwel van 2 naar 4 sporen, waaronder Utrecht-Driebergen, Delft-Schiedam, Breda-Tilburg, Almere Poort-Almere Oostvaarders, Haarlem-Amsterdam en Arnhem-Nijmegen. Zo kunnen treinen vaker en sneller rijden. Er start een verkenning naar realisatie van de spoorlijn Breda-Utrecht-Almere.

Innovatie op het spoor. De verhoging van de bovenleidingspanning naar 3 kilovolt worden versneld om hogere frequenties en kortere reistijden mogelijk te maken en het spoor te verduurzamen. Op ten minste 5 trajecten wordt voor 2030 automatisch rijden ingevoerd.

Toelichting:

1. De passage over extra geld voor openbaar vervoer staat nu op een onlogische plek op blz. 83. De paragraaf met de titel "meer geld voor het openbaar vervoer" begint namelijk op blz. 84. Daarom stelt indiener voor het bedrag van 2x500 miljoen per jaar te benoemen in de passages "Extra geld naar buslijnen" en "Investeren in het spoor" op deze bladzijde.

2. De passage over de bus vraagt terecht om extra geld om voorzieningen op het platteland bereikbaar te houden. Ook in en rond alle middelgrote steden is een forse impuls van de bus nodig. In het vorige verkiezingsprogramma is dit ook concreet benoemd met een pleidooi voor investeringen in meer snelbussen die woonkernen snel met elkaar verbinden (Bus Rapid Transit). Voorgesteld wordt dit op te nemen. Waar in het vorige verkiezingsprogramma enkele steden concreet werden genoemd wordt in dit amendement bewust over alle middelgrote steden gesproken.

3. De huidige tekst onder "Investeren in het spoor" suggereert dat het spoor al fors wordt uitgebreid. Dat is echter helaas niet zo. Er is wel geld beschikbaar gekomen maar deze geplande investeringen betreffen voornamelijk enkele lightrail projecten rond de grote steden (o.a. NoordZuidlijn in Amsterdam, geldbedrag is deze week echter grotendeels weer teruggetrokken). Daarnaast is er geld voor invoering van het nieuwe beveiligingssysteem ERTMS op een aantal spoorcorridors. Het is mooi dat geld voor deze projecten er is gekomen. Er zijn echter nog onvoldoende middelen vrijgemaakt voor het oplossen van een groot aantal knelpunten op het spoorwegnetwerk. Daarom is indiener blij met de voorgestelde 500 miljoen extra per jaar voor het spoor. Dit geld is keihard nodig. Het programma maakt echter onvoldoende duidelijk wat met die extra 500 miljoen per jaar moet gebeuren. In het vorige verkiezingsprogramma werden de knelpunten wel expliciet benoemd en werd ook een onderscheid gemaakt tussen uitbreiding van infrastructuur en realiseren van innovaties. Voorgesteld wordt een vergelijkbare passage ook op te nemen in het nieuwe verkiezingsprogramma. Zo laten we ook zien wat de ChristenUnie in de verschillende regio's wil doen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Na overleg tussen indiener en Landelijk Bestuur is besloten te adviseren het amendement over te nemen.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 44: Voorzorgsbeginsel bij offshore-energie

Ingediend door ChristenUnie Urk, hoofdindiener Meindert Bakker

Vindplaats: pagina 61, regelnr(s) 6,7

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

De ChristenUnie wil... belangen van vissers.

Tekstvoorstel:

De ChristenUnie wil dat wind op zee de basis wordt van onze energievoorziening. Daarbij passen we het voorzorgsbeginsel toe, zodat negatieve ecologische en sociaaleconomische effecten (zoals voor visserijgemeenschappen) worden uitgesloten. Zo hebben we oog voor de natuur en de belangen van vissers.

Toelichting:

- In 2021 diende Peter van Dalen in het Europees Parlement zijn rapport in over windparken op zee. Het rapport beklemtoont dat offshore windmolenparken slechts mogen worden gebouwd wanneer is uitgesloten dat zich negatieve milieu- en ecologische, alsook economische, sociaaleconomische en sociaal-culturele effecten zullen voordoen voor vissers en aquacultuurproducenten. In feite wordt er gewezen op het voorzorgsbeginsel. Het rapport werd met een overtuigende meerderheid in het Europees Parlement aangenomen met 512 stemmen voor, 21 tegen en 159 onthoudingen.

• In het pas verschenen (september 2023) rapport "Speciaal verslag 22/2023 'Hernieuwbare offshore-energie in de EU'" van de Europese Rekenkamer concludeert de rekenkamer dat er in Europa bij het bouwen van windturbines op zee onvoldoende kennis in huis is over de gevolgen voor de natuur en visserijgemeenschappen. De ecologische en sociaaleconomische gevolgen van de geplande snelle uitbreiding van offshore-installaties zijn niet naar behoren beoordeeld. De auditors merken ook op dat risico's voor de voorziening van kritieke grondstoffen de uitrol van hernieuwbare offshore-energie in Europa kunnen vertragen. Momenteel worden zulke materialen bijna volledig geleverd door China, dat ook een cruciale rol speelt bij de productie van permanente magneten voor windturbinegeneratoren. (<https://www.eca.europa.eu/nl/publications/SR-2023-22>)

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur beoordeelt de lijn van het amendement als waardevolle toevoeging aan het programma. Zij adviseert het amendement in gewijzigde vorm over te nemen en de tekst iets te nuanceren. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

De ChristenUnie wil dat wind op zee de basis wordt van onze energievoorziening. Daarbij passen we het voorzorgsbeginsel toe, zodat negatieve ecologische en sociaaleconomische effecten (zoals voor visserijgemeenschappen) worden geminimaliseerd. Zo hebben we naast oog voor de energievoorziening oog voor de natuur en de belangen van vissers.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 45: Verduurzamingssubsidies breed toegankelijk

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener [Daan Boeree](#)

Vindplaats: pagina 61, regelnr(s) 39

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Regio's en wijken ... aan de energierekening.

Tekstvoorstel:

Regio's en wijken met slecht geïsoleerde huizen en bewoners met lage inkomens moeten vooraan staan bij de energietransitie. We stellen als doel dat er in 2030 in Nederland geen energiearmoede meer voorkomt. Dat betekent dat de huizen van huishoudens met lage inkomens ook duurzaam zijn. Deze huishoudens mogen nooit meer dan tien procent van hun inkomen kwijt zijn aan de energierekening. Om dat te bereiken komen verduurzamingssubsidies die beschikbaar zijn voor woningeigenaren ook beschikbaar voor VvE's en woningbouwcorporaties.

Toelichting:

Veel slecht geïsoleerde huizen zijn eigendom van woningbouwcorporaties en/of zijn oude appartementen in een VvE. Om schaalvoordelen te behalen, juist ook als een gedeelte van de bewoners huurder is, is het wenselijk als een VvE of corporatie toegang heeft tot dezelfde subsidiestromen die nu toegankelijk zijn voor woningeigenaren.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur vindt het amendement een goede toevoeging en adviseert het amendement over te nemen. Wel adviseert het Landelijk Bestuur de mogelijkheid voor woningcorporaties te schrappen. Via ons verkiezingsprogramma komen wij hen al stevig tegemoet, door bijvoorbeeld de afschaffing van de winstbelasting voor woningcorporaties. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Regio's en wijken met slecht geïsoleerde huizen en bewoners met lage inkomens moeten vooraan staan bij de energietransitie. We stellen als doel dat er in 2030 in Nederland geen energiearmoede meer voorkomt. Dat betekent dat de huizen van huishoudens met lage inkomens ook duurzaam zijn. Deze huishoudens mogen nooit meer dan tien procent van hun inkomen kwijt zijn aan de energierekening. Om dat te bereiken komen verduurzamingssubsidies die beschikbaar zijn voor woningeigenaren ook beschikbaar voor VvE's.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 46: Greenwashing aanpakken

Ingediend door een collectief van 18 leden, hoofdindiener Kirsten Alblas

Vindplaats: pagina 62, regelnr(s) 40

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

'...van de CO2 heffing.'

Tekstvoorstel:

Ook greenwashing, het onterecht groen voordoen van bedrijven, pakken we aan.

Toelichting:

* Greenwashing misleidt de consument over de duurzaamheidsinspanningen die de (fossiele) industrie doet.

* Huidige procedures werken onvoldoende. (Fossiele) bedrijven worden keer op keer berispt door de Reclame Code Commissie (zie bijv. <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/shell-kan-claim-over-co2-compensatie-niet-waarmaken~b7f57635/> en <https://www.nu.nl/economie/6194194/reclame-code-commissie-noemt-co2-vrij-vliegen-bij-klm-misleidend.html>), maar greenwashing-uitingen van deze bedrijven blijven aan de orde van de dag. Een first-of-its-kind rechtszaak tegen greenwashing van KLM (<https://www.nrc.nl/nieuws/2023/06/07/rechtszaak-tegen-klm-wegens-misleidende-duurzaamheidsclaims-gaat-door-a4166558>) is eerder dit jaar ontvankelijk verklaard. De EU maakte deze maand bekend groene claims van vervuilende bedrijven in z'n geheel te willen gaan weren in 2026. (<https://www.ft.com/content/53f84f03-1f1c-4240-977f-9de0e4893377>)

* Het vorige ChristenUnie verkiezingsprogramma bevatte de volgende alinea over fossiele reclame (pagina 109): 'Verbod op reclame door bedrijven die fossiele brandstoffen produceren (olie, kolen en gas). Er komt een verbod op reclame door bedrijven die zich bezighouden met de productie van fossiele brandstoffen (olie, kolen en gas) en op verkooppunten voor fossiele brandstof komt een waarschuwing over de schade van fossiele brandstof, bijvoorbeeld een waarschuwingssticker op de

benzinepomp.' De urgentie om voortvarend het klimaatprobleem aan te pakken met zulk beleid is sinds de vorige verkiezingen alleen maar gestegen.

* Toonaangevende rapporten van het IPCC (<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>), TNO (<https://energy.nl/publications/consumptievermindering/>) en het Potsdam Institute (<https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1900577117>) tonen aan dat greenwashing-uitingen aan banden leggen een belangrijke stap is in het halen van (inter)nationale klimaatdoelen en het vergroten van draagvlak voor aanvullend klimaatbeleid.

* Deze maand adviseerde ook de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) aan de regering om eisen te stellen aan schadelijke reclames, zoals greenwashing-uitingen. (<https://www.wrr.nl/binaries/wrr/documenten/rapporten/2023/09/14/goede-zaken/R107-Goede-zaken-naar-een-grotere-maatschappelijke-bijdrage-van-ondernemingen.pdf>)

* Ook deze maand presenteerden jongeren op Jongeren Prinsjesdag het UNICEF-jongerenadvies, met een luide oproep tot een einde aan reclame voor de fossiele industrie. (<https://www.nu.nl/binnenland/6281327/vn-jongeren-willen-geen-fossiele-brandstof-en-geen-vlees-en-vliegrecclames.html>)

* Naast een groeiende groep reclamemakers (<https://www.fossilnodeal.nl/>) roepen nu ook steeds meer zorgmedewerkers (<https://vanwieisdelucht.nl/>) op tot een verbod op greenwashing uitingen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Ook het Landelijk Bestuur wil greenwashing van bedrijven voorkomen. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Verbod op reclame door bedrijven die fossiele brandstoffen produceren. Er komt een verbod op reclame door bedrijven die zich bezighouden met de productie van fossiele brandstoffen (olie, kolen en gas) en op verkooppunten voor fossiele brandstof komt een waarschuwing over de schade van fossiele brandstof, bijvoorbeeld een waarschuwingssticker op de benzinepomp.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 47: Afdwingbare maatwerkafspraken met industrie

Ingediend door een collectief van 14 leden, hoofdindiener Michel Klein

Vindplaats: pagina 62, regelnr(s) 42

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:
productiemethoden te realiseren.

Tekstvoorstel:

Afdwingbare afspraken over verduurzaming en terugdringen vervuiling. In de maatwerkafspraken met grote industriële vervuilers, zoals TATA Steel, worden harde deadlines en concrete eisen opgenomen over de afname van de uitstoot schadelijke stoffen en CO2. Wanneer de verduurzaming onverhoopt

vertraging oploopt zal de reductie op een andere manier gerealiseerd moeten worden, bijvoorbeeld door productiebeperking. Het risico van vertraging komt zo bij de bedrijven te liggen en niet bij omwonenden.

Toelichting:

De Rijksoverheid is bezig om maatwerkafspraken te maken met grote industriële uitstoters over het terugbrengen van de CO₂-uitstoot, en daaraan gekoppeld vaak de uitstoot van schadelijke stoffen. Hiermee zal waarschijnlijk veel belastinggeld gemoeid zijn. In ruil voor een bijdrage aan de uitstootreductie zal de overheid scherpe afspraken moeten maken over het daadwerkelijk realiseren van de reductie op de afgesproken datum. Daarmee wordt zekerheid gecreëerd voor de landelijke reductiedoelstellingen, maar belangrijker nog, ook voor omwonenden die overlast ervaren en gezondheidsrisico's lopen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

We vinden de strekking van dit voorstel goed. Wel zouden we een meer algemene insteek kiezen, gezien de problematiek speelt bij meer grote vervuilers. Daarvoor hebben we geput uit de toelichting van de indiener ter vervanging van het ingediende amendement. Voorstel is om, in plaats van het voorgestelde amendement, aan het eind van de bullit "De industrie doet mee aan duurzame productie" de volgende zinnen toe te voegen

"In ruil voor een bijdrage aan de uitstootreductie zal de overheid scherpe afspraken moeten maken over het daadwerkelijk realiseren van de reductie op de afgesproken datum. Daarmee wordt zekerheid gecreëerd voor de landelijke reductiedoelstellingen, maar belangrijker nog, ook voor omwonenden die overlast ervaren en gezondheidsrisico's lopen."

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 48: Sluiten Kookgasfabriek 2 van TATA

Ingediend door een collectief van 14 leden, hoofdindiener Michel Klein

Vindplaats: pagina 63, regelnr(s) 26

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

op hen verhaald.

Tekstvoorstel:

De verouderde en vervuilende Kookgasfabriek 2 van TATA wordt gesloten. De Kookgasfabriek 2 is verantwoordelijk voor een groot deel van de uitstoot van schadelijke stoffen en de gezondheidsschade in de omgeving. Sluiting van de fabriek is gepland in 2030, maar de gezondheid van de omwonenden mag niet voor nog 7 jaar op het spel worden gezet. De overheid zet zich samen met de provincie Noord-Holland in voor een zo snel mogelijk sluiting, uiterlijk per 2025.

Toelichting:

De Kookgasfabriek 2 is één van de meest vervuilende onderdelen van het TATA Steel complex. De fabriek lekt en stoot regelmatig te veel "zeer zorgwekkende stoffen" (ZZS) uit, die zorgen voor

gezondheidsrisico's bij omwonenden. De fabriek stamt uit 1972 en voldoet niet aan de eisen (Best Beschikbare Technieken, BBTs) die volgens Europese regels aan moderne kookfabrieken worden gesteld. Er zijn in het afgelopen jaar tientallen overtredingen geconstateerd door de omgevingsdienst en de fabriek heeft inmiddels 3 keer een last onder dwangsom gekregen van de provincie, en staat sinds 15 april 2021 onder verscherpt toezicht. Omwonenden monitoren de fabriek met camera's en hebben inmiddels 404 meldingen van vermoedelijke overtredingen gedaan bij de omgevingsdienst. Om de gezondheid van omwonenden te beschermen en het vertrouwen van de omgeving te herstellen kan sluiting van deze fabriek niet wachten tot 2030. TATA zegt zelf dat dit niet kan, omdat het zelf maken van kooks en het gebruik van eigen gas essentieel is voor het verdienmodel. De gezondheid van omwonenden weegt voor ons zwaarder dan het financiële voordeel van het bedrijf.

(Deze week kwam nog in het nieuws dat de uitstoot van PAKs al 46 bekend is. In EenVandaag roepen ook experts op tot sluiting. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/nieuw-opgedoken-rapport-toont-aan-hoge-concentratie-kankerverwekkende-stoffen-bij-hoogovens-tata-steel-al-sinds-jaren-70-bekend/>)

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het amendement bevat een waardevolle toevoeging aan het programma. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met een wijziging. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

De verouderde en vervuilende Kookgasfabriek 2 van TATA wordt gesloten. De Kookgasfabriek 2 is verantwoordelijk voor een groot deel van de uitstoot van schadelijke stoffen en de gezondheidsschade in de omgeving. Sluiting van de fabriek is gepland in 2030, maar de gezondheid van de omwonenden mag niet voor nog 7 jaar op het spel worden gezet. De overheid zet zich samen met de provincie Noord-Holland in voor een zo snel mogelijk sluiting.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 49: Gezondheid centraal bij vergunningen industrie

Ingediend door een collectief van 20 leden, hoofdindiener Arno Hoogendoorn

Vindplaats: pagina 63, regelnr(s) 34

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

zijn, worden verboden

Tekstvoorstel:

Naar aanleiding van het recente rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid "Industrie en Omwonenden" gaat de overheid ervoor zorgen dat het verwachte effect van uitstoot op de gezondheid van omwonenden onderdeel wordt van het systeem van normering, vergunningverlening, toezicht en handhaving. Daarbij is het van belang dat emissie, maar ook immissie onafhankelijk en controleerbaar wordt gemeten, de meest recente inzichten over gezondheidsrisico's van een stof worden meegewogen en er effectieve handhavinginstrumenten komen.

Toelichting:

De Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) heeft in april een onderzoeksrapport uitgebracht over industrie en omwonenden waarin ze de vinger op de zere plek legt: gezondheid wordt onvoldoende meegewogen in de vergunningverlening. We zien dat omwonenden van grote industriële bedrijven zoals TATA Steel in Noord-Holland en Chemours in Zuid-Holland (maar het geldt ook voor andere industriebedrijven in het land) het vertrouwen in deze bedrijven kwijt zijn. Belangrijker nog is dat omwonenden ook het vertrouwen in de overheid kwijt zijn. Het bevoegd gezag doet zijn best om strikt te handhaven, maar doet dit op basis van de vergunning. Omwonenden moeten heel veel moeite doen om gehoord te worden. Het bevoegd gezag moet actiever opkomen voor de bescherming van de omwonenden en dient ervoor te zorgen dat omwonenden worden beschermd tegen de (lange termijn) gezondheidsrisico's van industriële emissies. De OVV schrijft dat in plaats van strikt handhaven op de vergunning, het van belang is dat het bevoegd gezag verder kijkt dan de vergunning en in een meer dynamisch systeem tussentijds moet kunnen ingrijpen en aanscherpen op basis van immissies en de meest recente inzichten over gezondheidsrisico's van een stof. Hiervoor is een andere vergunningssystematiek nodig, naast een hoger kennisniveau, meer capaciteit en een breder/dynamischer mandaat binnen omgevingsdiensten. Bij nieuwe inzichten moet het handhavingsinstrumentarium worden uitgebreid met bijvoorbeeld de mogelijkheid de vergunning tijdelijk op te schorten tot de veiligheid weer gewaarborgd is. Het is van belang dat de Rijksoverheid deze veranderingen in gang gaat zetten en mogelijk maakt.

Dit amendement wordt ondersteund door leden van de provinciale fracties van de provincies Noord-Holland en Zuid-Holland.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener is gekomen tot de volgende tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Gezondheid centraal bij vergunningen industrie. De overheid gaat de leefomgeving van omwonenden beter beschermen door de laatste inzichten over gezondheidsrisico's leidend te laten zijn in de vergunningverlening en handhaving. Hiervoor is een aanpassing van het systeem nodig, waarbij niet alleen gekeken wordt naar de maximaal toegestane emissies van bedrijven zoals TATA Steel en Chemours, maar ook naar de effecten op de gezondheid van de omwonenden.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 50: Plantaardig als standaard in publieke sector

Ingediend door een collectief van 14 leden, hoofdindiener Boaz van Luijk

Vindplaats: pagina 74-75, regelnr(s) 44-2&20-21

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

De Overheid kan... informeren van consumenten. & Publieke organisaties gaan... zo lokaal mogelijk.

Tekstvoorstel:

De overheid kan een nieuwe eetcultuur bevorderen door bij te dragen aan meer plantaardige, lokale, biologische en gezondere producten in de supermarkt, horeca en catering en het informeren van consumenten.

&

Publieke organisaties gaan voorop. Maaltijden in kantines bij publieke instanties en organisaties worden 100% duurzaam en zo lokaal en seizoensgebonden mogelijk. Plantaardig wordt de standaard.

Toelichting:

In het VP op blz 70 (r 25-29) vinden we "Investeer in de eiwittransitie. Er is betere samenwerking nodig rond de eiwittransitie van minder dierlijke naar meer plantaardige eiwitten. Dat betekent dat samen met de verwerkende industrie naar mogelijkheden wordt gezocht om de eiwittransitie tot stand te brengen. Initiatieven van de grote verwerkers worden ondersteund, maar ook de vele nieuwe initiatieven van het mkb en startende ondernemers, evenals de veredeling van eiwitgewassen."

Daarna vinden we in het VP nergens meer iets terug over een transitie naar meer plantaardige eiwitten. Voor een leefbare toekomst is die transitie essentieel en zo te dun uitgewerkt. Dit amendement beoogt dat recht te zetten.

Argumenten voor een versnelde transitie naar een meer plantaardig eiwit dieet:

Meer plantaardig is beter voor het milieu

De transitie naar een meer plantaardig dieet wordt gezien als één van de belangrijkste en meest efficiënte stappen om de opwarming van de aarde tegen te gaan. 14% van de globale uitstoot komt van het produceren van dierlijke eiwitten. (<https://www.fao.org/3/i3437e/i3437e.pdf>)

- Het vermindert de uitstoot van het krachtige broeikasgas methaan.
- Het voorkomt de kap en verbranding van regenwoud tbv veeteelt of het verbouwen van veevoer.
- Het vermindert de uitstoot die vrijkomt bij de productie van kunstmest tbv het verbouwen van veevoer.
- Het vermindert de schadelijke ophoping van stikstof in onze leefomgeving en daarmee het teloorgaan van essentiële biologische diversiteit.
- Het vermindert de uitstoot die wordt veroorzaakt door het (lange afstands) vervoer van kunstmest, krachtvoer, vee, vlees en zuivel.

Meer plantaardig is beter voor dieren

Een overschakeling naar een meer plantaardig dieet helpt dierenleed voorkomen.

- Minder vraag leidt tot minder plekken waar dieren lijden onder een systeem dat gericht is op zoveel mogelijk winst per kilo vlees.
- Minder vraag leidt tot meer ruimte voor meer diervriendelijke houdsystemen.
- Vermindering van dierenmishandeling bij fokken, vervoer en slacht.
- Het vermindert de kans op het ontstaan van (ook voor de mens) gevaarlijke virussen.
- Het vermindert het aantal dieren dat enkel als restproducten of last gezien wordt (mannelijke dieren, zieke dieren etc).
- Het vermindert het gebruik van gif en daarmee het verlies van biodiversiteit

Meer plantaardig is beter voor mensen

Een overschakeling naar een meer plantaardig dieet heeft positieve effecten voor onze medemens.

- Lokale bevolking kan voedsel blijven verbouwen ipv weggejaagd te worden voor export-veeteelt of het verbouwen van veevoer.

- De productie van dierlijke eiwitten vraagt veel meer land en zoet water dan plantaardige eiwitten. Met het schaarser worden van (vruchtbaar) land en zoet water is een beter gebruik nodig. Nu al delven mensen het onderspit in deze verdeling.

- Vermindering van hart- en vaatziekten, overgewicht, verbetering van mentale gezondheid: een gezondere bevolking.

Een eerste stap naar een meer plantaardig dieet is het veranderen van de standaard. Mensen zijn gewoontedieren. Als het eten van plantaardige eiwitten de standaard (DefaultVeg) gemaakt wordt, zal hier ongemerkt een grote vermindering van de schadelijke gevolgen van het gebruik van dierlijke eiwitten voorkomen worden. Veel organisaties hebben deze stap al gemaakt. Voor deze transitie is het gewenst dat de overheid hierin het goede voorbeeld geeft, net zoals dat op andere plekken in het VP wordt bepleit (zie bijvoorbeeld blz 62, 129). Een dieet met dierlijke eiwitten is nog steeds mogelijk, maar zal niet meer als standaard aangeboden worden. Er zijn voldoende alternatieven beschikbaar en een beweging in deze richting zal het gebruik van plantaardige eiwitten in de verwerkende industrie daartoe alleen maar stimuleren, precies zoals in het VP (blz 70) betoogd wordt.

Het klimaat, mens en dier zijn gebaat bij deze transitie: deze eerste kleine stap helpt al enorm.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener is gekomen tot de volgende tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

De Rijksoverheid gaat voorop. Maaltijden in kantines bij de Rijksoverheid worden duurzaam en zo lokaal en seizoensgebonden mogelijk en plantaardig wordt de standaard.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 51: Financiering voor bosuitbreiding wordt geregeld.

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 77, regelnr(s) 14

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:
aan bos bij.

Tekstvoorstel:

De financiering voor de benodigde functiewijziging wordt door het Rijk geregeld, zodat het budget geen belemmering meer vormt voor bosuitbreiding. Bosuitbreiding wordt via een programmatische aanpak stapsgewijs gerealiseerd. De regie daarvoor ligt bij het Rijk en de Provincies. Daarnaast zal aanleg van 'tijdelijk' bos worden gestimuleerd.

Toelichting:

Bosuitbreiding is sinds tientallen jaren vastgelopen op gebrek aan financiering van functiewijzigingen. Zo schiet het niet op. Met de knelpunten van klimaat, CO2 en biodiversiteit, dient bosuitbreiding ambitieus te worden aangepakt. Daarvoor moeten voldoende middelen beschikbaar komen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Bosuitbreiding wordt via een programmatische aanpak stapsgewijs gerealiseerd. De regie daarvoor ligt bij het Rijk en de Provincies.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 52: Goed zorgen voor archeologisch erfgoed

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 77, regelnr(s) 28

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

landschap en cultuurhistorie.

Tekstvoorstel:

Wij zijn trots op ons archeologische en cultuurhistorisch erfgoed. Die houden wij goed in stand. De terreineigenaren mogen rekenen op een kostendekkende vergoeding voor onderhoud en onderzoek.

Toelichting:

In bestaande natuurgebieden zijn nog veel archeologische en cultuurhistorische elementen en sporen aanwezig. Het beheer van deze terreinen vraagt kennis van de terreineigenaren. Daarin dienen ze te worden ondersteund. Daar gaan wij voor zorgen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur ziet het belang van archeologisch en cultuurhistorisch erfgoed. De overheid moet wel terughoudend zijn om te vergoeden. Zeker het geheel dekken van de kosten voor onderhoud en onderzoek verlegt alle verantwoordelijkheid naar de overheid. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. Bovendien adviseert het Landelijk Bestuur voor dit punt op te nemen in paragraaf 1.5 Kunst, Cultuur en Erfgoed. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Wij zijn trots op ons archeologische en cultuurhistorisch erfgoed. Die houden wij goed in stand.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 54: Verkeershandhaving in 30 km zones met flitspalen

Ingediend door een collectief van 13 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 85, regelnr(s) 22-23

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Overtredingen binnen de (...) bij zwaardere overtredingen.

Tekstvoorstel:

Overtredingen binnen de bebouwde kom worden harder aangepakt. Regels voor de plaatsing van flitscamera's in de bebouwde kom worden versoepeld zodat ook op 30 km wegen op snelheid kan worden gehandhaafd. Stelselmatige overtreders worden strenger gestraft, met name bij zwaardere overtredingen.

Toelichting:

Veel gemeenten willen graag binnen de bebouwde kom flitscamera's plaatsen omdat te hard wordt gereden. Het OM wil hier echter vooralsnog niet aan meewerken. Dit beleid moet veranderen. Zie <https://www.trouw.nl/binnenland/de-gemeenten-willen-wel-maar-het-om-ziet-niets-in-flitscontroles-op-de-30-kilometer-weg~bf4cd9f1/>

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur ziet dit amendement als nuttige aanvulling op het verkiezingsprogramma. Echter kan het OM al besluiten om te handhaven met flitspalen in 30 km/u zones. Versoepeling van de regels is dus niet nodig. Eerst en vooral moet er sprake zijn van een geloofwaardige weginrichting die past bij de geldende maximumsnelheid.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener is gekomen tot de volgende tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Overtredingen binnen de bebouwde kom worden harder aangepakt. Stelselmatige overtreders worden strenger gestraft, met name bij zwaardere overtredingen. Op 30 en 50 km/u wegen moet de snelheid beter worden gehandhaafd. Regels voor de plaatsing van flitscamera's worden daarom versoepeld.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 55: Benoemen tijden voor sluiting van luchtruim en aandacht voor uitzonderingen

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 24-26

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Minder ruimte voor nachtvluchten

Tekstvoorstel:

Minder nachtvluchten. Regionale luchthavens gaan 's nachts helemaal dicht. We stimuleren de komst van nachttreinen zodat de trein ook voor langere reisafstanden aantrekkelijk wordt. Schiphol krijgt minder ruimte voor nachtvluchten. We maken dit concreet door een vliegverbod op regionale luchthavens in te stellen tussen 23:00u en 05:00u. Vluchten die op Schiphol worden uitgevoerd middels geluidsarme duurzame toestellen zoals vergelijkbaar met de A321 neo of de Embraer 195 E2 worden hiervan uitgezonderd.

Toelichting:

Tekst duidelijker geformuleerd met tegelijkertijd nuchter oog op ontwikkelingen in de luchtvaart zie ook: Curious facts Het A321Neo-model is het modernste en meest duurzame van de Airbus-vloot voor korte en middellange afstand. De CFM International-motoren zorgen voor een aanzienlijke vermindering van het geluidsniveau en het brandstofverbruik en verminderen de CO2-uitstoot met ruim 20% en de NOx-uitstoot tot 50%.

Urgente oproep om ontwikkelingen juist aan te moedigen ipv op ramkoers te gaan en zo duurzame Nederlandse alternatieven bij voorbaat kansloos te laten zijn.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het is een goed voorstel om het verbod op nachtvluchten te specificeren. Wij rekenen hieronder echter 23:00-07:00. De laatste zin is naast zeer specifiek, ook niet in lijn met 8-puntenplan van Schiphol zelf en zien wij liever geschrapt.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Minder nachtvluchten. Regionale luchthavens gaan 's nachts helemaal dicht. We stimuleren de komst van nachttreinen zodat de trein ook voor langere reisafstanden aantrekkelijk wordt. Schiphol krijgt minder ruimte voor nachtvluchten. We maken dit concreet door een vliegverbod op regionale luchthavens in te stellen tussen 23:00u en 07:00u.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 57: Klimaatbelastende reclame beperken

Ingediend door een collectief van 20 leden, hoofdindiener Kirsten Alblas

Vindplaats: pagina 58, regelnr(s) 7

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

'..veel afval opscheept.'

Tekstvoorstel:

We beperken reclame voor de meest klimaatbelastende producten en diensten.

Toelichting:

* Klimaatbelastende producten en diensten extra promoten via reclame zorgt voor extra CO₂-uitstoot (zie bijv. https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/climate-energy/46060/ads-for-cars-and-flights-could-cause-twice-as-much-co2-as-spain/?_ga=2.111447364.1922543882.1680683480-325721809.1680683480 en <https://www.purposedisruptors.org/advertised-emissions>).

* Het vorige ChristenUnie verkiezingsprogramma bevatte de volgende alinea over fossiele reclame (pagina 109): 'Verbod op reclame door bedrijven die fossiele brandstoffen produceren (olie, kolen en gas). Er komt een verbod op reclame door bedrijven die zich bezighouden met

de productie van fossiele brandstoffen (olie, kolen en gas) en op verkooppunten voor fossiele brandstof komt een waarschuwing over de schade van fossiele brandstof, bijvoorbeeld een waarschuwingssticker op de benzinepomp.' De urgentie om voortvarend het klimaatprobleem

aan te pakken met zulk beleid is sinds de vorige verkiezingen alleen maar gestegen.

Toonaangevende rapporten van het IPCC (<https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>), TNO (<https://energy.nl/publications/consumptievermindering/>) en het Potsdam Institute (<https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1900577117>) tonen aan dat klimaatbelastende reclame aan banden leggen een belangrijke stap is in het halen van (inter)nationale klimaatdoelen en het vergroten van draagvlak voor aanvullend klimaatbeleid.

* Deze maand adviseerde ook de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) aan de regering om eisen te stellen aan schadelijke reclames, zoals reclames die 'het uitputten van grondstoffen en CO₂-uitstoot' aanjagen. (<https://www.wrr.nl/binaries/wrr/documenten/rapporten/2023/09/14/goede-zaken/R107-Goede-zaken-naar-een-grotere-maatschappelijke-bijdrage-van-ondernemingen.pdf>)

* Ook deze maand presenteerden jongeren op Jongeren Prinsjesdag het UNICEF-jongerenadvies, met een luide oproep tot een einde aan reclame voor de fossiele industrie en fossiele producten zoals vliegvluchten.

(<https://www.nu.nl/binnenland/6281327/vn-jongeren-willen-geen-fossiele-brandstof-en-geen-vlees-en-vliegreclames.html>)

* Naast een groeiende groep reclamemakers (<https://www.fossilnodeal.nl/>) roepen nu ook steeds meer zorgmedewerkers (<https://vanwieisdellucht.nl/>) op tot een verbod op reclames voor klimaatbelastende producten en diensten.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur vindt het amendement een nuttige toevoeging op het programma en adviseert het amendement over te nemen.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 58: Stop fossiel plastic pleasen

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Simon Frans de Vries

Vindplaats: pagina 58, regelnr(s) 18-32

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

de wet vallen

Tekstvoorstel:

Fossiele plasticproductie fiscaal verduurzamen. Vanwege Europese heffingsvrijstellingen komt er een nationale heffing op fossiele ('virgin') polymeren, om recycling te stimuleren aan de bron. Installaties die deze polymeren verwerken worden onder de CO2-heffing voor de industrie gebracht, vooruitlopend op emissies aan het einde van de product-levensduur. Tegelijk stimuleren we middels SDE-subsidies, zoals op CO2-afvang en -opslag van afvalverbranding, ook polymeren-recycling. Zo maken we het beleid voor een 100% circulaire economie met een duurzame industrie samen rond.

Toelichting:

(onderbouwing met verwijzingen ook bekend bij TweedeKamer-fractie:)

1. De beste 'bronaanpak' tegen klimaatverandering is fossiele grondstoffen ook in de grond houden. Dat voorkomt fossiele koolstof als extra broeikasgas in de atmosfeer.
2. Hiertoe spreekt het conceptprogramma al algemeen van "de inrichting van de volledige grondstof-afvalcyclus, inclusief eerlijke beprijzing en afstemming van regelgeving op het gebied van grondstof en afval" (p.57, r.23-25)
3. Maar er is sinds het conceptprogramma alweer nieuwe informatie over concrete verduurzaming versturende fossiele fiscale voordelen: bestaande én aangekondigde Europese belastingregels ondermijnen of vertragen onze concept-voorstellen voor het duurzamer circulair produceren van plastic producten:
  - a) Bestaande Europese belastingregels steunen fossiele plasticproductie (volgens artikelen in NRC en de Volkskrant van 18 en 19 september jl.) jaarlijks met maar liefst circa € 14.000.000.000, door "accijsontheffing op minerale oliën die als grondstof dienen voor producten, zoals nafta waarmee plastics worden gemaakt."
  - b) Aangekondigde Europese afspraken volgens CBAM regelen alleen nog dat externe emissies van de import naar de EU van grondstoffen zoals cement en basismetalen per 2026 worden belast onder ETS, maar nog niet van deze fossiele mineralen als grondstoffen voor plasticproductie binnen de EU.
  - c) Aangekondigd verval van ETS-vrijstellingen van deze raffinage-industrie geldt pas per 2040, terwijl Nederland relatief veel van deze fossiele plastic-keten faciliteert in de gevestigde industrie in Moerdijk, Terneuzen en Geleen.
4. Als we onze hoogstaande en innovatieve industrie dus naar 100% recycling en bio-plastics willen stimuleren, ook ten bate van onze concurrentiepositie na 2030, moeten we deze transitie sneller stimuleren dan Europa nu net begint te bewegen.
5. Weglekeffecten naar Oost-Europa, Noord-Afrika, India of Azië lijken voor deze wereldwijd hoogstaande industrie minimaal, vanwege de kosten van verplaatsing. Waarbij ook hun risico zou

gelden dat verwante milieubelastingen als 'carbon taxes' ook daar binnenkort effectief zullen worden ingezet voor economische ontwikkeling.

6. Nationaal onderzoek wees al op de meest effectieve heffingsgrondslag: slechts 15 belastingplichtige producenten genieten nu de enorme heffingsvrijstelling van 'virgin' polymeren. Maar zij willen met steeds meer inzet van circulaire (bio)plastics vast ook deel blijven van een duurzaam en circulair Nederland, net boven de zeespiegel.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Fossiele plasticproductie fiscaal verduurzamen. Vanwege Europese heffingsvrijstellingen komt er een nationale regeling voor fossiele ('virgin') polymeren, om recycling te stimuleren aan de bron. De circa 15 installaties die deze polymeren verwerken worden vooruitlopend op emissies aan het einde van de product-levensduur beloond voor inkoop van recyclaat. Dit wordt budgetneutraal gedekt vanuit een nationale heffing op hun fossiele inkoop. Zo maken we beleid richting een 100% circulaire economie samen met een duurzame industrie rond.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 59: Opslag CO2-emissies

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Alwin Kuip

Vindplaats: pagina 60, regelnr(s) 38

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

primaire proces vrijkomen.

Tekstvoorstel:

Deze investeringen mogen niet ten koste gaan van investeringen die emissies voorkomen.

Toelichting:

Het afvangen van CO2-emissies is, hoewel nuttig, symptoombestrijding. Het opslaan is een tijdelijke oplossing want met het oude productieproces zal je telkens weer op zoek moeten naar opslag. Dit mag meer fundamentele oplossingen, waarbij productieprocessen emissievrij worden, niet in de weg zitten.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur onderschrijft dat de voorkeur uitgaat naar het voorkomen van emissies in plaats van het afvangen van emissies. Echter, zonder CO2-afvang gaan we de klimaatdoelstellingen zeker niet halen. Het Landelijk Bestuur is het om die reden niet eens met de zin in de toelichting van het amendement. De subsidie voor CO2-opslag is enkel een vangnet voor het geval dat de CO2-prijs in elkaar zakt, wat niet de verwachting is. Het is daarom onwaarschijnlijk dat het steunen van CO2

opslag ten koste gaat van andere investeringen. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze toelichting over te nemen.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 60: Markthandelaren beschermen

Ingediend door ChristenUnie Bunschoten, hoofdindieners Pieter de Vos

Vindplaats: pagina 64, regelnr(s) 29

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

worden minder rigide.

Tekstvoorstel:

Markthandelaren beschermen. Markthandelaren zijn waardevol voor onze economie. Daarom beschermen we hen door hen zoveel mogelijk zekerheid te bieden omtrent de duur van hun marktvergunningen. We adviseren en streven er naar dat marktvergunningen een minimale looptijd van 12 jaar hebben.

Toelichting:

De Raad van State heeft bepaald dat marktvergunningen niet meer voor onbepaalde tijd mogen worden verstrekt. Dit geeft veel onzekerheid bij markthandelaren. Zij durven niet meer te investeren omdat ze niet weten of de investering terugverdiend kan worden omdat ze hun standplaats kwijt kunnen raken. Dit is op termijn een risico voor het voortbestaan van de markthandelaren en van een kwalitatief goede markt als geheel. Daarom moet de looptijd van vergunningen niet te kort zijn. Onderzoek in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) het onderzoeksbureau SEO Economische Onderzoek (SEO) gevraagd heeft als uitkomst dat de gemiddelde terugverdientijd in de ambulante handel minimaal negen jaar en maximaal twaalf jaar bedraagt. Daarom zijn wij er voorstander van de termijn van 12 jaar aan te houden als minimale looptijd van een vergunning.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet het amendement als nuttige toevoeging aan het programma. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Ambulante handel beschermen. Markthandelaren zijn waardevol voor onze economie. Daarom beschermen we hen door hen zoveel mogelijk zekerheid te bieden omtrent de duur van hun marktvergunningen. We adviseren en streven er naar dat marktvergunningen een minimale looptijd van 12 jaar hebben.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 61: Overheid bereikbaar voor ondernemers

Ingediend door ChristenUnie Bunschoten, hoofdindiener Pieter de Vos

Vindplaats: pagina 64, regelnr(s) 32

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

30 dagen betalen.

Tekstvoorstel:

- Maak de overheid bereikbaar voor ondernemers. Veel ondernemers willen niets liever dan zich richten op hun onderneming. We willen hen daarin maximaal ondersteunen. Net als voor burgers moet de overheid eenvoudig bereikbaar zijn voor bedrijven met bekwame zaakbehandelaars. We zorgen dat lokale, provinciale en landelijke regeldruk verminderen én dat ondernemers snel en toegankelijk terecht kunnen bij de overheid.

Toelichting:

Terecht vraagt de ChristenUnie aandacht voor een telefoonnummer van de overheid met een bekwame zaakbehandelaar als manier voor burgers om de overheid te bereiken. Deze omslag is ook nodig voor ondernemers. Zij willen zich richten op ondernemen en het is belangrijk dat de overheid hen faciliteert en bereikbaar is.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 62: Betere financiering MKB

Ingediend door ChristenUnie Bunschoten, hoofdindiener Pieter de Vos

Vindplaats: pagina 67, regelnr(s) 38

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Volksbank als ABN AMRO

Tekstvoorstel:

- Betere financiering voor het MKB

Het midden- en kleinbedrijf moet laagdrempelig toegang hebben tot financiering om goed te kunnen ondernemen. Daarvoor zetten we de plannen voor een mkb financieringshub naar Brits voorbeeld door. Overheidsorganisaties en -fondsen zoals InvestNL en het Groeifonds sluiten aan en worden zo makkelijker toegankelijk worden voor het MKB.

Toelichting:

Voor kleine ondernemers die willen starten of groeien is het soms onnodig lastig om financiering te vinden. Terwijl zij de ruggengraat van de Nederlandse economie zijn. Ondernemerschap moeten we koesteren en stimuleren. Daarom is het belangrijk om met dit initiatief door te gaan en het te versterken zodat ondernemers de ruimte krijgen én ondersteund worden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur beoordeelt het amendement als sympathieke toevoeging aan het programma. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met een tekstuele toevoeging. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Het midden- en kleinbedrijf moet laagdrempelig toegang hebben tot financiering om goed te kunnen ondernemen. Daarvoor zetten we de plannen voor een mkb financieringshub naar Brits voorbeeld door. Overheidsorganisaties en -fondsen zoals Qredits, InvestNL en het Groeifonds sluiten aan en worden zo makkelijker toegankelijk worden voor het MKB.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 63: Rechtvaardigheid niet zonder proportionaliteit bij witwaswet

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Nathanaël Korfker

Vindplaats: pagina 68, regelnr(s) 12

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Het toezicht op integriteit moet steviger.

Tekstvoorstel:

Het toezicht op integriteit moet steviger, maar proportionaliteit van wet- en regelgeving op nationaal en internationaal niveau moet niet uit het oog worden verloren.

Toelichting:

De beste methode om de georganiseerde misdaad aan te pakken is ongetwijfeld door ze te raken daar waar het pijn doet: hun verdienmodel. Er wordt in Nederland naar schatting 13 miljard euro witgewassen. (1) Terecht zijn er in de afgelopen jaren boetes uitgedeeld aan financiële instellingen omdat ze hun verplichtingen ten opzichte van de 'Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme' niet nakwamen. Als gevolg hebben banken en andere financiële instellingen enorm veel middelen uitgetrokken om hun integriteitsonderzoek op orde te krijgen. De bancaire sector geeft jaarlijks 1,4 miljard euro uit aan integriteitsonderzoek. Sinds 2022 worden deze kosten ook doorberekend aan de klanten. (2)

De onderzoeken hebben effect gehad: er zijn in 2022 bijna 2 miljoen meldingen bij de Financial Intelligence Unit (FIU) binnengekomen. Er zijn dat jaar echter slechts 91.893 transacties als verdacht bestempeld door de FIU. (3)

De verhouding is zoek en de pakkans is laag. Ondernijning moet effectief bestreden worden, daarom moet de CU niet alleen pleiten voor een Europese autoriteit die toezicht gaat houden op verdachte geldstromen maar daarbij ook oog houden voor de proportionaliteit van wet- en regelgeving.

(1) <https://nos.nl/artikel/2457797-bedrijven-stichtingen-en-kerken-moeten-van-banken-meebetalen-aan-witwasonderzoek>

(2) <https://www.accountant.nl/nieuws/2022/12/banken-berekenen-deel-kosten-witwasonderzoek-door/>

(3) <https://www.fiu-nederland.nl/wp-content/uploads/2023/07/FIU-Jaaroverzicht-2022NL-web.pdf>

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 64: Coöperaties in het glastuinbouwgebied stimuleren

Ingediend door ChristenUnie Den Haag, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 70, regelnr(s) 23-24

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Voor een toekomstbestendige...in krachtige tuinbouwclusters

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

"in uiterlijk 2040."

Tekstvoorstel:

Voor een toekomstbestendige glastuinbouw willen we krachtige tuinbouwclusters ruimtelijk concentreren en stimuleren we coöperaties in het glastuinbouwgebied.

Toelichting:

In de oorspronkelijke zin staat dat we 'ruimtelijke concentratie ondersteunen', maar dat is geen bestaand beleid. Die is in die zin dus ook niet te ondersteunen. Belangrijker is dat we die koers wel gaan varen en met enkele woordwisselingen ziet het nieuwe tekstvoorstel daar ook op. De toevoeging aan het eind van de zin houdt in dat we coöperaties voor de nodige herstructurering en verduurzaming van het areaal waarderen en willen stimuleren. Die aanpak werkt immers.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 65: Aanpak misstanden slachthuizen

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Alwin Kuup

Vindplaats: pagina 73, regelnr(s) 8

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

tijd te maken.

Tekstvoorstel:

Er gaat een three strikes you're out-principe gelden: bij de derde ernstige misstand moet een slachthuis definitief de deuren sluiten en krijgt de directie een verbod om in de sector te werken.

Toelichting:

Met een zekere regelmaat worden we opgeschrikt door misstanden in slachthuizen. Dit zijn geen incidenten maar dit is een hardnekkig probleem. Als er stevige sancties tegenover staan zullen slachthuizen eerder geneigd zijn iets aan dit probleem te doen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur vindt dat slachthuizen hun zaken op orde moeten hebben. Voor die gevallen dat dat nu, na alle acties die er in het verleden al zijn geweest, nog niet op orde hebben, valt het doek. Doorgaan leidt tot een onnodige en onacceptabele vorm van het omgaan met dieren en dat moet stoppen.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 66: De Rijksoverheid dient zelf het goede voorbeeld te geven

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 76, regelnr(s) 20

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

...door kan gaan'

Tekstvoorstel:

de Rijksoverheid dient zelf het goede voorbeeld te geven. Dat uit zich niet alleen in beleid, ook in haar rol als agendahouder voor de leefomgeving (via de Ecologische autoriteit), ook in haar rol als natuurbeheerder (via Rijksvastgoedbedrijf, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer). De overheid faciliteert kennis (onafhankelijke voorlichting op gebied van natuur; onderwijs) en als gebiedsregisseur.

Toelichting:

De uitvoerende organisaties staan al tientallen jaren onder grote financiële druk door structurele bezuinigingen. Zo worden vergoedingen voor natuurbeheer niet volledig uitbetaald maar gekort, en is

Staatsbosbeheer als grootste natuurbeheerder sinds de jaren van Bleeker structureel gekort op de nodige middelen voor haar taak met bezuinigingsgevolgen voor de dienst. Uitvoerende organisaties namens het Rijk dienen voldoende te worden toegerust voor haar taak, en zijn ook van groot belang als bron van kennis en expertise. Die taak dienen zij te kunnen leveren op basis van een gezonde financiering. De rijksoverheid moet zelf het goede voorbeeld geven.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 67: Niet alleen de achteruitgang van biodiversiteit, maar vooral herstellen

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 76, regelnr(s) 23,24

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Het doel is ... natuurrijkdom te stoppen.

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Tekstvoorstel:

Het doel is volledig herstel van de biodiversiteit en ecosystemen.

Toelichting:

De focus moet naar herstel van ecosystemen, dus verbetering. Niet insteken op 'de afname van biodiversiteit te stoppen' maar revitalisatie. Want: heel veel slechter kan het niet, dus het stoppen van de afname is geen ambitie.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur is het eens met het doel herstel van biodiversiteit en ecosystemen. Het woord 'volledig' veronderstelt echter een vaststaande uitgangspositie wat in de praktijk ingewikkeld vast te stellen is. Ook 100 jaar geleden waren veel gebieden al flink veranderd door menselijk toedoen. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Het doel is herstel van de biodiversiteit en ecosystemen.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 68: Voldoende budget voor het huidige natuurbeheer

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 76, regelnr(s) 33

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

toezicht en handhaving.

Tekstvoorstel:

Natuurbeheer wordt kostendekkend en volledig gefinancierd op basis van onafhankelijk geverifieerde normkosten.

Toelichting:

Structureel meer geld voor natuur betekent allereerst voldoende budget om de afwaardering te financieren (verschil in bestemmingswaarde). Maar de basis moet eerst op orde zijn. Natuurbeheer dient kostendekkend te zijn. Terreinbeheerders verdienen een solide en gezonde bedrijfsvoering. Hun professionaliteit mag ten dienste staan van de samenleving. Daartoe worden zij in de gelegenheid gesteld door deze geleverde diensten op basis van kostprijs te vergoeden. De verkapte bezuinigingen (efficiencykortingen) in de Subsidiereregelingen Natuurbeheer (SNL) worden terug gedraaid, de normbedragen worden volledig uitbetaald. Ook onderhoud en beheer van nationaal erfgoed (rijksmonumenten) wordt vergoed op basis van noodzakelijke kosten.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het voorstel om rekenregels te gebruiken die een kostendekkende financiering van natuur mogelijk maken is een noodzakelijke garantie dat natuurbeheer ook daadwerkelijk realiseerbaar is.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 69: Een visie voor de herinrichting van Nederland

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 76, regelnr(s) 45, 46

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

hydrologie en versnippering.

Tekstvoorstel:

Er is een visie nodig voor de inrichting van ons land, gebaseerd op robuust systeemherstel. Dat vormt de basis voor de gebiedsprocessen en keuzes die worden gemaakt.

Toelichting:

Investeren in natuurherstel omvat meer. De kwaliteit van het oppervlaktewater is niet goed en ontwikkelt zich in de verkeerde richting. Het vasthouden van gebiedseigen water vraagt om visie op inrichting en gebruik van het landelijke gebied. Robuust herstel is noodzakelijk op systeemniveau, niet op de m2.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 70: Prettig leven in groene nieuwbouwwijken

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 77, regelnr(s) 11

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

voor voldoende groen.

Tekstvoorstel:

Nieuwbouw wordt groen ontworpen; laan- of begeleidende bomen worden in het ontwerp ruim meegenomen en op loopafstand worden nieuwe natuurterreintjes gerealiseerd.

Toelichting:

Voldoende groen vraagt om duiding. Er is een minimaal % groen ten opzichte van bebouwing. Maar daarnaast dient op loopafstand groene ruimte te zijn in de vorm van bosjes en kleine natuurterreintjes. In wegen en straten wordt de aanleg van bomen in het ontwerp ruim meegenomen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur vindt dat de Rijksoverheid terughoudend moet zijn met het exact bepalen hoe er gebouwd wordt. Dat is een taak voor de gemeente. Het is al zeer ingewikkeld om binnenstedelijk te bouwen. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Nieuwbouw wordt groen ontworpen. Bij nieuwbouw wordt inpasbaarheid van natuurlijk groene ruimte ruimschoots meegenomen.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 71: Meer ruimte voor aanleg van multifunctionele bossen

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofddiener John Smits

Vindplaats: pagina 77, regelnr(s) 15

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

voor de mens.

Tekstvoorstel:

Multifunctionele bossen leveren een belangrijke bijdrage aan recreatie, natuur en circulaire grondstof. Nieuwe bossen kunnen hier een belangrijke rol in vervullen.

Toelichting:

Minimaal 10% meer bos impliceert dat meer wenselijk is. Dat mag duidelijker worden genoemd: duidelijke uitspraak over grotere ambitie voor méér multifunctioneel bos in het buitengebied en rond steden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur hecht aan recreatie in de natuur en versterking van de circulaire economie. Dit voorstel draagt daaraan bij.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 72: Geen maximale maar optimale biodiversiteit

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofddiener John Smits

Vindplaats: pagina 77, regelnr(s) 16

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

dus inheemse bomen.

Tekstvoorstel:

We streven naar optimale, inheemse biodiversiteit in de natuurbossen. In de multifunctionele bossen gaan biodiversiteit, houttoogst en recreatie evenwichtig samen.

Toelichting:

Genoemd wordt dat we streven naar maximale biodiversiteit, dus inheemse bomen. Bedoeld zal zijn is: optimale biodiversiteit, waarin inheemse soorten bepalend zijn in de natuurbossen. Bepaalde exoten zijn geen onderdeel van de gewenste biodiversiteit. In de multifunctionele bossen gaan biodiversiteit, houttoogst en recreatie samen. Duurzame houtteelt, in de vorm van multifunctionele bossen, willen wij stimuleren en introduceren bij aanleg van nieuwe bossen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een goede wijziging van het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 73: Verwijder de zin: Het project Holwerd aan Zee wordt gesteund

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Egbert Berenst

Vindplaats: pagina 78, regelnr(s) ??

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Het ..... Zee wordt gesteund

Toelichting:

De indieners stellen voor om de tekst van:

Bescherm het Waddengebied. Het Waddengebied is UNESCO-werelderfgoed. Het Waddengebied kampt met teveel drukfactoren, zoals baggeren, kabels, zout- en gaswinning. Dit staat op gespannen voet met de bescherming van het gebied. Er komen geen nieuwe drukfactoren bij en de vergunningverlening voor gaswinning bij Holwerd wordt stopgezet. Het project Holwerd aan zee wordt gesteund.

te wijzigen in:

Bescherm het Waddengebied. Het Waddengebied is UNESCO-werelderfgoed. Het Waddengebied kampt met teveel drukfactoren, zoals baggeren, kabels, zout- en gaswinning. Dit staat op gespannen voet met de bescherming van het gebied. Er komen geen nieuwe drukfactoren bij en de vergunningverlening voor gaswinning bij Holwerd wordt stopgezet.

Toelichting:

Het project Holwerd aan zee is een mooi plan, maar in de loop van de tijd heeft het een volledig ander karakter gekregen en zijn partijen als Wetterskip Fryslân en LTO inmiddels afgehaakt.

Daarnaast zijn er miljoenen extra nodig voor realisatie om de waterveiligheid van Fryslân te garanderen. Ook is het in de tekst van het verkiezingsprogramma onduidelijk welke afweging wordt gemaakt wanneer het gaat om de impact en het effect op de Waddenzee en het Friese onbeschermd achterland.

namens de ChristenUnie fracties van de genoemde gemeenteraden, provinciale staten Fryslân en Wetterskip Fryslân

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een zinvolle wijziging van het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 74: Kiezen waar gewoond wordt

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener [Daan Boeree](#)

Vindplaats: pagina 80, regelnr(s) 1

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Rijksnota's ruimtelijke ordening ... woningbouw en werkgelegenheid.

Tekstvoorstel:

Rijksnota's ruimtelijke ordening. Nederland heeft jarenlange ervaring met het opstellen van Rijksnota's voor de ruimtelijke ordening. Deze ordeningsnota's worden nieuw leven ingeblazen. In de nota's wordt een onderling samenhangend antwoord gegeven op de belangrijkste ruimtelijke vragen . Uitgangspunten hierbij zijn de grenzen die de schepping ons aanreikt voor het klimaat, milieu, water en bodem. Bij de keuzes in de nota moet lef getoond worden door bijvoorbeeld grote infrastructurele investeringen als de Lelylijn, Nedersaksenlijn en spoorlijn Utrecht-Breda te koppelen aan woningbouw en werkgelegenheid.

Toelichting:

Er staan 900.000 woningen op de planning, maar er zijn nog geen keuzes gemaakt waar die moeten komen. Aangezien het tempo voor woningbouw binnen afzienbare tijd niet toeneemt, zonder grote uitlegwijken, is het wenselijk om uitlegwijken te plannen. Het is goed om die wijken juist daar te plannen waar hoogwaardig OV is en wordt gerealiseerd. Daarbij kiezen wij expliciet voor een verdeling over verschillende regio's.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

De keuzes die moeten worden gemaakt vergen een goede inpassing een voortvarende actie. Het werken met nota's Ruimtelijke ordening is daarbij een behulpzaam instrument.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 75: Een gebiedsregisseur met mandaat

Ingediend door ChristenUnie Ede, hoofdindiener John Smits

Vindplaats: pagina 80, regelnr(s) 40

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

de ruilverkaveling ingezet

Tekstvoorstel:

Om effectief in te spelen op de ontwikkelingen in het landelijk gebied, wordt een gebiedsregisseur met voldoende instrumenten ingezet om de ontwikkelingen te helpen versnellen, zoals benoemd in de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG).

Toelichting:

Het instrument van ruilverkaveling is zorgvuldig, maar vergt 30 jaar. Ook andere manieren kunnen effectief zijn bij het verplaatsen, uitplaatsen of aanpassen van agrarische bedrijven. Ook vrijwillige kavelruil is zeer effectief. Maar er speelt meer, zoals stikstof, luchtkwaliteit en bodemkwaliteit. Het advies is te zoeken naar de meest effectieve werkwijze en daarmee naar ruimere mogelijkheden. Financiering van deze transacties dient te worden opgelost.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 76: Perspectief voor jongeren in de regio

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Antrude Oudman

Vindplaats: pagina 82, regelnr(s) 20

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

... moet worden bekostigd.

Tekstvoorstel:

Perspectief voor jongeren. Om perspectief voor jongeren terug te brengen naar Groningen moet het Rijk investeren om de Noordelijke economie toekomstbestendig te maken. Dat doet het Rijk door intensief samen te werken met onderwijsinstellingen zodat onderwijs aansluit op arbeidsmarktperspectief, door uitvoering te geven aan het programma Nij Begun en door spreiding van Rijksdiensten, zie Elke regio telt.

Toelichting:

In een bijzin staat dat jongeren perspectief geboden moet worden, maar hoe krijgt dat vorm? Het gaat uiteindelijk vooral om economisch perspectief: zorg ervoor dat jongeren een toekomst hebben in deze regio. En zet in op een gezonde leefomgeving voor jongeren in Groningen. De basis moet op orde zijn, zorg ervoor dat hun (thuis)regio een realistische plek is waar jongeren kunnen (blijven) wonen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging aan het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 77: Niet alleen kortere reistijden maar ook hogere frequenties (binnen Nederland)

Ingediend door een collectief van 15 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 84, regelnr(s) 24-28

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Verkort de reistijden (...) tussen Barneveld en Apeldoorn.

Verkort de reistijden met de trein. Het landelijk gebied biedt de ruimte die de Randstad zoekt. Goede verbindingen en kortere reistijden tussen de Randstad en Noord-, Oost- en Zuid-Nederland zijn dan ook van nationaal belang. Het spoor wordt geschikt gemaakt voor hogere snelheden en frequenties. De spoorknooppunten Zwolle-Meppel, Arnhem en Eindhoven worden verbeterd zodat treinen niet onnodig op elkaar hoeven te wachten. Er komt een directe treindienst tussen Barneveld en Apeldoorn.

Toelichting:

1. Voorgesteld wordt om het woord "frequenties" toe te voegen omdat dit vaak nog meer dan snelheid het knelpunt is. Zo zit station Eindhoven "vol". Om groei mogelijk te maken is daar een extra perron nodig en een ongelijkvloerse kruising. Als in Zwolle en Meppel de treinen sneller kunnen doorstromen ontstaat er ook ruimte voor hogere frequenties.

2. Ten tweede wordt voorgesteld Arnhem toe te voegen omdat dit net als Eindhoven en Zwolle een nationaal knelpunt is waar uitbreiding van frequenties niet of nauwelijks meer mogelijk is. In Arnhem is concreet de bouw van een ongelijkvloerse kruising nodig om meer internationale treinen naar Duitsland mogelijk te maken (ICE naar Frankfurt en verder) en om te zorgen dat de nieuwe RegioExpress vanuit de Achterhoek 2x per uur kan gaan rijden in plaats van 1x per uur (resultaat van deze RegioExpress: 20 minuten kortere reistijd vanuit Achterhoek richting Utrecht).

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging.

Daarom adviseert het Landelijk Bestuur dit amendement over te nemen.

Amendement 78: Niet alleen kortere reistijden maar ook hogere frequenties (over de grens)

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 84, regelnr(s) 32-37

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Sneller reizen over de grens (...) wordt fors uitgebreid.

Tekstvoorstel:

Sneller en vaker reizen over de grens. De verbindingen Groningen-Bremen-Hamburg, Weert-Hamont, Heerlen-Aken, Roosendaal-Antwerpen, Zwolle-Enschede-Münster, Terneuzen-Gent en Emmen-Rheine worden gerealiseerd of versneld. De Intercity Amsterdam-Brussel wordt versneld door Breda over te slaan, en gaat twee keer zo vaak rijden. Daarnaast komt er een intercity Antwerpen-Breda-Eindhoven-Düsseldorf en een intercity Amsterdam-Hamburg-Kopenhagen. Het aantal internationale nachttreinen wordt fors uitgebreid.

Toelichting:

1. Met deze gewijzigde tekst wordt allereerst benadrukt dat internationale treinen niet alleen sneller maar ook vaker moeten rijden.
2. Eindhoven-Düsseldorf werd dubbel genoemd dus is één keer geschrapt.
3. Het traject Weert-Hamont is toegevoegd. Dit traject stond opgenomen in het regeerakkoord van kabinet Rutte III. Het traject in België is inmiddels weer in gebruik genomen. Voor het Nederlandse deel van een paar kilometer zijn plannen voor heropening uitgewerkt maar een concrete investeringsbeslissing (met name aanpassing station Weert) is nog niet genomen. Door heropening van dit traject ontstaat een rechtstreekse verbinding tussen Limburg en Antwerpen.
4. Verder wordt voorgesteld de trajecten Terneuzen-Gent toe te voegen. Er zijn vergevorderde plannen om een verbeterde goederenverbinding te realiseren, zie <https://www.railghentterneuzen.eu/nl>. Hiervoor is reeds een intentieverklaring door de regering getekend en geld beschikbaar gesteld. Dit biedt kansen om deze verbinding ook te openen voor reizigers.
5. In 2029 opent tenslotte de nieuwe spoortunnel Fehmarnbelt tussen Duitsland en Denemarken. Hierdoor wordt een veel kortere reistijd mogelijk vanuit Nederland naar Scandinavië. Dit is een uitgelezen moment om een rechtstreekse spoorverbinding vanuit Nederland naar Denemarken te realiseren. Momenteel moeten reizigers voor Hamburg nog overstappen in Osnabrück en is de frequentie van deze verbinding te laag. Tegelijkertijd zijn er echter dagelijks een groot aantal vliegtuigen die vanaf Schiphol naar Hamburg en Kopenhagen vliegen. De trein moet en kan op deze verbinding concurrerend worden. Om een Intercity Amsterdam-Hamburg-Kopenhagen van de grond te krijgen moet de regering op korte termijn samen met buurlanden afspraken maken (bijvoorbeeld een aanbesteding starten) of marktpartijen stimuleren om deze treindienst te gaan aanbieden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging.

Daarom adviseert het Landelijk Bestuur dit amendement over te nemen.

Amendement 79: Geen ruimte voor nog meer auto's in steden is geen auto's pesten

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 85, regelnr(s) 34

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Geen nieuwe of (...) nog meer auto's.

Tekstvoorstel:

Geen nieuwe of bredere (snel)wegen. In steden is nauwelijks nog ruimte voor nog meer auto's. De parkeerdruk in veel wijken ligt ruim boven de 100%.

Toelichting:

"Beperkt ruimte" suggereert dat er nog wel ruimte is voor groei. Met dit amendement wordt de bedoeling van de tekst verduidelijkt door gebruik van het woord "nauwelijks". Door de toegevoegde passage over parkeerdruk wordt uitgelegd waarom de ruimte er niet is. Dit verduidelijkt een belangrijke doelstelling van deze passage namelijk leefbaarheid en toegankelijkheid. Dit voorkomt het beeld dat de passage is opgeschreven om "auto's te pesten".

Preadvies: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging.

Daarom adviseert het Landelijk Bestuur dit amendement over te nemen.

Amendement 80: Internationale spoortickets beter vindbaar en goedkoper

Ingediend door een collectief van 16 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 16-19

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

verbeteren van grensoverschrijdende treinverbindingen.

Tekstvoorstel:

Ook moeten spoorbedrijven door wetgeving worden gedwongen hun verkoopkanalen toegankelijker te maken zodat reizigers voor alle bestemmingen in Europa snel de goedkoopste tickets kunnen vinden bij één loket. NS wordt verder via de hoofdrailnetconcessie verplicht de grenstoeslag op de Intercity Brussel af te schaffen en abonnementen aan te bieden voor internationale forenzen.

Toelichting:

Investerings in infrastructuur zijn nodig maar dat kost tijd. Op korte termijn is veel winst te boeken door de verkrijgbaarheid van internationale tickets aanzienlijk te verbeteren. Het spoor loopt hier sterk achter bij de luchtvaart waar het heel normaal is dat je via platforms tickets van alle vliegmaatschappijen kunt komen voor reizen over de hele wereld. Ook moeten tickets goedkoper. Het is niet van deze tijd dat reizigers in de Intercity naar Antwerpen en Brussel een grenstoeslag betalen van enkele tientallen procenten bovenop de prijs van binnenlandse tickets in beide landen puur omdat ze de grens passeren.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging.

Daarom adviseert het Landelijk Bestuur dit amendement over te nemen.

Amendement 81: toevoegen zinsnede boeken van treintickets wat eenvoudiger moet worden voor Europese reizen

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Jarno Volmer

Vindplaats: pagina 88, regelnr(s) 16-19

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

In Europa reis.....met de trein & Van grensoverschrijdende treinverbindingen....

Tekstvoorstel:

In Europa reis je bij voorkeur met de trein. Reizen per trein moet binnen Europa een concurrerend alternatief worden voor het vliegvervoer tot minstens 1000 kilometer. Om dit te bereiken moeten Europese fondsen zoals het TEN-T programma gebruikt worden voor het verbeteren van grensoverschrijdende treinverbindingen. Niet alleen in aantal maar vooral in prijs en gemak om tickets te boeken.

Toelichting:

In de oude zin wordt helemaal niet concreet benoemd dat de prijs en vindbaarheid van treinkaartjes aantrekkelijker moet worden. Dit is nu wel opgenomen en daarmee kan de vindbaarheid van treinkaartjes aanmoedigen om duurzamer te gaan reizen.

Wel mist in de tekst nog een realistische verwachting wanneer de grensoverschrijdende treinverbindingen verbeterd zouden moeten zijn. Het bestuur zou er goed aan doen om hier de VKP commissie nog op te laten studeren omdat dit nergens aangegeven wordt en je wel nu al wenst te schrappen in luchtvaartverbindingen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging.

Daarom adviseert het landelijk bestuur dit amendement over te nemen.

Hoofdstuk 4 – Revolutie van dienstbaarheid (bespreken)

Amendementen met het preadvies 'ontraden'

Amendement 82: Correctief bindend referendum

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Arjan Westerveld

Vindplaats: pagina 92, regelnr(s) 23-26

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Ondergraaf de representatieve.....krijgt geen terugzandrecht

Tekstvoorstel:

Representatieve democratie en politieke vernieuwing - Grootschalige politieke vernieuwing kent geen hapklare oplossingen. Het is daarentegen wel goed als kiezers in een uiterst geval aan de noodrem kunnen trekken over wetten die door hun parlement zijn aangenomen door middel van een correctief bindend referendum met een uitkomstdrempel in lijn met adviezen van de Raad van State. We zijn tegen een gekozen formateur of gekozen burgemeester. De Eerste Kamer krijgt geen terugzandrecht.

Toelichting:

Lezende het verkiezingsprogramma van 2021 en de inbreng van Stieneke van der Graaf bij het Initiatiefwetsvoorstel invoering correctief referendum van afgelopen februari 2023 is het standpunt in de conceptverkiezingsprogramma diametraal anders dan wat er nog maar een half jaar terug is betoogd door de ChristenUnie in de Tweede Kamer. Om niet meteen met een pennestreek dit te laten verdwijnen is het bijgevoegde voorstel geschreven. Dit is al enkele jaren de lijn van Stieneke van der Graaf en eerder ook Gert-Jan Segers in zijn boek 'Hoop', maar bijvoorbeeld ook al in 2006 (Commissie Schutte). Om die reden is het raadzaam om ook het congres te raadplegen voor een breed gedragen oordeel.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Het Landelijk Bestuur ziet correctieve referenda als ondermijning van de representatieve democratie. Het doet af aan het beginsel dat besluiten over wetgeving worden genomen door de volksvertegenwoordiging en reduceert complexe vragen tot een vóór of tégen een wetsvoorstel. Daarnaast hebben referenda in het verleden vaak geleid tot teleurstelling en is het daarmee ook dikwijls een schijnoplossing gebleken voor gebrek aan vertrouwen in de democratie. Het klopt dat er in het verleden soms een opening is geboden voor referenda, maar het Landelijk Bestuur stelt voor een duidelijke lijn te kiezen.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 83: **INGETROKKEN**

Amendement 84: Canadees Model

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 101, regelnr(s) 25-33

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Meer grip op... ruimhartig Europees migratiebeleid.

Tekstvoorstel:

Toelichting:

In tegenstelling tot de rest van dit hoofdstuk over asiel en migratie is dit voorstel niet concreet en tegenstrijdig met de rest van het verkiezingsprogramma. De concrete voorstellen die er wel in staan, staan ofwel elders in dit hoofdstuk al bondiger en duidelijker omschreven, ofwel zijn niet uitvoerbaar of worden op een andere wijze al gerealiseerd.

Inhoudelijke bezwaren rond deze tekst zijn onder andere de volgende;

- Deze bullet vermengt asielmigratie, arbeidsmigratie, en studiemigratie op een onwenselijke manier, terwijl deze vormen van migratie allemaal fundamenteel anders zijn, en waarop dus stuk voor stuk op een andere manier beleid op gevoerd moet worden.
- Vluchtelingen worden niet enkel naar Europa uitgenodigd. In tegenstelling tot Canada komen veel vluchtelingen hier op eigen initiatief naartoe. Het is een oneigenlijke voorstelling van de werkelijkheid om te denken dat dat een halt kan worden toegeroepen.
- Als het in deze tekst niet zou gaan over asielmigratie, maar enkel over arbeids- en studiemigratie, dan zou deze tekst überhaupt elders in het hoofdstuk moeten zitten, niet tussen de asielmaatregelen.
- Daarenboven is het overgrote deel van arbeidsmigratie in NL interne EU arbeidsmigratie. Zonder verdragswijzigingen of een Nexit is daar niets aan te veranderen. Zie voor een nadere toelichting punt 2 van de bijlage van dit stuk van de Raad van State (https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z09162&did=2022D18459), dat - op verzoek van de Tweede Kamer - uitgezocht heeft of er mogelijkheden zijn om beperking op te leggen aan arbeidsmigratie binnen de EU. Het antwoord is nee, dat is niet mogelijk zonder aanpassing van het verdrag. Aangeraden wordt om in te zetten op de concrete misstanden. De kanttekening wordt gemaakt dat inperking arbeidsmigratie vanuit andere EU landen, hen ook de optie geeft om die beperkingen aan Nederlanders op te leggen. De volgende grootste groep aan migranten zijn al kennismigranten uit de VS of Oost-Azië, en vallen derhalve al binnen een voorkeursstelsel voor bepaalde beroepsgroepen. Sturing op deze groep en op de buitenlandse studenten, kan door een onderbouwde aanscherping van het nationale beleid en vereist geen fundamenteel andere inrichting van het migratiebeleid.
- De Canadese situatie is in niets te vergelijken met de Europese. Waar Canada duizenden kilometers verwijderd is van regio's waar vluchtelingen vandaan komen, heeft Europa direct land- en zee grenzen met zulke regio's. Het Canadees model van bewust uitnodigen leidt daardoor tot meer solidariteit. In de Europese context betekent dit de facto minder solidariteit.
- Het voorstel het aantal UNHCR-vluchtelingen te vergroten is dubbelop met de volgende bullet, en is derhalve ook niet noodzakelijk.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

De argumenten onder het amendement doen geen recht aan de tekst en de inbedding van dit voorstel. Ook wordt er geen alternatief voorgesteld. De waarden in deze paragraaf die voorop staan zijn gastvrijheid en rechtvaardigheid. Dat betekent dat we niet wegkijken als vluchtelingen hulp nodig hebben, ook wereldwijd. We kunnen daarbij leren van de positieve en negatieve kanten van het Canadees model. Uiteindelijk willen we naar een transparant en rechtvaardig systeem met uitnodigingen voor alle vormen van migratie. Daarbij staat niet ter discussie dat er verschillende

vormen van migratie zijn, die om een andere benadering vragen. We zijn bijvoorbeeld kritisch op ongeremde arbeidsmigratie. Het uitgangspunt is op allerlei plekken in ons programma dat we opkomen voor het lot van vluchtelingen en zorgen dat Europa een plek wordt die je veilig kan bereiken, waarbij we ook de meest kwetsbare vluchtelingen (aangemerkt door de UNHCR) meer willen helpen dan nu. Dat staat overeind.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 85: Invoering tweestatusstelsel

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindieners Emile van Velsen

Vindplaats: pagina 103, regelnr(s) 24-29

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Tweestatusstelsel niet opnieuw... geen stap terug.

Toelichting:

Het verkiezingsprogramma neemt als uitgangspunt dat bij een rechtvaardig en barmhartig migratiebeleid een werkend terugkeerbeleid hoort. In dit kader past het ook om onderscheid te maken tussen asielzoekers die recht hebben op een tijdelijke status en asielzoekers die recht hebben op een permanente status.

Onze buurlanden, België en Duitsland, kennen een tweestatusstelsel. De wens tot harmonisatie van het asielbeleid hoeft dus niet haaks te staan op het invoeren van een tweestatusstelsel, als meer landen hun voorbeeld volgen.

Het is een kwestie van politieke wil om een tweestatusstelsel juridisch zodanig te ontwerpen dat het tot minder werk leidt voor de IND en de rechtspraak. Problemen die nu, maar ook voor 2000 bestonden, kunnen voorkomen worden door middel van een zorgvuldige invoering. Bij het invoeren van een nieuw tweestatusstelsel is het juridisch mogelijk om te waarborgen dat families niet van elkaar gescheiden worden, onafhankelijk van hun status.

De fractie wordt met dit amendement de handelingsruimte toevertrouwd om zélf af te wegen welke herziening van het asielstelsel past bij rechtvaardig en barmhartig asielbeleid.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Een tweestatusstelsel is onverstandig en levert een onwenselijk onderscheid op. In het verleden hebben we meegemaakt dat migranten die hier tijdelijk mochten blijven, uiteindelijk permanent bleven, zonder dat geïnvesteerd was in een goede integratie. Dit, maar ook het feit dat een tweestatusstelsel leidde tot grote problemen voor de IND, maar niet tot minder asielinstroom, was reden om juist af te stappen van het tweestatusstelsel. Bovendien loopt in Duitsland juist een discussie om het tweestatusstelsel aan te passen.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 87: Europees Arbeidsmigratiepact

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 108, regelnr(s) 3-7

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **weglaten**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

(Gaat om pagina 108) Sluit een Europees ... land van herkomst.

Toelichting:

In tegenstelling tot de rest van dit hoofdstuk over arbeidsmigratie is dit voorstel simpelweg onmogelijk en onrealistisch, zonder uit de EU te stappen of de unieverdragen te wijzigen. Op verzoek van de Tweede Kamer heeft de Raad van State uitgezocht of er mogelijkheden zijn om beperking op te leggen aan arbeidsmigratie binnen de EU. Het antwoord is nee, dat is niet mogelijk zonder aanpassing van het verdrag. Aangeraden wordt om in te zetten op de concrete misstanden. De kanttekening wordt gemaakt dat inperking arbeidsmigratie vanuit andere EU landen, hen ook de optie geeft om die beperkingen aan Nederlanders op te leggen. Zie voor een nadere toelichting punt 2 van de bijlage in dit document;

https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2022Z09162&did=2022D18459.

De zorgen over de behandeling van arbeidsmigranten zijn al grotendeels opgelost door de zeer solide en holistische voorstellen die er in de rest van het programma staan. Zo zal verhoging van het minimumloon zoals elders in het VKP voorgesteld vele malen effectiever werken om lage-lonen migratie tegen te gaan dan welk arbeidspact dan ook.

Gezien de schreeuwende behoefte aan geschoolde arbeidskrachten op dit moment - en de opdrogende stroom uit Oost-Europa (waar nu ook arbeidskrachten van buiten worden geworven) - lijkt een welkomstcultuur voor mensen die ons land sterker en beter kunnen maken een betere insteek dan een op angst ingezet voorstel dat juridisch onmogelijk is en weinig concrete zoden aan de dijk zou zetten.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

Ook binnen de huidige Europese samenwerking (die we in het verkiezingsprogramma geenszins ter discussie stellen) zullen we het gesprek moeten voeren over arbeidsmigratie en daarbij de voordelen, maar ook de nadelen van deze migratie moeten betrekken. Het amendement stapt daar te snel overheen, door deze hele passage te schrappen. Het formuleert ook geen alternatief. Het uitgangspunt van het programma is niet dat we tegen arbeidsmigratie zijn, maar dat we de misstanden van arbeidsmigratie willen aanpakken en willen werken aan een duurzamer beleid.

Het Landelijk Bestuur ontraadt het amendement.

Amendement 88: **INGETROKKEN**

Hoofdstuk 4 – Revolutie van dienstbaarheid (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 86: Overcapaciteit Opschaalprotocol niet als Woonbestemming

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 104, regelnr(s) 14-18

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Beter voorbereid op... studenten of arbeidsmigranten.

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

opvangcapaciteit worden benut

Tekstvoorstel:

Beter voorbereid op brandhaarden. IND, COA en gemeenten ontwikkelen een opschaalprotocol, zodat het mogelijk is om snel 20.000 extra plekken beschikbaar te hebben. Zo zijn we voorbereid op een situatie waarin nieuwe brandhaarden aan de randen van Europa ontstaan. Bij een lage instroom kan de vrijkomende opvangcapaciteit worden benut als tijdelijke werkplekken voor ondernemers, als ateliers voor kunstenaars, startups etc.

Toelichting:

Dit voorstel is een heel goed idee! We moeten alleen waken dat bij zo'n opschaalmoment er geen publieke frustratie is dat studenten en spoedzoekers ineens plaats moeten maken voor vluchtelingen. Bij onbenutte capaciteit kan inderdaad een ander gebruik worden voorgesteld, maar beter niet als woonruimte.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

In overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener is gekomen tot de volgende tekst:

Beter voorbereid op brandhaarden. IND, COA en gemeenten ontwikkelen een opschaalprotocol, zodat het mogelijk is om snel 20.000 extra plekken beschikbaar te hebben. Zo zijn we voorbereid op een situatie waarin nieuwe brandhaarden aan de randen van Europa ontstaan. Bij een lage instroom kan de vrijkomende opvangcapaciteit, in een zorgvuldige afweging door de gemeente, worden benut, bijvoorbeeld als (tijdelijke) woonruimte voor spoedzoekers, studenten of arbeidsmigranten.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 89: Grensprocedures niet voor minderjarigen

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Germa Lourens

Vindplaats: pagina 101-102, regelnr(s) 44-4

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Na de laatste zin, dus na "... sprake van rechtsbescherming"

Tekstvoorstel:

Alleenstaande minderjarigen worden uitgesloten van deze procedure

Toelichting:

Grensprocedures vinden doorgaans plaats in detentiefaciliteiten;

In het Migrationpact worden alleenstaande minderjarigen ter bescherming van hun belangen hiervan uitgesloten;

Er is geen aanleiding voor de ChristenUnie om op dit punt strenger te zijn dan Brussel;

Ook uit onderzoek is bekend dat alleenstaande minderjarigen vanwege hun bijzondere kwetsbaarheid het best worden uitgesloten van detentieomstandigheden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het is onwenselijk wanneer mensen op de vlucht in detentieomstandigheden komen. Dat geldt voor kinderen, maar ook voor volwassenen. Het Landelijk Bestuur stelt daarom voor de oorspronkelijke tekst aan te vullen op dit uitgangspunt. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Stel betere grensprocedures in. We willen rechtvaardige grensprocedures aan de buitengrenzen van Europa, in lijn met het migratiepact. Aan de grens wordt een eerste onderscheid gemaakt tussen kansrijke en minder kansrijke aanvragen voor verblijf. Aanvragen die minder kansrijk zijn worden altijd zorgvuldig getoetst, maar binnen een procedure die is gericht op snelle terugkeer, in centra aan de buitengrenzen van Europa. Dezelfde procedure kunnen lidstaten zelf toepassen. Er moet altijd sprake zijn van rechtsbescherming en niet van detentieomstandigheden.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 90: Pas complexe regels aan

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Antrude Oudman

Vindplaats: pagina 90, regelnr(s) 39-43

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Eenvoudige wetgeving Ruimte ... bij de overheid

Tekstvoorstel:

Eenvoudige wetgeving, ruimte voor professionals. De politiek moet de overheid niet van uitzondering naar uitzondering en compensatie naar compensatie laten struikelen. We staan voor eenvoudige wetten en regels, die ook in redelijkheid zijn uit te voeren door sterke uitvoeringsorganisaties. Niet de regels eindeloos verbijzonderen, maar bij bijzondere gevallen meer ruimte geven voor de

professionele afwegingen van de vakmensen bij de overheid. Hiervoor willen wij ook een zogeheten 'Kafkateam' van uitvoeringsprofessionals en (wetgevings)juristen dat met de stofkam door wet- en regelgeving gaat en overbodige, gestapelde en dubbelzinnige regels in kaart brengt. Dit overzicht presenteren zij op meerdere momenten in het jaar aan de vaste Tweede Kamercommissie van Binnenlandse Zaken waarbij er bij die presentatie ook een advies volgt over versimpeling of verbetering.

Toelichting:

Het idee van de huidige tekst is duidelijk, de uitvoering kan concreter. We beginnen nu niet op nul voor eenvoudiger wetgeving. We zitten namelijk met flink wat wetgeving die duidelijker kan, qua taal, qua doorverwijzing, qua wildgroei aan uitzonderingen. De naam 'Kafkateam' is een knipoog naar hoe het ambtelijk niet moet. De rol van dit team moge duidelijk zijn, vervolgens is de Tweede Kamer aan zet.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het amendement is een sympathieke aanvulling op het verkiezingsprogramma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 91: Minder markt in de overheid

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener [Daan Boeree](#)

Vindplaats: pagina 91, regelnr(s) 14-18

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Versterk de rijksdienst ... provincies en gemeenten.

Tekstvoorstel:

- Versterk de rijksdienst. De overheid heeft in de afgelopen decennia veel publieke dienstverlening overgeheveld naar marktpartijen. Daarmee is veel kennis en kunde verloren gegaan bij de overheid. We willen de Rijksdienst weer versterken, zodat meer expertise in de eigen organisaties beschikbaar is en daardoor minder externe inhuur en advisering nodig is. Daarvoor gaat een verplichtende norm van maximaal 10% van het totale salarisbudget gelden bij het Rijk, provincies en gemeenten.

Toelichting:

Door het gebrek aan expertise in de eigen organisatie zijn overheden afhankelijk geworden van detachings- en adviesbureaus. Het is wenselijk dat overheden zowel medewerkers en advisering in de eigen organisaties brengt. Zo is ook langdurig inzichtelijk hoe beslissingen tot stand zijn gekomen. Omdat de 10% in de oorspronkelijke tekst niet gekoppeld is aan een indicator is het breed uit te leggen. Concretiseren naar 10% van het salarisbudget maakt dat er ook kritisch gekeken moet worden naar het niveau waarvoor inhuurdiensten worden aangetrokken. Het verdient niet de voorkeur om vooral op kritieke posities telkens gebruik te maken van inhuur.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet het amendement als zinnige toevoeging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met een tekstuele aanpassing. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Versterk de rijksdienst. De overheid heeft in de afgelopen decennia veel publieke dienstverlening overgeheveld naar marktpartijen. Daarmee is veel kennis en kunde verloren gegaan bij de overheid. We willen de Rijksdienst weer versterken, zodat meer expertise in de eigen organisaties beschikbaar is en daardoor minder externe inhuur en advisering nodig is. Daarvoor gaat een verplichtende norm van maximaal 10% van de personeelskosten gelden bij het Rijk, provincies en gemeenten.

**Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.
Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.**

Amendement 92: Onze talen in de Grondwet

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 95, regelnr(s) 19-22

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

"Veranker Nederlands, Fries...Papiaments en Engels."

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

"vrijheid, zoals huisvestingsvraagstukken."

Tekstvoorstel:

Veranker onze talen in de grondwet. De Nederlandse en Friese taal, evenals de Nederlandse Gebarentaal, worden grondwettelijk verankerd. Op gelijke wijze wordt in het Caribisch deel van Nederland recht gedaan aan de overige talen in het Koninkrijk; Papiaments en Engels.

Toelichting:

De titel in het concept-verkiezingsprogramma onderstreept te weinig, in tegenstelling tot de daarop volgende duiding, de veelkleurigheid van het voorstel zelf. Om de titel niet te lang te maken door talen toe te voegen, maar juist te veralgemeniseren overeenkomstig de specificaties die daarop volgen, doen we meer recht aan de tekst in het voorstel zelf.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het amendement bevat een waardevolle verduidelijking van het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 93: Straffen is aan de rechter, niet aan de wetgever

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Arjen Breeman

Vindplaats: pagina 95, regelnr(s) 23-27

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Hogere straffen bij.....haat niet accepteren

Tekstvoorstel:

Hogere maximumstraffen vanwege geaardheid, afkomst of religie. Geweld tegen twee mannen die hand in hand lopen, het bekladden van een moskee of het vernielen van een Joods restaurant zijn haatmisdrijven. Als er sprake is van een discriminatoir motief bij een misdrijf, geldt een strafverzwaringsgrond. Daardoor zijn zwaardere straffen mogelijk en markeren we als samenleving dat we haat niet accepteren.

Toelichting:

Dit amendement beoogt te borgen dat de rechter de hoogte van de straf blijft bepalen, zonder dat de wetgever die ruimte inperkt. Hogere maximumstraffen bieden de rechter ruimte om zwaarder te straffen indien de rechter dat noodzakelijk acht, zonder dat de wetgever dwingend voorschrijft dat er hoger gestraft dient te worden. Daarnaast wordt een verduidelijking van de juridische status van de hogere maximumstraffen beoogd.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het amendement bevat een waardevolle verduidelijking van de passage.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 94: Bescherming vrouwen tegen online geweld en intimidatie

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 100, regelnr(s) 7

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Na het stuk met kopje "Zorgplicht tegen online bagger"

Tekstvoorstel:

(Vrouwelijke) politici, journalisten en schrijvers worden steeds vaker blootgesteld aan (online) geweld en intimidatie. Het wordt gebruikt als politiek wapen om mensen de mond te snoeren. De stabiliteit en goed bestuur worden zo ondermijnd. We beschermen (vrouwelijke) politici, journalisten, schrijvers en

mensenrechtenverdedigers en treden in Europa stevig op tegen intimidatie, maar ook tegen het bagatelliseren ervan door maatschappelijke groeperingen of politieke partijen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet dit als een zinvolle toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 95: Capaciteit IND seksueel geweld tegen vrouwen

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 103, regelnr(s) 41

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Na het kopje "Meer aandacht voor bijzondere positie meisjes en vrouwen"

Tekstvoorstel:

In asielprocedures is er aandacht voor aanvragers die voor, tijdens of na de vlucht seksueel geweld hebben meegemaakt. Wij willen dat de IND meer getraind personeel inzet om overlevers te identificeren en adequaat te horen tijdens de asielprocedure. Daarnaast willen we gecoördineerde hulpverlening voor en veilige opvang van overlevers van conflict gerelateerd seksueel geweld, door het COA, gemeenten en andere relevante instanties.

Toelichting:

Naar schatting heeft 68-80% van de vrouwen en 25-56% van de mannen die asielaanvragen voor, tijdens of na de vlucht seksueel geweld meegemaakt. Dit is een blinde vlek in de Nederlandse asielprocedure.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goed punt en een mooie concretisering. Wel is er nog een tekstkopje nodig.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen, met tekstuele aanpassingen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Aandacht bij asielprocedures voor seksueel geweld. *In asielprocedures is er aandacht voor aanvragers die voor, tijdens of na de vlucht seksueel geweld hebben meegemaakt. Wij willen dat de IND meer getraind personeel inzet om overlevers te identificeren en adequaat te horen tijdens de asielprocedure. Daarnaast willen we gecoördineerde hulpverlening voor en veilige opvang van overlevers van conflict gerelateerd seksueel geweld, door het COA, gemeenten en andere relevante instanties.*

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 96: Discretionaire Bevoegdheid behouden

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Germa Lourens

Vindplaats: pagina 103, regelnr(s) 1-10

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

De discretionaire bevoegdheid ... de eerste procedure

Tekstvoorstel:

De discretionaire bevoegdheid blijft bij de bewindspersoon. Juist bij een sterk gereguleerd migratiebeleid blijft het van groot belang om ruimte te houden voor uitzonderingen ten behoeve van schrijnende gevallen. Daarom kan een bewindspersoon in bijzondere gevallen een verblijfsvergunning toekennen in afwijking van de geldende regels. Het moet zo altijd mogelijk zijn om een laatste check uit te voeren of er niet sprake is van een schrijnende situatie, ook al binnen de eerste procedure.

Toelichting:

De onduidelijkheid over de discretionaire bevoegdheid is ontstaan bij de afschaffing van het Kinderpardon.

De staatssecretaris heeft toen niet gezegd dat de discretionaire bevoegdheid wordt afgeschaft, maar dat het verplaatst wordt naar de hoofddirecteur van de IND;

Dat laatste kan niet. Op grond van de Awb kan een bestuursorgaan (de staatssecretaris) mandaat verlenen, maar de staatssecretaris blijft bevoegd. In staatsrechtelijke termen betekent 'bevoegdheid', 'verantwoordelijkheid'. De bewindspersoon kan altijd om opheldering worden gevraagd door de Kamer. Bij een ambtenaar kan dat niet;

Ook via de weg van delegatie kan de discretionaire bevoegdheid niet zijn verschoven nu delegatie aan ondergeschikten op grond van de Awb is verboden;

Zuiverheid in terminologie is van belang nu er werkprocessen opgehangen kunnen worden aan verkeerde formulering/ voorstelling van gang van zaken. Bijvoorbeeld zoals dat nu gebeurt dat schrijnende gevallen enkel in de eerste procedure naar voren kunnen worden gebracht.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goede toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 97: Noodopvang niet uit Ontwikkelingssamenweringsgeld betalen

Ingediend door een collectief van 16 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 104, regelnr(s) 1

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Ergens in het hoofdstuk 'Een eind aan de opvangcrisis in Nederland', precieze plaats is niet zo belangrijk.

Tekstvoorstel:

De kosten voor noodopvang zullen uit het reguliere budget van het verantwoordelijke ministerie worden betaald, en niet vanuit ontwikkelingssamenwerkingsgelden.

Toelichting:

Noodopvang is veel duurder dan reguliere asielopvang, om een veelvoud aan redenen, waaronder de kortlopende perioden, kosten van opschalen en afschalen, etc. Maar omdat noodopvang niet betaald wordt vanuit de reguliere begroting van het ministerie V&J, kan een afschaling van de reguliere opvang als een efficiëntieslag van V&J in de boeken gaan, terwijl de kosten feitelijk omhoog gaan. Deze extra kosten worden ingehouden van het Ontwikkelingssamenwerkingsbudget, waardoor het ook een bezuiniging op OS is. Aan deze onwenselijke situatie moet een einde komen.

Alhoewel op p126 hier ook enigszins aan wordt gerefereerd, is dat daar slechts zijdelings een deel van de OS paragraaf. Wij denken dat dit ook hier bij het 'einde van de opvangcrisis' deel vermeld moet worden.

Daarbij dragen deze gelden bij aan de lange-termijnoplossingen van het migratievraagstuk. Door klimaatverandering, watertekorten, natuurrampen en conflicten neemt het aantal onvrijwillige migratie toe. Een gedegen asielbeleid vraagt om meer inzet op verschillende (internationale) niveaus.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het punt dat dit amendement maakt staat reeds genoemd in Hoofdstuk 5.2 onder "Reserveer meer geld voor ontwikkelingssamenwerking", maar mistaat ook niet in deze paragraaf.

Het Landelijk Bestuur adviseert het voorliggend amendement over te nemen.

Amendement 98: Straffen is aan de rechter, niet aan de wetgever II

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Arjen Breeman

Vindplaats: pagina 109, regelnr(s) 37-39

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Hogere straffen voor.....in op afpakbeleid

Tekstvoorstel:

Hogere maximumstraffen voor zware drugscriminaliteit. Naar verhouding zijn de strafmaten voor zware drugsdelicten laag vergeleken met kleinere drugsdelicten. Om de 'heldenstatus' van criminelen te bestrijden, zetten we tevens in op afpakbeleid.

Toelichting:

Dit amendement beoogt te borgen dat de rechter de hoogte van de straf blijft bepalen, zonder dat de wetgever die ruimte inperkt. Hogere maximumstraffen bieden de rechter ruimte om zwaarder te straffen indien de rechter dat noodzakelijk acht, zonder dat de wetgever dwingend voorschrijft dat er hoger gestraft dient te worden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit sluit aan bij de bedoeling van de passage en is daarmee een goede verheldering.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 99: Een einde aan de gokreclame

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Nathánaël Post

Vindplaats: pagina 112, regelnr(s) 38

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

In aanloop naar.... verkoop in winkels.

Tekstvoorstel:

"Een einde aan al die gokreclame. In aanloop naar een gokvrije samenleving komt er een totaalverbod voor gokreclame, ook voor casino's en loterijen. Dit verbod gaat ook gelden voor online reclame, geadresseerde reclamepost, nieuwsbrieven, (sport)sponsoring en zichtbare verkoop in winkels.

Toelichting:

Het is pervers dat er in je brievenbus tegelijkertijd een aanslag van de belastingdienst en een gokreclame terecht kunnen komen. Gerichte gokreclames moeten ook expliciet verboden worden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement is een mooie aanscherping van onze strijd tegen gokreclame.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 100: Aanvulling verbod consumentenvuurwerk

Ingediend door een collectief van 12 leden, hoofdindiener Boaz van Luijk

Vindplaats: pagina 115, regelnr(s) 14-17

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Verbied Consumentenvuurwerk. De... gemeentelijk georganiseerde vuurwerkshows.

Tekstvoorstel:

Verbied consumentenvuurwerk. De vuurwerktraditie in Nederland kost mensenlevens, veel inzet van hulpdiensten, miljoenen aan schade en is een enorme aanslag op de luchtkwaliteit en het milieu. Consumentenvuurwerk wordt vervangen door gemeentelijk georganiseerde drone-, licht- en lasershows of vuurwerkshows met plasticvrij vuurwerk.

Toelichting:

Afgezien van een algeheel vuurwerkverbod is dit een fantastisch programmapunt!

Door het toevoegen van alternatieven en alleen gebruik te maken van plasticvrij vuurwerk kan nog meer schade aan mens, dier en milieu worden voorkomen (schade zoals dieren trauma en de vervuiling door zware metalen, fijnstof en micro-plastics). Fijn om zo in de richting te gaan van een toekomst waar onder andere oud en nieuw een feest wordt voor iedereen.

Door consumentenvuurwerk te verbieden wordt de aanpak van illegaal vuurwerk door de politie vereenvoudigd en zal het gebruik van illegaal (en daarmee vaak schadelijker en gevaarlijker) vuurwerk afnemen.

Omdat het aantal vuurwerkshowspecialisten beperkt is, zal daarmee direct een stimulans gegeven worden aan alternatieve, meer milieuvriendelijke shows.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goede toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 101: Meer inspraak voor de BES-eilanden

Ingediend door ChristenUnie Arnhem, hoofdindiener Nathalie Nede

Vindplaats: pagina 116, regelnr(s) 1-12

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:
van de eilanden.

Tekstvoorstel:

Daarom krijgen de eilanden meer inspraak bij de totstandkoming van wetgeving.

Toelichting:

De feitelijke invloed van de inwoners van de BES-eilanden op de politiek en de wetgeving is erg beperkt. Anders dan de CAS-eilanden hebben zij geen vertegenwoordiging in de Rijksministerraad. Momenteel hebben de BES-eilanden geen invloed op het wetgevingsproces dat recht doet aan hun positie als bijzondere gemeente, terwijl wetgeving in de praktijk regelmatig wel grote onvoorziene impact heeft. Dit amendement beoogt om de democratische rechten van de inwoners van de eilanden te vergroten, alsmede de doelmatig- en doeltreffendheid van wet- en regelgeving en beleid. Door afstand, cultuurverschillen en verschillende belangen kunnen besluiten de eilanden onbedoeld onevenredig nadelig raken. Functionarissen met affiniteit en kennis van zaken kunnen de belangen van de eilanden beter behartigen en onbedoelde neveneffecten voorkomen. Ook kunnen de principes van goed openbaar bestuur, zoals participatie beter worden gewaarborgd.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goede toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 102: Natuurbehoud Caribisch deel van het koninkrijk

Ingediend door ChristenUnie Arnhem, hoofdindiener Nathalie Nede

Vindplaats: pagina 116, regelnr(s) 19-21

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

klimaatadaptatie en natuurherstel.

Tekstvoorstel:

Natuurbehoud

Het behoud van de schepping op en rondom de eilanden is een gezamenlijke taak. Het koraal moet beter beschermd worden. Rioolwater en chemisch afvalwater mag niet ongezuiverd in de zee terechtkomen. Daarom moet de bouw- en milieuwetgeving op de BES eilanden worden herzien en waar nodig aangescherpt. Ook zal de handhaving moeten worden aangescherpt.

Toelichting:

Koraal heeft belangrijke ecologische functies, maar staat wereldwijd onder druk. Het heeft een centrale rol in het mariene ecosysteem als voedselbron en habitat voor vele planten en vissen. Daarnaast vormt het koraal ook een natuurlijke barrière tegen natuurgeweld, omdat het de kracht van golven absorbeert en de eilanden beschermt tegen erosie.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goede toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Kader II – Elke regio telt (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 103: Overbrug de kloof tussen stad en regio

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 119, regelnr(s) 31-36

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Solidariteit tussen regio's...en Grootstedelijke problematiek

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

"waarmaken voor burgers."

Tekstvoorstel:

Solidariteit tussen regio's en steden.

In regio's zoals Zeeuws-Vlaanderen, de Kop van Noord-Holland, de Veenkoloniën, Twente en Parkstad Limburg is al langere tijd sprake van forse achterstanden, zoals een lagere levensverwachting, slechter bereikbare banen of onderwijs. Dat vraagt om geld en aandacht zoals dat ook al gebeurt in onze grote steden. De Wet Bijzondere Maatregelen Grootstedelijke Problematiek, wordt daarom verruimd naar een Wet Bijzonder Maatregelen Regionale en Grootstedelijke problematiek. Gebrek aan visie houdt de kloof tussen stad en regio in stand. Er komt daarom een visie op het belang van en verbinding tussen stad en regio.

Toelichting:

Dit verkiezingsprogramma toont een scherpe blik van de ChristenUnie voor de buitenstedelijke regio's. Achterstallig beleid en onderhoud in breedste zin des woords geven daar ook aanleiding toe. Onze voorstellen laten zien dat de regio nooit ondergesneeuwd mag raken. Tegelijkertijd groeien onze steden uit hun voegen. Grootstedelijke uitdagingen lijken weinig op wat er in de Regio gebeurt. Of toch niet? Er is in elk geval een duidelijke kloof tussen de grote steden en de regio's om hen heen en verder weg. Houden we hoop voor een verdeeld land dan moeten we een visie ontwikkelen op de verbinding tussen de groeiende stad en de bloeiende regio.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Een sympathiek voorstel.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Hoofdstuk 5 – Gerechtigheid in een gebroken wereld (bespreken)

Amendementen met het preadvies 'ontraden'

Amendement 105: Meer budget NIOD

Ingediend door een collectief van 13 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 125, regelnr(s) 18-19

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

zien van deelname.

Tekstvoorstel:

Meer budget voor NIOD.

Het Nederlands Instituut voor Oorlogdocumentatie krijgt meer budget voor menskracht, onderzoek en exposities.

Toelichting:

De geschiedenis laat telkenmale weer zien tot welk kwaad de mens in staat is. Het NIOD draagt met onderzoek en kennisdeling op een belangrijke manier aan de herinnering aan deze gruweldaden, zoals genocides en oorlogen. Dankzij het goede werk van NIOD leren we de zwarte bladzijden niet te herhalen. De afgelopen jaren staan we als samenleving steeds meer stil bij die zwarte bladzijden. Om dat te verankeren is ruimte voor onderzoek en kennisdeling harder nodig. We investeren daarom in het NIOD.

Preadvies Landelijk Bestuur: ontraden

In het verkiezingsprogramma wordt gesproken over het belang van optreden tegen mensenrechten en ook van historische erkenning van mensenrechtenschendingen. In brede zin spreekt het programma daarnaast ook van het reserveren van extra middelen voor wetenschappelijk onderzoek. Het Landelijk Bestuur kan zich goed voorstellen dat, wanneer daar vanuit het NIOD een concrete vraag voorligt, ook zij aanspraak kunnen maken op extra middelen die er zijn op deze belangrijke thema's. Het opnemen van deze passage met een specifieke subsidie voor dit specifieke instituut is minder passend bij het abstractieniveau van het verkiezingsprogramma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het voorliggend amendement in te trekken. Indien dit niet gebeurt, wordt het amendement ontraden.

Hoofdstuk 5 – Gerechtigheid in een gebroken wereld (overnemen)

Amendementen met het preadvies 'overnemen'

Amendement 104: Oekraïne bij de NAVO

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Willem Holdijk

Vindplaats: pagina 121, regelnr(s) 15-18

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

De oorlog brengt.... voorwaarden daartoe voldoet

Tekstvoorstel:

De ChristenUnie ziet in Oekraïne een toekomstig NAVO-lid. Oekraïne kan aansluiten bij de NAVO wanneer het aan de voorwaarden daartoe voldoet.

Toelichting:

Op het moment van schrijven wordt aan de grenzen van Europa gevochten voor de waarden die we in Europa hoog willen houden. Onze vrijheid en veiligheid staan op het spel en worden met hand en tand verdedigd. Behalve het uitspreken dat Oekraïne aan de voorwaarden moet voldoen voor lidmaatschap is het daarom goed als de ChristenUnie expliciet uitspreekt dat het Oekraïne ook ziet als toekomstig NAVO lid. We kunnen het ons niet veroorloven om Oekraïne hier geen grotere zekerheid in te bieden.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

In overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener is gekomen tot de volgende tekst:

Oekraïne en de NAVO. Ook in NAVO-verband steunen we Oekraïne in de strijd tegen Rusland. De oorlog brengt daarnaast nadrukkelijk de vraag naar voren of Oekraïne na de oorlog kan aansluiten bij de NAVO. Oekraïne kan aansluiten bij de NAVO wanneer het aan de voorwaarden daartoe voldoet en wordt hierbij ook actief door Nederland en Europa ondersteund.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met nieuwe tekst. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze nieuwe tekst over te nemen.

Amendement 106: Wettelijk vastleggen NAVO-norm

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Willem Holdijk

Vindplaats: pagina 122, regelnr(s) 1-7

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Blijven investeren in ... investeren in defensie

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Investeren in defensie

Tekstvoorstel:

19. Blijven investeren in defensie. Ook na 2025 blijven we voldoen aan de NAVO-norm door jaarlijks 2% van het bruto binnenlands product (BBP) te investeren in defensie. Deze norm leggen we wettelijk vast.

Toelichting:

Defensie is en blijft onmisbaar voor onze veiligheid. Om goed te functioneren moet onze krijgsmacht genoeg financiële middelen toebedeeld krijgen in de begroting. Zo dragen wij bij aan veiligheid en stabiliteit, van onszelf en van onze bondgenoten. Ook worden we minder afhankelijk van de VS als het gaat om onze verdediging. Een wettelijk vastgelegde NAVO-norm verplicht volgende kabinetten om zich aan deze norm te houden, ook als de politieke wil in tijden van relatieve rust afneemt. Zo wordt langetermijnbeleid bij defensie mogelijk, aangezien een groot deel van de inkomsten in de begroting zeker wordt en onze krijgsmacht ook in de toekomst kan rekenen op voldoende financiering.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het is een belangrijke verplichting om 2% van het bruto binnenlands product te investeren in defensie. Dat is noodzakelijk voor het bewaken van vrijheid en het beschermen van het grondgebied van Nederland en onze bondgenoten. Investeren in defensie heeft altijd als doel om vrede en veiligheid te bevorderen. In een snel veranderende wereld kan het bevorderen van vrede en veiligheid ook niet los worden gezien van het investeren in ontwikkelingssamenwerking en het wegnemen van grondoorzaken van conflict en geweld. De 0,7%-norm voor Ontwikkelingssamenwerking moet daarom net zo goed gehaald worden. Het opnemen van de NAVO-norm in de wet kan daarom wat het Landelijk Bestuur betreft alleen als ook de 0,7%-norm in de wet wordt vastgelegd. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement gewijzigd over te nemen. De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Blijven investeren in defensie. Ook na 2025 blijven we voldoen aan de NAVO-norm door jaarlijks 2% van het bruto binnenlands product (BBP) te investeren in defensie. Wij willen dat deze norm én de norm van 0,7% van het bruto nationaal inkomen voor ontwikkelingssamenwerking in de wet worden vastgelegd.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 107: Christenvervolging

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Willem Holdijk

Vindplaats: pagina 124, regel(n) 7-12

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Bevorder godsdienstvrijheid wereldwijd... vragen voor godsdienstvrijheid

Tekstvoorstel:

Bevorder godsdienstvrijheid wereldwijd. Nederland zet zich hier internationaal voor in. We blijven hierbinnen wegen zoeken om christenvervolging in landen als Noord-Korea, Afghanistan, China,

Nigeria en Pakistan aan de orde te stellen en tegen te gaan. Er komt een permanent mandaat voor de speciaal gezant voor godsdienstvrijheid, in Nederland en de EU. Zij moeten beiden verslag kunnen doen van hun activiteiten, adequaat worden ondersteund en binnen het mensenrechtenbeleid aandacht vragen voor godsdienstvrijheid.

Toelichting:

We hebben als ChristenUnie veel oog voor godsdienstvrijheid. Specifiek voor christenen zien we de noodzaak om in landen als Noord-Korea, Afghanistan, China, Nigeria en Pakistan geloofsvrijheid te waarborgen en christenvervolgung tegen te gaan. Onlangs hebben de gebeurtenissen in Pakistan ons weer op het netvlies gedrukt hoe hevig de positie van christenen onder druk kan staan. Daarom is het goed om expliciet in het verkiezingsprogramma te noemen dat we christenvervolgung tegen gaan in deze landen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur stelt voor dit amendement alsook amendement 108 dat hetzelfde beoogt, samen te voegen en over te nemen.

De gewijzigde tekst wordt daarmee:

Bevorder godsdienstvrijheid wereldwijd. Nederland zet zich hier internationaal voor in. We blijven wegen zoeken om schending van deze vrijheid en christenvervolgung in landen als Noord-Korea, India, Afghanistan, China, Nigeria en Pakistan aan de orde te stellen en tegen te gaan. Er komt een permanent mandaat voor de speciaal gezant voor godsdienstvrijheid, in Nederland en de EU. Zij moeten beiden verslag kunnen doen van hun activiteiten, adequaat worden ondersteund en binnen het mensenrechtenbeleid aandacht vragen voor godsdienstvrijheid.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging en samenvoeging met amendement 108. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 108: Godsdienstvrijheid in India en christenvervolgung

Ingediend door een collectief van 16 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 125, regelnr(s) 10-11

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

onderzoeken en berechten

Tekstvoorstel:

Bevorder godsdienstvrijheid wereldwijd. Nederland zet zich hier internationaal voor in. We blijven wegen zoeken om schending van deze vrijheid en christenvervolgung in landen als Noord-Korea, India, Afghanistan, China en Pakistan aan de orde te stellen en tegen te gaan. Er komt een permanent mandaat voor de speciaal gezant voor godsdienstvrijheid, in Nederland en de EU. Zij moeten beiden verslag kunnen doen van hun activiteiten, adequaat worden ondersteund en binnen het mensenrechtenbeleid aandacht vragen voor godsdienstvrijheid."

Toelichting:

Er is in India een stijgende trend van beperking van godsdienstvrijheid te zien. Geforceerde 'herbekerings' en deelstaatwetgeving om evangelisatie tegen te gaan zijn aan de orde van de dag. Daar maken we ons zorgen om. De omvang is geen argument an sich, maar legitimeert wel waarom India aan de rij toegevoegd wordt. Daarnaast spreekt voorsnog geen enkel voorstel in het concept-voorstel zich uit tegen christenvervolging. Dit nemen we expliciet op.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Het Landelijk Bestuur stelt voor dit amendement alsook amendement 107 dat hetzelfde beoogt, samen te voegen en over te nemen.

De gewijzigde tekst wordt daarmee:

***Bevorder godsdienstvrijheid wereldwijd.** Nederland zet zich hier internationaal voor in. We blijven wegen zoeken om schending van deze vrijheid en christenvervolging in landen als Noord-Korea, India, Afghanistan, China, Nigeria en Pakistan aan de orde te stellen en tegen te gaan. Er komt een permanent mandaat voor de speciaal gezant voor godsdienstvrijheid, in Nederland en de EU. Zij moeten beiden verslag kunnen doen van hun activiteiten, adequaat worden ondersteund en binnen het mensenrechtenbeleid aandacht vragen voor godsdienstvrijheid.*

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging en samenvoeging met amendement 107. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 109: Financieringstekort wereldwijde noodhulp

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Nathánaël Post

Vindplaats: pagina 127, regelnr(s) 18

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Meer dan 700 miljoen.... inzet op ontwikkelingssamenwerking

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Na regel 27

Tekstvoorstel:

Nederland pleit in internationaal verband (bijvoorbeeld de VN en Europese Unie) voor voldoende investeringen in acute noodhulp en wederopbouw. De laatste jaren blijven investeringen vanuit de internationale gemeenschap ver achter bij de noodzakelijke bedragen, waardoor miljoenen slachtoffers van rampen en conflict verstoken blijven van essentiële ondersteuning als water, voedsel, medicijnen en onderdak. Nederland gebruikt haar diplomatieke gewicht om statelijke donoren te bewegen richting grotere investeringen en geeft zelf het goede voorbeeld.

Toelichting:

De wereldwijde noden zijn de afgelopen jaren sterk gestegen ten gevolge van klimaatverandering, COVID-19 en een toenemend aantal conflicten.[1] Het aantal mensen geconfronteerd met (en risico

op) acute hongersnood is in twee jaar tijd meer dan verdubbeld van 135 miljoen mensen verspreid over 53 landen naar 345 miljoen mensen verspreid over 79 landen.[2] Daarbovenop nemen conflicten en instabiliteit wereldwijd toe, getuige de verdubbeling van het aantal slachtoffers van oorlog en conflict in 2022 van 120.000 (2021) naar 238.000 (2022).[3] Ondanks de stijgende noden blijven financiële middelen achter. Vanaf 2016 werd nooit meer dan 64 procent van de door de VN benodigde financiële middelen opgehaald. Dit jaar staat de teller in september op slechts 29 procent.[4] Hierdoor blijven miljoenen slachtoffers van rampen en conflict verstoken van essentiële ondersteuning als water, voedsel, medicijnen en onderdak. Daarom zijn grotere investeringen in wereldwijde acute noodhulp en wederopbouw cruciaal. In 2021 was Nederland de 9e grootste nationale donor van humanitaire hulp, in absolute aantallen.[5] Het is voor het welzijn van miljoenen mensen van cruciaal belang om deze lijn de komende kabinetsperiode door te trekken, en in diplomatiek verband te pleiten voor grotere investeringen in noodhulp en wederopbouw. Zo hebben we oog voor onze kwetsbare naasten buiten de eigen landsgrenzen.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Dit is een goede toevoeging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen. Wel zou zij willen voorstellen het punt in te korten en, de nieuwe tekst in te voegen onder de bullit "Laat noodhulp samengaan met wederopbouw"

Daarmee zou deze bullit als volgt worden:

Laat noodhulp samengaan met wederopbouw. *Noodhulp wordt waar mogelijk gekoppeld aan 1 duurzame wederopbouw en een langdurig commitment. Dat kan door het voortzetten van de 2 structurele meerjarenfinanciering van de Dutch Relief Alliance (DRA). Investeringen vanuit de internationale gemeenschap blijven de laatste jaren ver achter bij de noodzakelijke bedragen voor hulp aan slachtoffers van oorlog en conflict. Nederland gebruikt haar diplomatieke gewicht om statelijke donoren te bewegen richting grotere investeringen in acute noodhulp en wederopbouw en geeft zelf het goede voorbeeld.*

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 110: Verbonden met Bosnië en Herzegovina

Ingediend door een collectief van 11 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 131, regelnr(s) 34

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

met Turkije gestaakt

Tekstvoorstel:

Verbonden met Bosnië en Herzegovina.

De tienduizenden overlevenden van de genocide in Bosnië en Herzegovina (met name uit Srebrenica) hebben een vriend aan Nederland. Door de verweving van onze geschiedenis met die van Bosnië en Herzegovina houdt Nederland met een monument de herinnering aan de genocide in leven. Er komt

een instituut dat zich structureel bezighoudt met de geschiedenis en gevolgen van de genocide en oorlog in voormalig Joegoslavië. We vragen aandacht voor gewelddadig separatisme en stellen in de Europese Unie dat er niet getornd mag worden aan de federale eenheid van Bosnië en Herzegovina.

Toelichting:

In 1995 vond bij het uiteenvallen van voormalig Joegoslavië een gruwelijke genocide plaats. De schuldvraag is slechts deels beantwoord. Naast de rechtspraak hierover, die de schuld deels bij de Nederlandse staat legde, is er ook de morele vraag. Vandaag de dag is er veel aandacht voor het leed dat de Dutchbat-veteranen hebben te verwerken. Inmiddels leeft er ook een aanzienlijke diaspora uit Bosnië en Herzegovina hier, al dan niet vanwege de genocide en oorlog in voormalig Joegoslavië. Met hen is onze geschiedenis en ons land voor altijd verbonden. Dat vraagt in een tijdperk waarin nog altijd niet alle vragen beantwoord zijn in elk geval om een krachtig gebaar. Een monument en apart Bosnië-instituut zijn daar voorbeelden van. Tegelijkertijd zien we nu ca. 30 jaar na dato dat de integriteit en soevereiniteit van het federaal ingerichte Bosnië en Herzegovina wederom onder druk staan. Daar strijden we tegen in Europees verband.

Preadvies Landelijk Bestuur: **overnemen**

Dit is een goede toevoeging, mits op twee plekken gewijzigd. Het Landelijk Bestuur vindt het niet passend te pleiten voor een apart onderzoeksinstituut, aangezien het NIOD reeds voorziet in deze taak. Ook stelt het Landelijk Bestuur voor de nieuwe tekst op te nemen in paragraaf 5.2 onder Internationale Gerechtigheid tussen de bullits "Het lot van de Rohingya" en "Verbonden met Suriname". De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

***Verbonden met Bosnië en Herzegovina.** De tienduizenden overlevenden van de genocide in Bosnië en Herzegovina (met name uit Srebrenica) hebben een vriend aan Nederland. Door de verweving van onze geschiedenis met die van Bosnië en Herzegovina houdt Nederland met een monument de herinnering aan de genocide in leven. We vragen aandacht voor gewelddadig separatisme en stellen in de Europese Unie dat er niet getornd mag worden aan de federale eenheid van Bosnië en Herzegovina.*

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 111: Christenvervolging niet alleen in Noord-Korea

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Rob Renger

Vindplaats: pagina 121, regelnr(s) 24-25

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

In Noord-Korea verdwijnen ... proces in strafkampen.

Tekstvoorstel:

In onder andere Noord-Korea worden christenen zonder proces gevangengezet en gemarteld.

Toelichting:

De paragraaf spreekt in elk voorgaand voorbeeld over wereldregio's, en op het moment dat zij over christenvervolging praat verkleint ze het naar één land. Christenen worden in meerdere landen zonder proces in gevangnissen geplaatst en gemarteld, dit mag in de breedte erkend worden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het amendement bevat een waardevolle verduidelijking van het programma.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 112: Inzet op vrede

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Antonie Fountain

Vindplaats: pagina 124, regelnr(s) 36

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

Na het stuk "Defensie blijft een overheidstaak."

Tekstvoorstel:

Ter voorkoming van gewelddadige conflicten, steunen wij, naast militaire inzet, maatschappelijke organisaties en burgerbewegingen die werken aan de preventie van gewelddadig conflict, vredesdialoog en geweldloos verzet tegen repressieve regimes. Specifiek steunen we vrouwen en jongeren die structureel worden uitgesloten van deelname aan en zeggenschap over vrede en veiligheidsprocessen, conform VN Veiligheidsraad Resolutie 1325.]

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur ziet dit als een mooie inhoudelijke aanvulling op deze paragraaf. Wel zijn er nog drie tekstuele suggesties.

Voorkomen van conflicten. Ter voorkoming van gewelddadige conflicten, steunen wij, naast militaire inzet, ook maatschappelijke organisaties en burgerbewegingen die werken aan de preventie van gewelddadig conflict, vredesdialoog en geweldloos verzet tegen repressieve regimes. Specifiek steunen we vrouwen en jongeren die structureel worden uitgesloten van deelname aan en zeggenschap over vrede- en veiligheidsprocessen, conform VN Veiligheidsraad Resolutie 1325.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 113: Eenzijdige labeling Israëlische producten

Ingediend door PerspectieF, hoofdindiener Willem Holdijk

Vindplaats: pagina 125, regelnr(s) 42

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Er kan geen sprake.... van Israëlische producten

Tekstvoorstel:

'er kan geen sprake zijn van eenzijdige labeling van producten afkomstig uit de West Bank en de Golanvlakte'

Toelichting:

In het conceptverkiezingsprogramma wordt gesproken over de eenzijdige labeling van Israëlische producten.

Dit laat voorkomen alsof deze labeling plaatsvindt bij producten die overal op het territoriale terrein van de staat Israël geproduceerd zijn.

De labeling van producten waar naar wordt verwezen in deze passage van het conceptverkiezingsprogramma heeft alleen betrekking op producten die geproduceerd zijn op de Golanvlakte en de West Bank.

Dit statement geeft daardoor een onredelijk beeld van de omvang en de origine van deze labeling en dient aangepast te worden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Deze precisering van producten uit de betwiste gebieden kan het Landelijk Bestuur ondersteunen.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 114: Niet-erkende staten

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Anil Kumar

Vindplaats: pagina 125, regelnr(s) 14-15

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

"vragen voor godsdienstvrijheid."

Tekstvoorstel:

Niet-erkende staten.

Waar sprake is van grove onderdrukking en bewuste assimilatiepolitiek om hun bestaan uit te wissen verzoekt Nederland om sancties tegen de daders. Hierbij wordt het recht op zelfbeschikking zorgvuldig

afgewogen tegen territoriale integriteit van de erkende staat waarbinnen de ambitie tot zelfbeschikking bestaat.

Toelichting:

Sinds de WO I is het aantal staten dat erkend wordt als onafhankelijk exponentieel gestegen. De jongste staten zijn op dit moment Montenegro, Kosovo en Zuid-Sudan. In een veeltal andere landen in de wereld woedt sinds kort of al veel langere tijd een strijd voor evenveel – zo niet meer – volkeren om onafhankelijk te worden. Bij dit amendement kan zich soms letterlijk de vraag opwerpen hoe ver deze ver-van-ons-bed-show is. Tegelijkertijd willen we opkomen voor stemlozen; ook als we het niet altijd eens zijn met hun ambitie an sich, omdat we ons diplomatiek en eventueel ook politiek achter de territoriale integriteit van de erkende staat plaatsen. Dit amendement ziet erop dat waar er sprake is van bewuste assimilatiepolitiek om het bestaan uit te wissen van een volk – ook als er géén sprake is van een ambitie tot zelfbeschikking – wij opstaan voor de mensenrechten die haar toekomen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit amendement expliciteert de inzet om pal te staan voor mensenrechten, ook bij inwoners van niet-erkende staten. Al dan niet legitieme claims van territoriale integriteit van erkende staten, mogen er nooit toe leiden dat etnische zuiveringen, of andere grove mensenrechtenschendingen plaatsvinden.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 115: Recht doen aan Papoea's in Nederland

Ingediend door een collectief van 10 leden, hoofdindiener Waida Vogel-Bwefar

Vindplaats: pagina 126, regelnr(s) 15-16

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Nederland heeft een ... bevolking van West Papoea.

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

van de Molukkers

Tekstvoorstel:

en Papoea's

Dus r 15 en r16 wordt:

Nederland heeft een bijzondere verplichting ten opzichte van de Molukkers en Papoea's in Nederland en de bevolking van West-Papoea.

Toelichting:

Ook ten opzichte van de in Nederland wonende Papoea's heeft Nederland een bijzondere verplichting. Deze toevoeging 'en Papoea's ' is geheel in lijn met de op het 44e congres aangenomen motie 8 (november 2021).

We juichen toe dat de Papoea bevolking in West Papoea bij name wordt genoemd. (r 16) We zijn ook blij met de zin: Nederland zet zich in voor onafhankelijk toezicht op mensenrechten in West-Papoea (r 16 en 17) pagina 126. Deze passages gaan om mensenlevens dus dat heeft uiteraard prioriteit.

De toevoeging 'en Papoea's ' op de aangegeven plaats, is een kwestie van recht doen aan de Nederlandse Papoea's en erkenning van onze gedeelde geschiedenis.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goede toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 116: Global Health

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Willem Holdijk

Vindplaats: pagina 127, regelnr(s) 2

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

de lokale gemeenschap

Tekstvoorstel:

Versterk globale gezondheidssystemen - de ChristenUnie wil investeren in mondiale gezondheid, onder andere om beter voorbereid te zijn op een volgende pandemie. We werken aan brede toegankelijkheid van kennis en technologie, versterken internationale samenwerkingsverbanden als de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en hebben oog voor de wensen en belangen van het Globale Zuiden.

Toelichting:

De COVID-19 pandemie ligt inmiddels gelukkig alweer twee jaar achter ons. Meer dan ooit werd in die periode duidelijk dat gezondheid in Nederland nauw verbonden is met ontwikkelingen in de rest van de wereld. Om goed voorbereid te zijn een volgende pandemie of gezondheids crisis moeten we lessen trekken uit COVID-19 om zo onze mondiale weerbaarheid en veerkracht te vergroten.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging.

Wel heeft het onze voorkeur te spreken van mondiale gezondheidssystemen in plaats van globale gezondheidssystemen. Idem voor het Mondiale Zuiden in plaats van het Globale Zuiden.

De nieuwe tekst komt daarmee als volg te luiden:

Versterk mondiale gezondheidssystemen - de ChristenUnie wil investeren in mondiale gezondheid, onder andere om beter voorbereid te zijn op een volgende pandemie. We werken aan brede toegankelijkheid van kennis en technologie, versterken internationale samenwerkingsverbanden als de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en hebben oog voor de wensen en belangen van het Mondiale Zuiden.

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 117: Maximaal 50% financiële middelen ontwikkelingsorganisaties vanuit Nederlandse overheid

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Nathánaël Post

Vindplaats: pagina 127, regelnr(s) 41

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Versterk het maatschappelijk... verkregen, gelden inzetten.

Tekstvoorstel:

“Versterk het maatschappelijk middenveld. Minstens een derde van het ontwikkelingsbudget moet worden besteed via maatschappelijke organisaties, met de nadruk op het versterken van het maatschappelijk middenveld in de ontwikkelingslanden. Om Nederlandse organisaties niet te afhankelijk te maken van de Nederlandse overheid en om het draagvlak in de Nederlandse maatschappij te versterken, geldt het uitgangspunt dat organisaties stapsgewijs toewerken naar 50% particuliere, anders dan door de Nederlandse overheid verkregen, gelden inzetten.”

Toelichting:

Het is terecht dat de ChristenUnie wil voorkomen dat ontwikkelingsorganisaties te afhankelijk worden van Nederlandse overheidsmiddelen. Daarmee zijn ontwikkelingsorganisaties vaak te kwetsbaar voor bezuinigingen en veranderend beleid. Dit moet voorkomen worden. Daarnaast is het belangrijk dat ontwikkelingsorganisaties stevig verankerd zijn in de Nederlandse samenleving, en daar ook een significant deel van hun inkomsten uit werven.

Echter is het onlogisch om Nederlandse ontwikkelingsorganisaties te beperken in het werven van institutionele fondsen bij andere overheden (Europese Unie, Duitsland, Noorwegen enzovoort). Deze spreiding in institutionele fondsenwerving maakt ontwikkelingsorganisaties juist minder kwetsbaar voor beleidskeuzes van overheden en eventuele bezuinigingen. De huidige tekst maakt niet duidelijk of de 50%-regel geldt voor Nederlandse overheidsmiddelen, of institutionele fondsen in den brede (inclusief andere landen en de Europese Unie). Dit onderscheid moet helder zijn, vandaar de aanpassing van “een overheid” naar “de Nederlandse overheid”.

Daarnaast is de 50%-regel nu te rigoureuze geformuleerd: de implementatie lijkt direct in te gaan zonder organisaties tijd te geven zich aan te passen aan de nieuwe werkelijkheid. Voor een aantal organisaties kan deze maatregel verstrekkingen gevolgen hebben. Het is daarom fatsoenlijk en getuigend van goed bestuur om organisaties stapsgewijs toe te laten werken naar de 50%-regel. Zo hebben ontwikkelingsorganisaties de kans om hun bedrijfsvoering aan te passen naar de nieuwe realiteit. Vandaar de toevoeging “stapsgewijs toewerken naar”.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een goede toevoeging. Het Landelijk Bestuur stelt voor dit amendement over te nemen met een tekstuele suggestie zodat de zin correct loopt.

De nieuwe tekst komt daarmee als volgt te luiden:

Versterk het maatschappelijk middenveld. *Minstens een derde van het ontwikkelingsbudget moet worden besteed via maatschappelijke organisaties, met de nadruk op het versterken van het maatschappelijk middenveld in de ontwikkelingslanden. Om Nederlandse organisaties niet te afhankelijk te maken van de Nederlandse overheid en om het draagvlak in de Nederlandse maatschappij te versterken, geldt het uitgangspunt dat organisaties stapsgewijs toewerken naar het inzetten van 50% particuliere, anders dan door de Nederlandse overheid verkregen, gelden.*

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.

Amendement 118: Internationale klimaatrechtvaardigheid

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Willem Holdijk

Vindplaats: pagina 127, regelnr(s) 1-11

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **wijzigen**

Eerste en laatste drie woorden van de oorspronkelijke passage als u iets wilt wijzigen of weglaten:

Heb oog voor.... en lokale bevolking

Tekstvoorstel:

Wereldwijde klimaatrechtvaardigheid - de ChristenUnie zet in op een eerlijke verdeling van internationale klimaatfinanciering. Nederland draagt met additionele middelen bij aan het op de klimaatop van 2022 opgerichte klimaatschadefonds.

Klimaatadaptatie - Naast onze verantwoordelijkheid om de klimaatcrisis een halt toe te roepen zet Nederland ook in op internationale klimaatadaptatie, de weerbaarheid van mensen en landen om met veranderende klimaatomstandigheden om te gaan.

Gerechtigheid voor de natuur en haar beschermers - Nederland maakt zich sterk voor de bescherming van milieuactivisten en natuurbeschermers wereldwijd. We steunen hun strijd tegen ontbossing en milieuvervuiling door in te zetten op het behoud van ecosystemen, natuur, herbebossing en de leefomgeving van de inheemse en lokale bevolking.

Toelichting:

In 2022 heeft Nederland ingestemd met de oprichting van een klimaatschadefonds. We vinden het belangrijk dat dit fonds niet gefinancierd wordt met geld uit het budget voor ontwikkelingssamenwerking, maar dat hiervoor extra geld wordt vrijgemaakt. Als grote uitstoter en vervuiler heeft Nederland namelijk een extra verantwoordelijkheid op dit gebied. Daarom is het goed dat de steeds groter wordende klimaatschade niet gefinancierd wordt met geld uit het budget voor ontwikkelingssamenwerking, want dan gaat dit ten koste van de projecten die nu worden gefinancierd

met dit budget. Daarnaast willen we blijvend oog houden voor klimaatadaptatie en de benarde positie waar milieuactivisten en natuurbeschermers zich wereldwijd in bevinden.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging en een verbetering van de huidige tekst.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 119: Investeer in internationale preventie van de klimaatcrisis

Ingediend door Perspectief, hoofdindiener Rob Renger

Vindplaats: pagina 128, regelnr(s) 23-24

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:
en lokale bevolking.

Tekstvoorstel:

Investeer in internationale preventie van de klimaatcrisis

Nederland neemt een voorbeeldrol in het aanpakken van de klimaatcrisis en gebruikt haar internationale gewicht om wereldwijd landen actief aan te moedigen effectieve klimaatdoelen te stellen en zich te houden aan hierover gemaakte afspraken.

Toelichting:

Zoals geschreven in de intro van hoofdstuk 5: het is belangrijk oog te hebben voor wat nodig is voor het herstel van de schepping, voor biodiversiteit, voor het leven op aarde en in de zee, en voor het behoud van een groene planeet.

Dit, vooral het laatste, valt alleen door middel van internationale samenwerking te bereiken.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Het Landelijk Bestuur erkent de meerwaarde van internationale preventie. Dit amendement expliciteert dat en is daarmee een zinnige toevoeging.

Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement over te nemen.

Amendement 120: Cash betalen blijft mogelijk

Ingediend door een collectief van 13 leden, hoofdindiener Frank Visser

Vindplaats: pagina 132, regelnr(s) 42-44

Wilt u tekst wijzigen, weglaten of toevoegen? **toevoegen**

Als u tekst wilt toevoegen, geef dan de exacte plaats aan door de laatste drie woorden te noemen voor uw in te voegen tekst:

niet categorisch uit te sluiten zijn.

Tekstvoorstel:

Cash betalen blijft mogelijk. Contant betalen moet in alle winkels en bij overheidsinstellingen mogelijk blijven. Nederland staat daarom positief ten opzicht van het voorstel van de Europese Commissie om dit wettelijk te regelen. Het Rijk geeft het goede voorbeeld door afspraken met gemeenten en provincies te maken om contant betalen te borgen bij alle gesubsidieerde instellingen zoals wijkcentra en bibliotheken en bij parkeren.

Toelichting:

Cash geld is een wettig betaalmiddel. Toch staat de acceptatie van contant geld steeds meer onder druk.

De wet verplicht momenteel niemand om wettige betaalmiddelen ook te accepteren. Winkeliers mogen contant geld (biljetten en munten) of betalen met een pinpas of creditcard weigeren. Wel moeten winkeliers duidelijk laten weten welke betaalmiddelen ze niet accepteren. Bijvoorbeeld via raamstickers of kassastickers (<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/geldzaken/vraag-en-antwoord/kan-ik-met-een-wettig-betaalmiddel-overal-betalen>).

De mate waarin winkeliers nog contant geld als betaalmiddel accepteren, verschilt sterk per branche. Waar gemiddeld 4% van de winkeliers via een pin-only bordje kenbaar maakt geen cash-betalingen te aanvaarden, ligt dat percentage bij een aantal retailbranches, zoals bioscopen (22%), parkeren (16%) en apothekers (12%), aanzienlijk hoger, zo blijkt uit onderzoek van De Nederlandsche Bank (<https://www.dnb.nl/algemeen-nieuws/dnbulletin-2023/contant-betalen-bij-sommige-winkelbranches-te-vaak-niet-mogelijk/>).

Ook bij instellingen die door de overheid worden gesubsidieerd komt contant betalen steeds meer in het gedrang. Zo is het in veel bibliotheken niet meer mogelijk boetes of huurbedragen contant te betalen. Steeds meer parkeerautomaten zijn ook pin-only.

Veel mensen hechten aan de mogelijkheid om contant te kunnen betalen om zo bijvoorbeeld grip op de uitgaven te houden of vanwege zorgen over privacy. Ook voor ouders is het prettig als kinderen kleine bedragen contant kunnen betalen. Dit past bij een financiële opvoeding om goed te leren omgaan met geld.

Om te voorkomen dat contant betalen binnenkort vrijwel overal onmogelijk is moet de overheid ingrijpen. Inmiddels heeft de Europese Commissie ook voorgesteld een acceptatieplicht voor contant geld in te voeren voor vrijwel alle bedrijven (<https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5406376/europse-commissie-acceptatieplicht-contant-geld>). Pin-only winkels zouden daarmee verdwijnen. Het demissionaire kabinet ziet de meerwaarde van het voorstel voor betalingen aan de toonbank maar vindt dat de verplichting niet zou moeten gelden voor betalingen aan overheden, zoals boetes of belastingschulden. Met dit amendement wordt de positieve grondhouding ten aanzien van het voorstel van de Europese Commissie benadrukt en wordt uitgesproken dat de overheid het goede voorbeeld kan geven door afspraken met gesubsidieerde instellingen.

Preadvies Landelijk Bestuur: overnemen

Dit is een zinnige toevoeging. Wel vindt het Landelijk Bestuur het passender dit punt over te nemen onder hoofdstuk 3.3 en dan specifiek de paragraaf Banken en financiële markten ten dienste van de samenleving. De tekst zou dan worden ingevoegd na de bullit "Stel een verbod in op flitshandel."

Na overleg tussen het Landelijk Bestuur en de indiener gaat indiener akkoord met de voorgestelde wijziging. Het Landelijk Bestuur adviseert het amendement met deze wijziging over te nemen.